

**”On vallan perkelettä kun et kirjoita”
Kiroilu sota-ajan kirjeissä**

Helmi Riihonen
Tampereen yliopisto
Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Suomen kielen tutkinto-ohjelma
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2019

RIIHONEN, HELMI: ”On vallan perkelettä kun et kirjoita”. Kiroilu sota-ajan kirjeissä

Pro gradu -tutkielma, 101 sivua
Huhtikuu 2019

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsitellään kiroilua sota-ajan kirjeissä. Työn tarkoitus on selvittää, millaisia kiro sanoja kirjeissä käytetään ja millaisilla tavoilla. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: 1) millaisia kiro sanoja sota-ajan kirjeissä käytetään, 2) millaisissa syntaktisissa rakenteissa kiro sanat esiintyvät, 3) mitä kirjeissä kirotaan ja millaisilla tavoilla sekä 4) miten kansainvälinen kiroilun määritelmä toimii suomen kielen kontekstissa?

Työssä käytetty tutkimusaineisto käsittää 151 sota-ajan kirjeistä kerättyä kiro sanaa lause- ja asiayhteyksineen. Aineisto on kerätty Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston SAK-kokoelmasta. Aineistonkeruu on rajattu niin, että jokaiselta kirjoittajalta on kerätty korkeintaan kymmenen kiro sanaa, jotta yksittäisten kirjoittajien runsaampi kiro sanojen käyttö ei vääristäisi tutkimustulosta. Yksityisyyden kunnioittamisen vuoksi työssä ei mainita kirjoittajien eikä kirjeiden vastaanottajien nimiä.

Tutkimuksen teoriataustana on hyödynnetty aiempaa tutkimusta sota-ajan kirjeistä sekä kiro sanoihin kohdistuvaa kielitieteellistä tutkimusta. Suomenkielinen kiro sanatutkimus on hyvin vähäistä, joten tästä syystä työssä on hyödynnetty paljon kansainvälistä kirjallisuutta. Tästä johtuu myös neljäs tutkimuskysymys, joka pohtii kansainvälisestä kirjallisuudesta kootun kiro sanan määritelmän toimivuutta suomen kielen kontekstissa. Metodeina työssä hyödynnetään monipuolisesti muun muassa sanaston analyysia, kieliopillista perusanalyysia sekä sisällönanalyysia. Työn pääpaino on kvalitatiivisessa tutkimuksessa, mutta myös kvantitatiivisia havaintoja esitetään.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että aineiston sota-ajan kirjeiden kiro ilusanasto on varsin vaihtelevaa, mutta selvästi yleisimmäksi kiro sanaksi nousee *piru*. Tämä eroaa nykyajan kielenkäytöstä, jossa yleisin kiro sana on *vittu*. Johtamattomien kiro sanojen lisäksi aineistossa esiintyy adjektiivi-, adverb- ja substantiivijohdoksia sekä yhdyssanoja ja sotilasslangisanoja. Myös kieliopillisella tasolla aineistossa esiintyy vaihtelevasti monenlaisia rakenteita, mutta erityisen yleisiä ovat erilaiset määritteet sekä subjektin roolissa nimittelysanana toimivat kiro sanat. Myös erilaiset vakiintuneet ilmaukset ovat melko yleisiä. Kiroilun aiheissa korostuvat erityisesti vihollisen kiroaminen, sota ja sotilaspalvelus, mielialat ja olotilat, rintaman ja kotirintaman arki sekä kirjeenvaihdon ongelmat ja ihmissuhdeasiat. Kiroilun tavoista yleisimpiä ovat erityisesti negatiivisten mutta myös muiden tunteiden ilmaisu sekä määrää ja intensiteettiä osoittavat intensifioivat ilmaiset. Analyysi myös osoittaa, että kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden kiro sanan määritelmä toimii suomen kielen tasolla suhteellisen hyvin, mutta määritelmässä on myös heikkouksia, kuten esimerkiksi tietyt vakiintuneet suomenkieliset kiro sanat, joiden suhteesta tabuaiheisiin ei ole tietoa.

Avainsanat: kirjetutkimus, sota-ajan kirjeet, kiro sanat, kiroilu

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
1.1 Aihe.....	5
1.2 Tutkimuskysymykset.....	7
1.3 Aiempi tutkimus.....	7
1.4 Tutkimuksen rakenne.....	9
2 AINEISTO JA METODI.....	10
2.1 Tutkimusaineisto.....	10
2.2 Yleisiä huomioita aineistosta.....	11
2.3 Metodi.....	13
3 KIROILU JA SOTA-AJAN KIRJEET.....	14
3.1 Kiroilu.....	14
3.1.1 Yleistä kiroilusta.....	14
3.1.2 Kiroilun määritelmä.....	15
3.1.3 Kiroilun suhde tabuihin.....	19
3.1.4 Muuta terminologiaa ja rajanvetoa.....	21
3.2 Sota-ajan kirjeet.....	23
3.2.1 Sota-ajan kirje tekstilajina.....	23
3.2.2 Kirje-etiketti ja sensuuri.....	25
3.2.3 Sotilasslangi.....	27
4 KIROILUSANASTO.....	31
4.1 Yleisiä kvantitatiivisia havaintoja.....	31
4.2 Aineiston kiroilusanasto verrattuna nykypäivään.....	33
4.3 Sanasto tematiikan mukaan jaoteltuna.....	34
4.3.1 Uskonnolliset kiro sanat.....	36
4.3.2 Sukuelimiin ja eritteisiin liittyvät kiro sanat.....	39
4.3.3 Sairauteen viittaavat sekä muut kiro sanat.....	41
4.4 Johdokset ja yhdyssanat.....	43
4.4.1 Adjektiivijohdokset.....	43
4.4.2 Adverbijohdokset.....	45
4.4.3 Verbijohdokset.....	45
4.4.4 Yhdyssanat.....	46
4.5 Yhteenvedo sanastosta.....	47

5 KIROSANA OSANA LAUSEKETTA JA VIRKETTÄ.....	48
5.1 Kirosana lauseenjäsenenä.....	49
5.1.1 Kirosana subjektina.....	49
5.1.2 Kirosana predikaattina.....	51
5.1.3 Kirosana predikatiivina.....	51
5.1.4 Muut lauseenjäsenet.....	53
5.2 Kirosana määritteenä.....	53
5.2.1 Genetiivimuotoiset määritteet.....	53
5.2.2 Verbin määritteet.....	55
5.2.3 Pronominin määritteet.....	56
5.2.4 Adjektiivimääritteet.....	56
5.3 Kirosana lauserakenteissa.....	58
5.3.1 Konjunktioalkuinen lause.....	58
5.3.2 Kysymyslauseet.....	59
5.3.3 Kieltomuodon vahvistus.....	61
5.4 Interjektiot.....	62
5.4.1 Itsenäinen jakso.....	62
5.4.2 Interjektio osana virkettä.....	63
5.5 Kiteytyneet konstruktiot, vertaukset ja idiomit.....	64
5.5.1 Kiteytyneet konstruktiot.....	66
5.5.2 Vertaukset.....	68
5.5.3 Idiomit ja sanonnat.....	70
5.6 Yhteenveto kieliopista.....	71
6 KIROSANOJEN AIHEET JA FUNKTIOT.....	74
6.1 Vihollisen kiroaminen.....	76
6.1.1 Nimitteleminen.....	76
6.1.2 Vihollisen rinnastaminen paholaiseen.....	77
6.1.3 Vihollisen tekemisten kiroaminen.....	78
6.2 Mielialat ja olotilat.....	79
6.2.1 Ärtymys ja suuttumus.....	79
6.2.2 Pitkästyminen ja turtuminen.....	81
6.2.3 Iloiset mielialat.....	81
6.3 Sota ja sotilaspalvelus.....	82
6.3.1 Pommitukset ja sotatilanteet.....	82
6.3.2 Sodan herättämät tunteet.....	84

6.3.3 Työn määrä ja sointo.....	85
6.4 Rintaman ja kodin arki.....	86
6.4.1 Sää.....	86
6.4.2 Kotirintaman murheet.....	87
6.4.3 Sekalaiset aiheet.....	88
6.5 Kirjeet ja ihmissuhteet.....	89
6.5.1 Kirjeenvaihdon hankaluudet.....	89
6.5.2 Ihmissuhteiden ilot ja ongelmat.....	90
6.6 Yhteenveto kiroilun aiheista ja tavoista.....	91
7 LOPUKSI.....	93
7.1 Yhteenveto tutkimustuloksista.....	93
7.2 Jatkotutkimuksen aiheita.....	95
LÄHTEET.....	97

1 JOHDANTO

1.1 Aihe

Sotavuosina 1939–1946 kenttäposti kuljetti Suomessa rintaman ja kodin välillä yli miljardi postilähetystä (Hagelstam 2011: 304). Kirjeitä kirjoitettiin niin rakastetuille, perheenjäsenille, sukulaisille, ystäville kuin tuntemattomillekin, ja kirjeisiin mahtui monenlaista sisältöä: kuulumisten vaihtoa, arjen ylläpitämistä, romantiikkaa ja toveruutta, riitelyä ja mustasukkaisuutta (ks. esim. Mustanoja toim. 2017, Tikkanen, Taskinen & Nevala-Nurmi toim. 2015). Kirjeiden sivuille on tallentunut myös monenlaista kielenkäyttöä, kuten esimerkiksi murteita, puhekieltä, vieraita kieliä ja kirjoitustaidon kehittymistä – sekä myös kiroilua. Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin nimenomaan kiro sanoja ja kiroilua talvi- ja jatkosodan aikaisissa kirjeissä.

Tutkimusaihe sai alkunsa keväällä 2017, kun pääsin praktikumkurssilla tutustumaan Liisa Mustanojan johdolla sota-ajan kirjeiden lingvistiseen tutkimukseen. Kurssilla laadittiin yhteisvoimin artikkelikokoelma *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita: Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944* (Mustanoja toim. 2017), jossa julkaistiin myös oma artikkelini ”Voi hyvin ja höykyttömästi! Toveruus, tunteet ja kokemukset miesten välisessä sota-ajan kirjeenvaihdossa” (Riihonen 2017). Jo artikkelia laatiessani kiinnitin huomiota satunnaisiin kiro sanoihin kirjeissä ja yllätyin esimerkiksi siitä, että sana *vitutuskäyrä* eli *v-käyrä* oli käytössä jo 40-luvulla. Tein kuitenkin artikkelissani kiroilusta vain pieniä sivuhuomioita, sillä se ei kuulunut silloisen tutkimusky symykseni piiriin. Kiro sanat jäivät kiinnostamaan minua, ja tästä syystä päätin pro gradu -tutkielmassani tutkia aihetta.

Kiro sanat ovat kiinnostava kielellinen ilmiö, mutta niihin liittyvää lingvististä tutkimusta on tehty suhteellisen vähän. Vasta viime vuosikymmeninä kiro sanat ovat nousseet kielitieteellisen tutkimuksen kohteeksi, mutta tähän asti tutkimus on keskittynyt erityisesti englanninkielisten maiden kiroiluun, ja muun muassa Pohjoismaiden kiro sanatutkimus on jäänyt melko vähäiseksi. (Rathje toim. 2014: 7.) Timothy Jay (1999: 10) on kommentoinut kiro sanatutkimuksen puutetta seuraavasti:

Certainly every scholar is aware that cursing exists and that it frequently occurs in colloquial speech. The problem is not a lack of awareness; it is the nature of the topic itself. Like the topic of human sexuality, the topic of taboo speech is so taboo that it has not been regarded as a legitimate topic for scholarly examination. Cursing is a powerful taboo in this culture and has been too taboo for linguistic scholarship. However, the failure to conduct research on taboo topics perpetuates and strengthens the taboo within the culture. The tabooing of research on cursing produces theories of language that exclude taboo topics.

Kirosanoihin liittyvä kulttuurinen ja moraalinen tabu yltää siis tutkimusmaailmaan asti, ja tästä syystä kirosanat usein jäävät kielitieteellisen tutkimuksen ulkopuolelle. Kielenkäyttäjien keskuudessa kirosanojen käyttöä pidetään usein sopimattomana ja alatyylisenä, niin sanottuna huonona kielenä. Kielentutkijan tehtävä ei kuitenkaan ole arvottaa kieltä tai arvioida moraalin kautta, millainen kielenkäyttö tulisi sallia ja millainen ei. Pikemminkin kielentutkimuksen tarkoitus on lähestyä kieltä neutraalisti ja pohtia sitä, millaisia funktioita ja merkityksiä sillä on käyttäjilleen. Kiroiluun liittyy paljon moraalista paheksuntaa ja stigmaa, mutta siitä huolimatta sitä esiintyy monissa kielissä suhteellisen runsaasti. Eikö jo tämän pitäisi herättää kielentutkijan uteliaisuuden siitä, mistä tällainen ilmiö oikein johtuu?

Neurolingvistiksestä näkökulmasta katsottuna kiroilu on erityisen mielenkiintoista, sillä tutkimuksen mukaan suurin osa puhekyvystä ja kielellisestä kompetenssista sijoittuu aivokuoreen osana niin kutsuttuja ylempiä aivotoimintoja (engl. *higher-brain function*). Tällä alueella toimivat myös muut ihmisen kognitiiviset ja älylliset ominaisuudet, kuten keskittymis- ja arviointikyky, ongelmanratkaisutaito ja päätöksenteko. (Structure and Anatomy of the Brain 2019.) Kiroilu puolestaan vaikuttaa nykytiedon valossa toimivan osana limbistä järjestelmää, johon kuuluu esimerkiksi myös tunnetoiminta. Kiroilu siis on aivotoiminnankin tasolla jollakin tavalla erillään muusta kielenkäytöstä. On teorioitu, että juuri tästä syystä esimerkiksi Alzheimer-potilaat kykenevät toisinaan kiroilemaan, vaikka muu puhetaito olisikin kadonnut. Myös Touretten syndroomaan liittyvän hallitsemattoman kiroilun arvellaan liittyvän samaan asiaan. (Mohr 2013: 5.)

Kiroilu itsessään ei todennäköisesti kuulu osaksi perinteisiä kirjeenkirjoittamisen konventioita. Toisaalta sota-aikana kirjoitetut kirjeet eivät muutenkaan ole aivan tyypillinen esimerkki kirjeenvaihdosta. Kirje on yleisesti ottaen viestintämuoto, jolla pidetään yhteyttä lähinnä kaukana asuviin tuttaviiin ja sukulaisiin, mutta sodan aiheuttama erityistilanne teki kirjeistä ensisijaisen viestintätavan myös niille ihmisille, joiden kanssa suhteiden ylläpitäminen on yleensä kasvokkaista ja päivittäistä. Tällaisia ovat esimerkiksi oma perhe ja aviopuoliso, naapurit, työkaverit ja ystävät. (Taskinen 2015: 16.) Lisäksi sodan voisi olettaa olleen henkisesti varsin raskas ajanjakso, joka on todennäköisesti herättänyt ihmisissä paljon erilaisia tuntemuksia. Ei siis liene ihme, jos kirjeisiin on joskus liivahtanut ärräpää tai toinenkin. Toisaalta kuitenkin sota-ajan ohjeiden mukaan kotiin ja rintamalle tuli kirjoittaa iloisia ja reippaita kirjeitä (Hagelstam 2011: 305). Miten kiroilu sopi tähän kuvaan?

1.2 Tutkimuskysymykset

Pro gradu -tutkielmani tavoite on selvittää, millaisella tavalla sota-ajan kirjeissä kiroillaan. Tutkimusote pyrkii pikemminkin yleisluontoiseen kuvaan kuin yksittäisen ilmiön kuvaamiseen, ja tutkimusaineistoa lähestytään monesta eri näkökulmasta. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- 1) Millaisia kirosanoja sota-ajan kirjeissä käytetään?
- 2) Millaisissa syntaktisissa rakenteissa kiro sanat esiintyvät?
- 3) Mitä kirjeissä kirotaan ja millaisilla tavoilla?
- 4) Miten kansainvälinen kiroilun määritelmä toimii suomen kielen kontekstissa?

Tutkimuksen analyysin voi hahmottaa jakautuvan kolmelle tasolle. Ensimmäinen taso, johon ensimmäinen tutkimuskysymys viittaa, tutkii sanatasoa ja sitä, millaisia kirosanoja aineistossa esiintyy. Tällä tasolla teen joitain kvantitatiivisia havaintoja kirosanojen lukumäärästä sekä perehdyn tarkemmin etymologiaa hyödyntäen kirosanojen temaattiseen jakautumiseen. Käsittelen sanaston yhteydessä myös aineistoon lukeutuvat johdokset ja yhdyssanat, ja lisäksi vertaan kiroilusanastoa nykyhetkeen sen verran kuin se on mahdollista. Toinen tutkimuskysymys toimii syntaksin tasolla ja erottelee sitä, millaisissa virke-, lause- ja lausekerakenteissa kiro sanat toimivat. Huomioin myös joitain kiteytyneitä konstruktioita ja idiomeja. Kolmas tutkimuskysymys puolestaan tarttuu pragmatikan tasoon ja pohtii, mihin kirosanoja tarkalleen ottaen käytetään aineistossa.

Neljäs tutkimuskysymys ei oikeastaan kuulu analyysin ytimeen vaan on eräänlainen tutkimuksellinen sivutuote, joka kumpuaa teoriakirjallisuudesta. Suomessa kiro sanatutkimusta on tehty niin vähän, että suomen kielen kiro sanoihin liittyvää teoriaa ei ole tarjolla juuri ollenkaan. Tästä syystä olen päättänyt käyttämään teoriapohjana pääosin kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta. Moni englanninkielinen tutkija on pyrkinyt luomaan kiro sanan määritelmän, jonka tarkoitus on toimia universaalisti kaikissa kielissä. Määritelmän toimivuutta suomen kielessä ei kuitenkaan ole johdonmukaisesti testattu. Määritelmän testaaminen ei ole työni pääfokus, mutta työn edetessä teen jotain havaintoja siitä, millaisia vahvuuksia ja heikkouksia määritelmällä on suomenkielisessä tutkimuksessa.

1.3 Aiempi tutkimus

Kuten todettu, kiro sanatutkimus on noussut osaksi kielentutkimuksen kenttää vasta hiljattain, ja suurin osa tähänastisesta tutkimuksesta keskittyy englannin kieleen. Suomenkielistä kiro sanoihin liittyvää tutkimusta on tehty lähinnä käännöstieteen parissa, ja fennistiikan alalla kiro sanat ovat jääneet pitkälti paitsioon. Tämän gradun kirjoitushetkellä en ole löytänyt yhtäkään suomenkielistä väi-

töskirjaa tai antologiaa, joka perehtyisi suomen kirosanoihin, ja tutkimusartikkeleitakin on vähän. Suomen kielen kirosanoja yhteen koonnut *Suuri kirosanakirja* (1993) on puolestaan luonteeltaan sen verran humoristinen, ettei se juurikaan sovellu tutkimuskäyttöön.

Suomen huomattavin kirosanatutkija lienee Minna Hjort, joka on julkaissut useita kielitieteellisiä artikkeleita kiroiluun liittyen (ks. esim. Hjort 2007, 2014, 2015) sekä työstää parhaillaan aiheesta väitöskirjaa. Hjort kuuluu Pohjoismaiden kirosanatutkijoiden verkostoon SwiScaan, jonka toinen suomalainen jäsen on käännöstieteilijä Mona Enell-Nilsson. (Rathje toim. 2014: 8.) Hjortin juuret vaikuttavat kuitenkin olevan käännöstieteessä, ja yleiskielitieteellisestä tutkimusotteesta huolimatta hänkin keskittyy usein kiroiluun liittyviin käännöstieteen kysymyksiin.

Kirosanoihin liittyviä suomen kielen opinnäytetöitä on tehty muutama. Opinnäytteet ovat muun muassa kysely- ja havainnointitutkimuksia sekä keskusteluntutkimusta, kuten Jessi Jokelaisen kandidaatintutkielma *Helvetti, saatana ja perkeleenvittu: Ikäryhmien väliset erot alatyylisessä kielenkäytössä* (2018), Lyydia Huotarin *Havainnointitutkimus Jyväskylän toisen asteen oppilaiden kiroilusta* (2016) sekä Anne Rinteen pro gradu *Kirosanojen käyttö keskustelussa* (1989). Olga Artyukhina on puolestaan keskittynyt digitaaliseen maailmaan gradussaan *Suomen kielen kirosanat sosiaalisessa mediassa* (2016).

Sota-ajan kirjeisiin liittyvä tutkimus on puolestaan sekin melko tuoretta, mutta selvästi kasvaamaan päin. Historian tutkimusalalta tietä näytti kokoelmateos *Kirjeitä sodasta* (2015), jonka tiimoilta on tehty useitakin tutkimusartikkeleita, väitöskirjoja sekä graduja. Tällaisia ovat esimerkiksi Ilari Taskisen *Sopeutumiskyvyn dokumentit: Sodan kokemusten hallinta jatkosodan kirjeissä* (2012), Julia Ketolan *Tulevaisuuden odotukset jatkosodan kirjeissä* (2015) sekä Hannele Lamminpään ”*Kirjeet täällä korvessa ovat ainoat, jotka tuovat jonkinlaista merkitystä*”: *Jatkosodan kirjeet sotilaan ja kotiväen selviytymisen välineenä* (2014).

Kielitieteellinen sotakirjetutkimus on virkistynyt erityisesti Tampereen yliopistossa Liisa Mustanojan johdolla, joka toimitti myös aiemmin mainitun artikkelikokoelman *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita: Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944* (2017). Sota-ajan kirjeisiin liittyviä suomen kielen graduja on laadittu Tampereen yliopistossa kaksi: Ursula Luoman *Tuhannet terveiset, suukot ja kaikki hyvät. Kuulemiin näkemiin! Pauli isi: Jatkosodan kirjeitä diskurssianalyttisesti tarkasteltuna* (1995) sekä uusimpana vastikään valmistunut Jenni Rintalan *Etelä-Pohjanmaan murre sota-ajan kirjeissä* (2018). Tällä hetkellä omani lisäksi on myös tekeillä useampikin sotakirjeisiin liittyvä suomen kielen gradu, jotka keskittyvät muun muassa kirjeissä esiintyvään mustasukkaisuuteen, äitiysdiskursseihin sekä Lauri Viidan kirjeisiin. Nähdäkseni oma

tutkimusasetelmani poikkeaa näkökulmaltaan ja aiheeltaan näistä muista sen verran paljon, että samasta tutkimuskohteesta huolimatta tutkimuksen tekeminen on mielekästä.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Pro gradu -tutkielmani rakenne on seuraavanlainen: Luvussa 2 esitellään aineisto ja tutkimusmenetelmät. Luku 3 puolestaan käsittelee tutkimuksen teoriapohjan ja esittelee muun muassa kiroilun määritelmän, tutkimukselle tärkeitä käsitteitä sekä kielitieteellisen kiroisanatutkimuksen erilaisia suuntauksia ja näkökulmia. Tämän lisäksi käsitellään perustietoa kenttäpostista ja sota-ajan kirjeistä. Teorialuvussa on pyritty myös nostamaan esiin aiheita, jotka ovat mahdollisesti voineet vaikuttaa kielenkäyttöön ja erityisesti kiroiluun, kuten esimerkiksi kirjesensuuri ja sotilasslangi.

Itse analyysiosio jakautuu kolmeen lukuun. Luvussa 4 käsitellään sanataso eli aineistoon sisältyvät kiro sanat ja niiden määrät, sanaston temaattinen jakautuminen, johdokset sekä muut sanamuodostukseen liittyvät havainnot. Luku 5 keskittyy syntaksin tasoon ja käsittelee lause- sekä muita rakenteita, ja luku 6 on omistettu pragmaattisen tason eli kiroilun aiheiden ja tapojen analyysille. Tutkimuksen tasojen voisi mieltää liikkuvan tarkasta kohti yleistä ja kvantitatiivisesta kohti kvalitatiivista.

Vaikka analyysin eri tasot ja näin ollen myös tutkimuskysymykset viimeistä tutkimuskysymystä lukuun ottamatta on pyritty erottelemaan jokainen omiin lukuihinsa, tasot kuitenkin väistämättä kietoutuvat yhteen. Sanasto, kielioppi ja käyttötarkoitus liittyvät kaikki toisiinsa, ja siksi eri lukujen välillä tapahtuu jonkin verran dialogia ja pientä liukumaa. Erityisesti kielioppi ja kirosanon käytötavat liittyvät hyvin tiiviisti toisiinsa, ja tästä syystä esimerkiksi kielioppiluvussa esiintyy jo muutamia havaintoja käyttötavoista. Lisäksi viimeisessä analyysiosiossa luvussa 6 on pyritty hyödyntämään aikaisempien lukujen havaintoja ja näin sitomaan eri tasoja yhteen yhtenäisemmäksi yleiskuvaksi aineiston laadusta ja luonteesta.

2 AINEISTO JA METODI

2.1 Tutkimusaineisto

Talvi- ja jatkosodan aikana kodin ja rintaman välillä kulki suuret määrät postilähetyksiä, joihin luokitui kirjeiden lisäksi myös kortteja ja paketteja. Ajan saatossa kirjeitä on kuitenkin tuhottu ja heitetty pois, ja arvioiden mukaan vain pieni osa on säilynyt nykypäivään asti. 1970-luvulla Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkisto pani alulle mittavan keräyskampanjan, jossa yksityishenkilöiden oli mahdollista lahjoittaa vintille jääneet sotakirjeet tutkimuskäyttöön (ks. Suojanen toim. 1984). Kansanperinteen arkisto ottaa edelleen vastaan uusia kirjeitä, ja tällä hetkellä sota-ajan kirjekoelmaan (SAK) kuuluu lähemmäs 50 000 kirjettä. Tätä kokoelmaa hyödynnän tutkimuksessani.

SAK-kokoelma koostuu yksityishenkilöiden lahjoittamista kirjeistä, jotka on lähetetty sota-vuosina 1939–1946. Talvisota alkoi tarkalleen ottaen marraskuussa 1939, mutta SAK-kokoelmassa on kirjeitä jo syksyltä ennen sodan varsinaista alkua. Kokoelmassa on niin yksittäisiä kirjeitä kuin pitkiä, tiiviitä kirjeenvaihtojakin, ja ne on lajiteltu ja numeroitu saapumisjärjestyksessä siten, että yhdessä luovutetut kirjeet muodostavat aina yhden alakokoelman. Tästä johtuen osa alakokoelmista saattaa sisältää vain yhden kirjeen, toisissa taas on useita satoja kirjeitä. Joissain alakokoelmissa on mukana myös postikortteja, valokuvia ja muita dokumentteja.

Aineiston pohjana käytän aiemmin kirjoittamani tutkimusartikkelin aineistoa, joka on kerätty alakokoelmista 214 ja 275. Tämän jälkeen laajensin pro gradu -tutkielmaa varten aineistoa käymällä järjestelmällisesti läpi alakokoelmat 1–105 ja keräämällä kaikki niissä esiintyvät kirosanat. Tämän lisäksi Marjo Pajunen keräsi ystävällisesti minulle 15 kirosanaa tutkimastaan kokoelmasta 263, Sara Silén puolestaan yhden kirosanan kokoelmasta 365.

Aineistoon kuuluu 151 kirosanaa, jotka on kerätty yhteensä 116 kirjeestä. Kirjeet on kerätty 30:stä SAK-kokoelman eri alakokoelmasta. Käytetyt alakokoelmat ovat seuraavat: 23, 25, 29, 37, 38, 42, 43, 45, 48, 51, 52, 53, 54, 60, 64, 73, 74, 81, 87, 88, 89, 92, 100, 101, 104, 105, 214, 263, 275 ja 365.

Aineistoa kerätessäni olen hyödyntänyt lähtökohtana tutkimuskirjallisuuden perustuvaa kirosanan määritelmää, jonka esittelen luvussa 3.1. Vastaan tuli kuitenkin myös rajatapauksia, joiden kirosanuuden määrittely oli haastavaa tutkimuskirjallisuudesta huolimatta. Pääasiallisesti olen ottanut myös rajatapaukset mukaan tutkimukseen, sillä niiden avulla voin tutkimuksessani pohtia kirosanan määritelmää ja rajanvetoa suomen kielessä.

Aineiston kiro sanat on kerätty yhteensä 58 eri kirjoittajalta. Useimmissa hyödyntämissäni alakokoelmissa kirjoittajia on paljon, ja yksittäisiltä kirjoittajilta on vain muutama kiro sana. Näissä tapauksissa olen huoletta voinut ottaa mukaan kaikki löytämäni kiro sanat. Muutamassa kokoelmassa kiroilua on kuitenkin reippaammin, ja erityisen paljon kiro sanoja esiintyy muun muassa kokoelmassa 38, 54 sekä 88. Erityisesti alakokoelma 54 on sen verran laaja, että kokoelmasta löytyisi todennäköisesti vähintään pari sataa kiro sanaa. Näiden tapausten vuoksi olen rajannut aineistonkeruuni niin, että yhdeltä kirjoittajalta on kerätty korkeintaan kymmenen kiro sanaa. Tämä raja on ollut tarpeen, jotta yksittäisten kirjoittajien kielenkäyttötapa ei liiaksi vääristäisi tutkimushavaintoja. Esimerkiksi pelkästään alakokoelman 88 pohjalta *jukupliut* saattaisi yllättäen nousta koko aineiston yleisimmäksi kiro sanaksi, vaikka sanaa ei esiinny missään muualla aineistossa.

Olen laskenut aineiston määrällisesti kiro sanojen lukumäärän mukaan, mutta tutkin myös laajemmin yksittäisten sanojen lauseyhteyttä ja kontekstia. Tästä syystä olen sisällyttänyt aineistoon myös jokaisen yksittäisen kiro sanan asia- ja lauseyhteyden.

2.2 Yleisiä huomioita aineistosta

Sota-ajan kirjeet ovat käsin kirjoitettuja dokumentteja, joita on kirjoitettu hyvin vaihtelevissa olosuhteissa, kuten esimerkiksi ahtaissa korsiissa, vähäisessä valaistuksessa, kiireessä tai väsymyksessä. Monelle kirjeet ovat olleet ainoa tapa pitää yhteyttä perheenjäseniin ja rakastettuihin, ja kynään ovat tarttuneet ihmiset kaikissa yhteiskuntaluokissa ja hyvin vaihtelevilla kirjoitustaidoilla. (Mustanoja 2017: 13, 16.) Tämä näkyy aineistossa: jotkut kirjeet ovat hyvinkin kaunopuheisia ja taitavasti kirjoitettuja, kun taas toisissa oikeinkirjoitus ja kirjeenkirjoittamisen peruskonventiot saattavat olla hukassa. Monissa kirjeissä esiintyy puhekielisyyttä ja murretta, ja joissain kirjeissä on käytetty hyvin vähän tai ei ollenkaan välimerkkejä. Teksti saattaa välillä olla hyvinkin puheenomaista ja jäsentelemätöntä, ja virkkeiden, lauseiden tai edes kappaleiden rajoja on toisinaan vaikea erottaa.

Kaikissa tässä tutkimuksessa esiintyvissä aineistoesimerkeissä on säilytetty alkuperäisen kirjeen kirjoitusasu kirjoitusvirheineen kaikkineen, ilman erillisiä sic-merkintöjä. Ainoastaan kirjeiden alkuperäisestä rivijaosta on luovuttu tilan säästämisen vuoksi, sillä käsin kirjoitettuna riville mahtuu huomattavasti vähemmän sanoja kuin koneella kirjoitettuna. Joistain kirjeistä puuttuu pätkiä muun muassa sensuurin, paperin tahrautumisen tai vaikean käsialan vuoksi. Tällaiset puuttuvat osiot on merkitty merkinnällä [-]. Merkintä [- -] puolestaan tarkoittaa, että aineistoesimerkin selkeyttämiseksi virkkeen alku tai loppu on jätetty pois.

Valtaosa aineiston kirjoittajista on miehiä. Tiedon pohjalta voisi olla kiusaus päätellä, että miehet kiroilevat kirjeissä naisia enemmän. SAK-kokoelman sukupuolijakauma ei kuitenkaan ole

todennäköisesti tasainen, sillä rintamaoloissa kotoa tulleita kirjeitä oli vaikeampi säilyttää kuin rintamalta kotiin lähetettyjä. Rintamalta kotiin kirjoittaneiden miesten kirjeitä on siis säilynyt suhteessa enemmän. Tämän lisäksi kaikista kirjoittajista sukupuolta ei voi aukottomasti päätellä, sillä toisinaan kirjeet on allekirjoitettu esimerkiksi nimikirjaimilla tai allekirjoitus puuttuu kokonaan. Tästä syystä ei vaikuta hyödylliseltä tehdä havaintoja kirjoittajien sukupuolesta, ja olenkin rajannut aiheen pois tutkimuksestani.

Valtaosa aineiston kirjoittajista on rintamalla olevia sotilaita, ja kirjeet on osoitettu heidän puolisoilleen ja tyttöystävillään, perheelleen, sukulaisilleen ja ystävilleen. Mukana on myös puolisoitten ja äitien kirjeitä sotilaille sekä joitain sisarten ja naispuolisten ystäväysten välisiä kirjeitä. Kaikista kirjeistä ei voi kuitenkaan päätellä aukottomasti, millainen suhde kirjeen kirjoittajalla ja vastaanottajalla on ja kuinka läheisesti he toisensa tuntevat. Tästäkään aiheesta ei siis voi käsillä olevan aineiston pohjalla tehdä juurikaan havaintoja.

Kirjeet ovat viestintäväylä, jota Suomessa suojelee lakiin kirjattu kirjesalaisuus. SAK-kokoelman kirjeet on luovutettu tutkimuskäyttöön yleensä joko niiden kirjoittajan, vastaanottajan tai perikunnan luvalla. Sotakirjeet käsittelevät kuitenkin välillä hyvinkin henkilökohtaisia aiheita, ja onkin syytä pohtia sotakirjetutkimuksen etiikkaa, kuten esimerkiksi kirjeissä esiintyviä yksityishenkilöiden nimien käsittelyä.

Pehkosen (2015: 70) mukaan kirjetutkimuksen lähtökohdaksi tulee nostaa kirjoittajien ja kolmansien osapuolten kunnioittaminen. Tämä tarkoittaa erityisesti yksityisyyden kunnioittamista, ja Pehkonen näkee myös yksityisyyden suojelemisen ensisijaisena välineenä nimien anonymisoinnin. Toisaalta myös oikeiden nimien käyttäminen on mahdollista silloin, jos siihen on saatu lupa kirjeaineiston omistajalta ja riittävästi aikaa on kulunut. On kuitenkin haastavaa arvioida, kuinka pitkä aika on riittävä aika. Monet sota-ajan kirjeitä kirjoittaneet henkilöt ovat jo kuolleet, mutta toisaalta heidän jälkeläisiään on vielä elossa runsaasti. Kirjetutkimuksessa on syytä ottaa huomioon myös se, millainen merkitys kirjeillä ja kirjoittajilla on lapsille ja lapsenlapsille (mts. 71).

Suurin osa tässä työssä esiintyvistä aineistoesimerkeistä ei käsittele kovinkaan herkkäluontoisia aiheita. Mukana on kuitenkin joitain kirjeenpätkiä, joissa sävy on intiimi tai joissain tapauksessa ronskin suorapuheinen. Lisäksi näen, että oikeiden nimien käyttö ei tuo tutkimukseen mitään lisähyötyä, sillä huomio on joka tapauksessa kielenkäytön ilmiöissä eikä ihmisissä itsessään. Tästä syystä tutkimuksessa ei mainita kirjeiden kirjoittajien eikä vastaanottajien nimiä. Varsinaisesta anonymisoinnista ei tässä kuitenkaan ole kyse: Tietosuojavaaluetun toimiston (2019) mukaan anonymisoinnilla tarkoitetaan aineiston henkilötietojen käsittelyä niin, että yksittäistä henkilöä ei voi enää

tunnistaa, ja anonymisoinnin kuuluu olla peruuttamatonta eli sen jälkeen ulkopuolinen taho ei voi enää palauttaa tietoja. Täydellistä anonymisointia ei siis kirjeaineistolle ole edes mahdollista tehdä, sillä kirjeet ja näin myös kirjoittajien nimet ovat saatavilla Kansanperinteen arkistossa.

2.3 Metodi

Analyysin eri osa-alueilla hyödynnän erilaisia tutkimusmetodeja. Ensimmäinen, sanastoon keskittyvä analyysiluku hyödyntää pohjana etymologiaa ja esittää sanaston analyysin pohjalta erityisen paljon kvantitatiivisia havaintoja. Toinen analyysiluku eli kielioppiluku puolestaan hyödyntää pääosin kieliopillista perusanalyysia. Kolmas analyysiluku käsittelee aineistoa sisällönanalyysin menetelmin ja on luonteeltaan kaikkein kvalitatiivisin.

Tutkimuksessani esitän erityisesti analyysin alkupäässä melko paljon kvantitatiivisia havaintoja, mikä voi johtaa ajattelemaan, että kyseessä olisi pääosin kvantitatiivinen tutkimus. Tutkimusote kuitenkin vaihtuu toisen ja kolmannen analyysiluvun myötä kvalitatiiviseksi, ja koko pro gradu -tutkielman pääpaino on lopulta nimenomaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Näkisin, että numeeriset havainnot ovat lähinnä työkalu, joiden tarkoitus on auttaa hahmottamaan kvalitatiivisen analyysin tarjoamia tulkintoja.

3 KIROILU JA SOTA-AJAN KIRJEET

3.1 Kiroilu

Maallikon ei yleensä tarvitse pohtia kirosanan määritelmää, sillä kiroilu on jotakin, mitä kielenkäyttäjä tunnistaa intuitiivisesti. Tutkijan näkökulmasta määrittäminen on kuitenkin hankalaa, ja tutkimuskentällä esiintyykin vaihtelevia ja osin myös ristiriitaisia määritelmiä, joista yksikään ei ole yksiselitteisen tyhjentävä. Kiroilu on luonteeltaan subjektiivista ja kontekstisidonnaista, ja lisäksi eri kielten välillä on jonkin verran eroja. (Hjort 2007: 63.) Tilannetta hankaloittaa myös se, että aiheesta on hyvin vähän suomenkielistä kirjallisuutta. Niin kauan kuin tarkempaa suomen kielen kirosanoihin perehtyvää tutkimusta ei ole tehty, määritelmään joudutaan soveltamaan muiden kielten, pääosin englannin kiroiluun liittyvää termistöä. Tässä luvussa käyn läpi kiroilun määritelmiä sekä kirosanojen kielitieteellisen tutkimukseen liittyvää problematiikkaa.

3.1.1 Yleistä kiroilusta

”If ordinary people are asked ‘What do you think of when you hear the phrase *bad language*?’, most of them will certainly say ‘swearing’”, toteavat Andersson ja Trudgill teoksessaan *Bad Language* (1990: 53). Onkin totta, että maallikon näkökulmasta kiroilu todennäköisesti näyttäytyy ensisijaisesti huonona, alatyylisenä tai ei-toivottuna kielenkäyttönä.

Käsitys kiroilusta huonona kielenkäyttönä on joissain määrin vuotanut mukaan kielentutkimukseen, sillä monet kiroilua tutkivat kielitieteilijät lähtevät siitä ennakko-oletuksesta, että kiroilu on aina ei-toivottua ja loukkaavaa. Tämä näkyy tutkimusasetelmissa, esimerkiksi kirosanojen loukkaavuutta mittaavissa tutkimuksissa, joissa vastaajaa pyydetään määrittelemään yksittäisen sanan loukkaavuus (engl. *offensiveness*) asteikolla 1–5. Tällainen tutkimusasetelma lähtee liikkeelle siitä oletuksesta, että kirosanat ovat aina ja kaikissa tilanteissa loukkaavia ja että yksittäisen kirosanan voimakkuus tai laimeus on pysyvä ja muuttumaton ominaisuus, johon konteksti, äänensävy tai tyyli eivät vaikuta. Kysymys myös sulkee vastaajalta mahdollisuuden pohtia tilanteita, joissa kyseinen sana ei välttämättä olisikaan loukkaava. (Beers Fägersten 2012: 8.) Esimerkiksi seuraavan kirjeaineistosta poimitun esimerkki 1:n valossa voi pohtia, onko kiroilu aina luonteeltaan loukkaavaa.

- (1) *Niin ja kuulehan vielä! Sanon sen ihan Sinun korvaasi. Olet niin hiton rakas minulle etten päästä Sinua syylistäni ollenkaan, en ainakaan pitkään aikaan. [- -] Kun sitten uudelleen panin silmäni kiinni, niin minun pitikin ne heti taas avata, sillä tunsin tosiaan niin voimallisesti Sinun olevan siinä polvellani. Silmäsi olivat niin hiivatin kirkkaat – kuin kaksi tähteä – ja nauroit niin kujeilevasti että*

tahdoin tosiaan sillä hetkellä ottaa Sinut kainalooni ja lentää kotiin - - -!
(26.27.1.1942. SAK 54, Kper)

Jos tutkimuksen ennakko-oletuksena on kiroilun perustavanlaatuinen loukkaavuus, on toki mahdollista selvittää juurikin kiroilun loukkaavia käyttötapoja. Kaikki muut mahdolliset funktiot kuitenkin jäävät täysin tällaisen tutkimuksen ulottumattomiin. (Beers Fägersten 2012: 9.) Kiroisanoja tulisi ennemminkin lähestyä sosiaalisena toimintana, jolla on omat pragmaattiset funktionsa (mts. 20). Kielentutkijan ei tule ottaa stigmaa itsestäänselvänä lähtöasetelmana vaan pikemminkin pyrkiä operoimaan sen ulkopuolelta pohtimalla, millaisissa funktioissa kiroisanoja käytetään. Tästä syystä kiroilututkimus ei ole vain yksittäisten sanojen tutkimista, vaan pikemminkin tietynlaisen kielenkäytön ja laajemmin ajateltuna myös ihmisen käytöksen tutkimusta. (Mts. 4; Jay 1999: 6.)

Kun kiroiluun keskitytään erityisesti sen sosiaalisten funktioiden kautta, useat tutkijat korostavat kiroilun merkitystä tunneilmaisun välineenä. Esimerkiksi Jayn (1999: 10) mukaan kiroilu palvelee nimenomaan emotionaalisia tarpeita sallimalla puhujan ilmaista voimakkaita tunteita sekä vaikuttamalla myös kuulijaan tunnetasolla. Samoilla linjoilla on myös Ljung (2011: 4), jonka mukaan kiroisanojen pääasiallinen tehtävä on kuvastaa tai ainakin vaikuttaa kuvastavan puhujan tunteita ja asennetta. Myös Iso suomen kielioppi (ISK 2004 §1725) toteaa kiroisanojen tuovan lausumaan affektisen sävyn. Toisaalta Beers Fägersten (2012: 10) kyseenalaistaa myös tämän näkökulman tutkijan ennakko-oletuksena, jonka pätevyyttä ei ole vielä kunnolla tutkittu. Myös Andersson ja Trudgill (1990: 54) toteavat, että kiroilu ei ole aina luonteeltaan tunteellista vaan toisinaan se voi olla esimerkiksi tyyllittelevää tai osa slangia.

3.1.2 Kiroilun määritelmä

Kiroilun määritelmät vaihtelevat hyvin laajoista hyvin suppeisiin. Esimerkiksi Montagu (1967: 100) käyttää kiroilusta niinkin laajaa määritelmää kuin ”all words possessing or capable of being given an emotional weight”, ja Jay (1999: 9) puolestaan määrittelee kiroilun sisältävän kaikki tunnetasolla voimakkaat, loukkaavat ja haitalliset ilmaisut mukaan lukien epäsiiveydet, kiroukset, uskonnolliset rienaukset, nimittelyn ja haukkumisen, verbaalisen aggression, tabusanat, rasistiset herjaukset, vulgarismit, slangin ja eritesanat (engl. *obscenity, profanity, blasphemy, name calling, insulting, verbal aggression, taboo speech, ethnic-racial slurs, vulgarity, slang, and scatology*). Käytännössä nämä määritelmät siis sisällyttävät kiroiluun kaiken alatyylisen ja affektisen kielenkäytön.

Näin laajojen ja epämääräisten määritelmien ongelma on siinä, että ne jättävät luokittelun pääosin tutkijan subjektiivisen kielitajun varaan ja tekevät rajanteosta vaikeaa. Lisäksi määritelmät he-

rättävät kysymyksen siitä, voidaanko kaikki alatyylinen ja affektinen kielenkäyttö todella sulkea samaan kategoriaan. Kiro sanat saattavat olla usein affektisia, mutta niissä lienee kuitenkin jotakin, mikä erottaa ne muista vahvan tunnelatauksen sisältävistä ilmaisuista. Myös tarkempi rajanveto esimerkiksi kiroilun ja nimittelyn välillä voi olla tarpeen. Lisäksi Hjort (2007: 63) huomauttaa, että terminologian määrittelyssä kielten väliset erot on otettava huomioon. Esimerkiksi englannin kielen sanat *swearing* ja *cursing* eivät välttämättä ole täysin synonyymeja, eikä ole selvää, onko niiden merkitys tismalleen sama kuin suomen kielen sanoilla *kiroilu* ja *kirosana*. Montagu ja Jay ovat laatineet määritelmänsä englanninkieliseen kiroiluun liittyvissä tutkimuksissa, ja osin sen takia ne eivät välttämättä sovellu sellaisinaan suomen kielen kiro sanatutkimukseen.

Montaguta ja Jayta tarkempaan määritelmään ovat pyrkineet esimerkiksi Andersson ja Trudgill (1990) sekä Ljung (2011). Andersson ja Trudgill (1990: 53) määrittelevät jonkin ilmaisun olevan kiroilua, jos

- 1) ilmaisu viittaa johonkin, mitä pidetään tabuna kyseisessä kulttuurissa
- 2) ilmaisu ei ole tarkoitus tulkita sananmukaisesti
- 3) ilmaisu saattaa ilmaista vahvaa tunnelatausta.

Ljungin (2011: 4) määritelmä on alkupäältään hyvin samankaltainen kuin Anderssonin ja Trudgillin, mutta Ljung on kuitenkin lisännyt omaan määritelmäänsä vielä kaksi kohtaa, jotka eroavat jonkin verran yllä mainitusta määritelmästä. Ljungin määritelmä on seuraavanlainen:

- 1) kiroilu on sellaisten ilmaisujen käyttöä, jotka sisältävät tabusanoja
- 2) tabusanoja käytetään kiroilussa ei-sananmukaisella tavalla
- 3) kiroiluun liittyy paljon sana- lause- ja syntaksitason rajoitteita, minkä vuoksi kiroilu noudattaa usein tiettyjä kaavoja
- 4) kiroilu on tunnepitoista tai tunteita herättävää toimintaa, ja sen päätehtävä on kuvastaa tai vaikuttaa kuvastavan puhujan tunteita ja asennetta.

Molemmat yllä esitellyt määritelmät ovat yhtä mieltä siitä, että kiroilu viittaa tabusanaan tai -asiaan ja että se on tarkoitus tulkita kuvaannollisesti eikä sananmukaisesti. Kuten Andersson ja Trudgill (1990: 53) toteavat, ilmaisu siis tavallaan vapautetaan viittaussuhteestaan ja hyödynnetään vaikkapa tunteiden tai asenteen ilmaisuun. Esimerkiksi sanan *paska* kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että kyseessä on kirosana ainoastaan silloin, kun sillä ei viitata sananmukaiseen merkitykseen eli tässä tapauksessa ulosteeseen. Muun muassa seuraava kirjeaineistosta löytynyt ja sittemmin tutkimusaineistosta ulos rajattu esimerkki 2 ei siis ole tämän määritelmän mukaan kiroilua:

- (2) *Emmassa oli kyllä paha vatsatauti. Yöt ja päivät vain höstasi paska juosta. Toisaanki Emma oli tosissaan kipeä nyt. Mutta kyllä se meni ohi heti ja alkaa naurattaa Häntä.* (5.10.1941. SAK 92, Kper)

Anderssonin ja Trudgillin sekä Ljungin määritelmät vaikuttavat olevan tällä hetkellä kirosanatutkimuksessa varsin hyväksytyjä ja yleisimmin käytettyjä (ks. esim. Hjort 2007, Rathje toim. 2012). Tästä syystä ainakin niiden yhtenevät osat sopinevat myös tässä tutkielmassa kiroilun määritelmän perusteeksi. Kysymys kohdistuukin siis näiden kahden määritelmän eroaviin osiin. Anderssonin ja Trudgillin (1990: 53–54) mukaan kiroilu saattaa ilmaista vahvaa tunnelatausta, mutta he korostavat, että aina kiroilu ei välttämättä liity tunteisiin – toisinaan se voi esimerkiksi olla osa slangia tai luonteeltaan tyyllittelevää. Ljung (2011: 4) puolestaan korostaa sitä, että kiroilu on nimenomaan tunnepitoista tai tunnetta herättävää toimintaa. Ljungin määritelmää hankaloittaa se, ettei hänen käyttämälleen sanalle *emotive* ole suoraa suomenkielistä vastinetta: Merriam-Websterin verkkosanakirjan (s. v. *emotive*) mukaan *emotive* voi kuvata joko tunteisiin liittyvää asiaa, tunteita herättävää asiaa tai jotakin, joka herättää voimakkaita tunteita puolesta tai vastaan.

Anderssonin ja Trudgillin sekä Ljungin määritelmien ero on pieni mutta kuitenkin ratkaiseva, sillä tunneilmaisun nimeäminen kiroilun pääfunktioiksi määrittelee ilmiötä varsin voimakkaasti. Kuten jo aiemmin on todettu, Beers Fägersten (2012: 10) on argumentoinut tunnelatauksen olevan yksi tutkijoiden ennakkokäsityksiä, jota ei ole kunnolla tutkimuksella todistettu. Hän korostaa tarvetta sosiolingvistiselle näkökulmalle ja katsoo, että esimerkiksi identiteetin ja puhujan ja kuulijan suhteen vaikutusta kiroiluun ei ole tutkittu riittävästi. Tässä valossa Anderssonin ja Trudgillin varovaisempi määritelmä lienee turvallinen valinta. Toisaalta Ljungin käyttämä sanavalinta *emotive* on osuva siinä mielessä, että kiroilu voi herättää tunteita myös kuulijassa, vaikka puhujalla itsellään ei voimakasta tunnelatausta olisikaan. Lisäksi kiroilu on ilmiönä tunteita herättävä asia.

Toinen määritelmien ero liittyy siihen, katsotaanko tiettyjen rakenteiden olevan oleellinen osa kiroilua vai ei. Andersson ja Trudgill eivät ole sisällyttäneet rakenteita määritelmäänsä, mutta toisaalta hekin toteavat myöhemmin teoksessaan tiettyjen rakenteiden ja vakiintuneiden ilmausten olevan tyypillisiä juuri kiroilulle (1990: 62). Tältä pohjalta katsottuna Ljungin määritelmän kolmas kohta käy siis järkeen, varsinkin jos oletetaan, että kiroilun ei kuitenkaan tarvitse rajoittua vain tiettyihin rakenteisiin, vaikka ne sille tyypillisiä ovatkin.

Ilmeisesti Ljungin määritelmästä inspiroituneena suomalainen kiroisanatutkija Minna Hjort (2007: 71–72) toteaa, että suomessa tyypillisimmät rakenteet ovat interjektiot (esim. *voi paska*) sekä intensifioivat ilmaisut. Hjort viittanee intensifioivalla ilmaisulla Ljungin (2011: 33) nimeämään yhteen kiroilun funktioon, ja Hjortin esittämien esimerkkien valossa oletan hänen tarkoittavan erityi-

sesti genetiivimuotoisia määritteitä (esim. *vitun hauskaa, pirun bussikuski*). Näiden kahden rakenteen yleisyyden vuoksi Hjort ehdottaa, että suomen kielessä kirosanaksi määriteltäisiin ainoastaan ne kiroukset, jotka esiintyvät interjektioina tai intensifioivina ilmaisuina. Hjort ei kuitenkaan mielestäni perustele ehdotustaan pätevästi: kirosanarakenteiden yleisyydestä ei ensinnäkään ole tutkimustietoa, ja muun muassa ISK (2004 §1725) mainitsee myös muita kirosanoille tyypillisiä rakenteita, kuten *sti*-adverbijohdokset ja huomionkohdistimena toimivat ilmaisut. Tällaisia rakenteita esiintyy myös aineistossa, kuten esimerkit 3 ja 4 osoittavat.

- (3) *Nyt on keljuttanut niin pirusti kun olis ollu niin kiva olla siviilissä ja tänne piti vaan tulla* (13.7.1942. SAK 52, Kper)
- (4) *Hoitaisivat saatana asioitaan siellä eikä kuljettaisi tänne pärsstiään tarkastettavaksi[- -]* (2.8.1942. SAK 38, Kper)

Hjortin määritelmäehdotus siis sulkee ulkopuolelleen muutamia suomen kielelle varsin tyypillisiä kiroilurakenteita, eikä Hjort oikeastaan perustele tätä rajausta mitenkään. Huomionarvoista on myös se, että Hjort (2007: 72) itsekin toteaa, että kirosanan tärkein piirre on sen kontekstisidonnaisuus:

Kirosanalle on ominaista se, että sen merkitystä ei voi kertoa kontekstia ja kontekstia tuntematta [- -], eli sen merkitys ei ole kiinteä. Tyypillisesti se kertoo tunnereaktiosta tai tuo muutoin lausumaan affektisen sävyn (ISK: 1625) [sic]. Tarkempi merkitys voidaan tutkia kuitenkin vasta, kun tunnetaan käyttötilanne ja -ympäristö. Sen semanttinen käyttöala on siis laaja, ja sen kaikkia mahdollisia merkityksiä ja funktioita lienee mahdotonta luetella sanakirja-artikkelissa tai edes laajemmassa tutkimuksessa.

Jos kirosanan tulkinta joka tapauksessa on ensisijaisesti kontekstisidonnaista, mekaaninen rajausta pelkän rakenteen varassa ei vaikuta millään muotoa perustellulta. Tästä syystä en siis käytä Hjortin ehdottamaa määritelmää vaan hyödynnän mieluummin Anderssonin ja Trudgillin sekä Ljungin määritelmiä. Hjortin havainto kontekstin tärkeydestä on kuitenkin merkittävä, ja se toistuu muuallakin tutkimuskirjallisuudessa (ks. esim. Jay 1999, Beers Fägersten 2012). Andersson ja Trudgill sekä Ljung eivät ole eksplisiittisesti kirjanneet kontekstia määritelmiinsä, mutta nähdäkseni se on molemmissa implisiittisesti mukana: jotta voidaan arvioida, onko sanaa käytetty sananmukaisessa merkityksessä vai kuvaannollisesti, konteksti on pakko ottaa huomioon.

Yllä olen keskustellut tutkimuskentällä esiintyvistä erilaisista määritelmistä ja pohtinut niiden vahvuuksia ja heikkouksia. Tutkimuskirjallisuuden pohjalta olen koonnut määritelmän, jota hyödynnän tässä pro gradu -tutkielmassa. Määritelmä perustuu pääosin Anderssonin ja Trudgillin sekä Ljungin määritelmiin, mutta se hyödyntää myös joitain osia muun muassa Beers Fägerstenin ja Hjortin argumenteista. Määritelmä on seuraavanlainen:

- 1) kiroilu on sosiaalista toimintaa, jonka voi kuvastaa ja herättää tunteita
- 2) kiroilu on määriteltävissä ainoastaan kontekstissa
- 3) kirosanaksi tulkittava sana viittaa asiaan, joka on kyseisessä kulttuurissa tabu
- 4) sana ei ole tulkittavissa sananmukaisesti
- 5) tietyt rakenteet ovat kiroilulle tyypillisiä.

Yllä esitetty määritelmä ei ole millään muotoa kaikenkattava, mutta se riittänee tämän tutkimuksen tarpeisiin. Hjort (2007: 73) toteaa osuvasti kirosan määrittelyn vaikeudesta seuraavalla tavalla:

Rajat ovat siis jossain määrin epätarkat. Tämä lienee tosiseikka, joka tutkijan on hyväksyttävä: absoluuttista kirosan määritelmää, jonka pohjalta jokaisen yksittäisen sanan kirosanuutta voi arvioida tilanteessa kuin tilanteessa, saattaa siis olla mahdotonta antaa.

Kuten Hjort toteaa, täydellisen pitävän määritelmän esittäminen ei välttämättä ole edes mahdollista. Kuten jo luvun alussa todettiin, kiroilu tunnistetaan usein kielenkäyttäjän intuitiolla – ei siis liene ihme, ettei se ole tarkkarajaisesti määriteltävissä.

3.1.3 Kirosanojen suhde tabuihin

Edeltävässä luvussa keskusteltiin kirosan määritelmästä ja esitettiin yhdeksi kirosan kriteeriksi se, että sana viittaa asiaan, joka on kyseisessä kulttuurissa tabu. Tabu voi Kielitoimiston sanakirjan (s. v. *tabu*) mukaan tarkoittaa jonkin pyhäksi tai vahingolliseksi katsotun tekemistä tai mainitsemista koskevaa uskonnollista kieltoa tai yleisemmällä tasolla jotakin kartettua tai kiellettyä. Sana on alun perin peräisin tongan kielestä, jossa se tarkoitti eräänlaisia pyhiä paikkoja. Tongasta sana lainautui englantiin, jossa sen merkitykseksi muodostui 'kielletty' (engl. *forbidden*); nykyenglannissa sanaa käytetään usein merkityksessä 'loukkaava' tai 'epäsovelias'. (Ljung 2011: 5.)

Tabulla siis viitataan asiaan, jota ei saa tehdä tai josta ei saa puhua. On huomionarvoista, että harvat asiat ovat siinä mielessä absoluuttisia tabuja, että niistä ei saisi puhua ollenkaan eikä missään tilanteessa. Useammin kyse on pikemminkin siitä, että aiheeseen liittyy tiettyjä tietoisia tai tiedostamattomia sääntöjä ja rajoitteita. (Andersson & Trudgill 1990: 56). Esimerkiksi ihmisen henkilökohalta intiimiä elämää saatetaan pitää sopimattomana puheenaiheena vaikkapa julkisessa tilanteessa tai tuntemattomien ihmisten seurassa, mutta esimerkiksi puolisoitten tai läheisten ystävien kesken aiheesta voi kuitenkin olla mahdollista puhua. Lisäksi eri kulttuurien välillä on eroja siinä, mitkä asiat ovat tabuja ja mitkä eivät (Andersson & Trudgill mp.).

Tabusanat ja tabuteot liittyvät toisiinsa kiinteästi, ja tabusanat on usein johdettu tabuaiheista. Toisaalta kaikista tabuaiheista ei aina muodostu tabusanoja: esimerkiksi kannibalismi on vahvasti

tabuluontoinen aihe, johon liittyvistä tabusanoista tai kirosanoista ei kuitenkaan ole juurikaan esimerkkejä maailman kielissä. (Andersson & Trudgill 1990: 58.) Lisäksi esimerkiksi englannin kielessä on inestiin viittaavia tabuilmaisuja kuten *motherfucker*, mutta samankaltaista inestiin viittavaa kirousta ei ole suomen kielessä.

Tabujen luonteissa on myös eroja. Monet kirosanat hyödyntävät pohjanaan uskonnollisia viittauksia, kuten englannin kielen *Christ* sekä suomen *jumalauta*. Jeesus ja Jumala eivät kumpikaan vaikuta tabuaiheilta siinä mielessä, ettei asiasta saisi puhua. Molemmat ovat kuitenkin eräänlaisia korkeampia voimia, joiden kutsumiseen tai manaamiseen monet vanhat kiroukset pohjautuvat jo Antiikin ajoista asti. Tällaisten kirousten tabuluonteen ajatellaan perustuvan siihen, että korkeamman voiman nimeä käytetään ikään kuin väärin. Lisäksi kristinuskon kontekstissa tabuluontoisuus liittyy myös Vanhan testamentin käskyyn olla lausumatta Jumalan nimeä turhaan. Ylipäänsä kirosanojen tematiikkaan ja niihin liittyviin tabuaiheisiin vaikuttaa liittyvän eräänlainen voimakas kahtiajako korkeaan ja matalaan, pyhään ja epäpyhään; toisaalta uskontoon ja korkeisiin voimiin, toisaalta hävettävinä pidettäviin ruumiintoimintoihin, likaan ja sairauteen. (Ljung 2011: 6.)

Vaikka kulttuurien välillä on eroja, on kuitenkin tiettyjä aihepiirejä, jotka tyypillisesti ovat tabuja ainakin länsimaisessa kulttuurissa. Monet tabut liittyvät esimerkiksi seksiin, uskontoon, ruumiintoimintoihin, etnisiin ryhmiin, ruokaan, likaan ja kuolemaan. (Andersson & Trudgill 1990: 55.) Nämä aihepiirit näkyvät joissain määrin myös kirosanojen aiheissa: esimerkiksi Andersson ja Trudgill (1990: 15) ovat määritelleet englannin kielen kirosanojen kolmeksi temaattiseksi pääryhmäksi seksin ja ruumiineritteet, kristilliset aiheet sekä eläinperäiset kiroukset. Ljungin (2011: 35) mukaan maailman kielissä kaikkein tavallisimpia kirosanojen aiheita ovat uskonnolliset tai taikauskoiset teemat, eritteet, sukuelimet ja seksi sekä äitiin viittaavat teemat, ja tämän lisäksi muita melko yleisiä teemoja ovat esi-isät, eläimet, kuolema, sairaudet ja prostituutio.

Tabusanoissa huomionarvoista on myös se, että pelkästään aiheen tabuluonne ei tee sanasta itsestään vielä tabua. Uskonnollisia tabusanoja lukuun ottamatta tabusanaa määrittää usein se, että sana mielletään jollakin tavalla vulgaariksi. (Ljung 2011: 7.) Esimerkiksi sanat *virtsa*, *pissa* ja *kusi* viittaavat kaikki samaan tabuluontoiseen aiheeseen, mutta oikeastaan vain *kusi* on näistä kolmesta varsinainen tabusana: siinä missä *virtsa* lienee osa lääketieteellistä sanastoa ja *pissa* voisi sopia myös lapsen sanavarastoon, *kusi* mielletään melko alatyyliseksi ilmaisuksi. Tabuaiheen lisäksi tabusanaa ja näin ollen myös kirosanaa määrittää myös puhujien käsitys sanan alatyylisyydestä ja epäsopivuudesta.

3.1.4 Muuta terminologiaa ja rajanvetoa

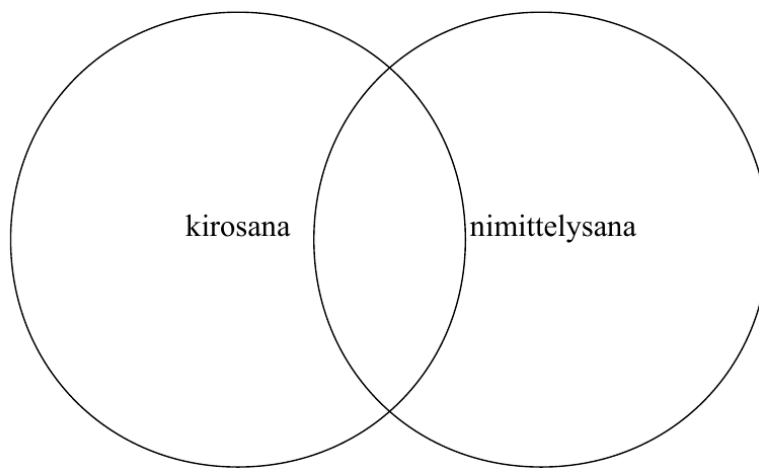
Kirosanan määrittelemisen lisäksi on syytä käydä läpi muutama muu termi, jotka liittyvät läheisesti kiroiluun. Kaksi tärkeää termiä ovat suomen kielen ilmaisut *voimasana* ja *päivittelysana*. Voimasanaa käytetään usein synonyyminä kirosanalle (ks. esim. KS, NS), ja muun muassa ISK puhuu voimasanoista kiroilua käsittelevissä osioissaan (2004 § 1725–1728). Hjort (2007: 66) puolestaan esittää, että voimasana olisikin yläkäsite, johon sisältyvät kirosanat, päivittelysanat ja kirosanaeufemismit. Kuten todettu, en kuitenkaan käytä Hjortin määritelmää kirosanasta, joten tämäkään jako ei liene mielekäs tutkimuksessani. Tässä työssä en siis erottele termejä *kirosana* ja *voimasana* ylä- ja alakäsitteiksi vaan käytän niitä synonyymeina.

Toisaalta Hjort (2007: 66) esittää hyvän argumentin siitä, että päivittelysanat (esim. *luoja*, *herranjestas*) eroavat suomen kielessä kirosanoista muun muassa siinä mielessä, että kirosanat toimivat päivittelysanoja joustavammin erilaisissa lauserooleissa. Suurin osa kirosanoista toimii esimerkiksi genetiivimuotoisina määritteenä, adverbijohdokseksi ja osana kysymyslausetta. Lisäksi ISK (2004 § 1725) mainitsee, että kirosanat ovat tyypillisesti täysparadigmaisia substantiiveja, tosin poikkeus sääntöön on lausepohjainen kiteytymä *jumalauta*. Erotan siis tässä työssä päivittelysanat omaksi ryhmäkseen ja rajaan ne tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Vielä yksi tärkeä termi on *kirosanaeufemismi*. Kirosanaeufemismilla tarkoitetaan kiertoilmaisua, jossa kirosana korvataan lyhenteellä tai foneettisesti samankaltaisella sanalla (esim. *vittu* – *vattu*, *perkele* – *prkl*; Hjort 2007: 67). Monet nykyään kirosanoina tunnetut ilmaisut ovat alkujaan kirosanaeufemismeja, kuten *helvetti*-sanasta johdetut variantit *helkutti* ja *hemmetti* (SKES s. v. *helvetti*). Olen sisällyttänyt myös kirosanaeufemismit tutkimukseeni, koska puhefunktiona niiden tehtävä on sama, vaikka itse ilmaisu olisikin eri.

Tutkijoiden mielipiteet vaihtelevat siitä, pitäisikö nimittelysanat sisällyttää kirosanoihin. Hjort (2007: 73) rajaa ne ulos kirosanan määritelmästä, mutta muun muassa Jay (1999), Ljung (2011) sekä Andersson ja Trudgill (1990) sisällyttävät myös nimittelyn kiroilun piiriin. Kysymys on hyvin haastava: *paskiainen*-sanankaltaiset tyypillisistä kirosanoista johdetut nimittelysanat voisi melko luontevasti todeta kiroiluksi, mutta on vaikeampi sanoa, onko esimerkiksi toisen ihmisen nimittäminen *lehmäksi* kiroilua. Kyseessä on ehdottomasti loukkaava haukkumasana, mutta on epäselvää, liittyykö siihen varsinaisesti tabua. Toisaalta taas esimerkiksi monet tiettyjä ihmisryhmiä loukkaavat nimittelysanat, kuten *neekeri* tai *hintti*, ovat nykyään vahvasti tabusanoja, mutta niiden käyttöä ei välttämättä kuitenkaan mielletä kiroiluksi.

Pelkän kiroiluun liittyvän kirjallisuuden pohjalta on lopulta vaikeaa määritellä, sisältyvätkö nimittelysanat kiroiluun vai pitäisikö ne mieltää kahdeksi erilliseksi kategoriaksi. Ilmiön ymmärtämiseksi tarkempi perehtyminen pelkkiin nimittelysanoihin voisi olla tarpeen, sillä sitä kautta olisi mahdollista selvittää, millaisia samankaltaisuuksia ja eroja nimittelysanoilla ja kirosanoilla on. Oma näkökantani ongelmaan on, että nimittelysanat ja kirosanat voisi todennäköisesti mieltää osittain limittäisinä kategorioina: osan nimittelysanoista voi mieltää myös kirosanoiksi, mutta tämä ei päde kaikkiin nimittelysanoihin. Toisinaan myös kirosana saattaa toimia nimittelysanana. Aineistoni rajauksessa olen näin ollen valinnut mukaan joitain sellaisia nimittelysanoja toimivia ilmaisuja, jotka mielestäni täyttävät kirosanan määritelmän kriteerit.

Kuvio 1. Kirosana ja nimittelysana.

Kiroilun ja kirosanan määritelmän suurin ongelma lienee se, että tutkijoilla on kova halu luoda kirosana-niminen kategoria, johon tietyt sanat voisi aukotta sulkea. Kuitenkin kaikki tähän asti referoitu kirjallisuus on osoittanut, että kirosanastatus nousee aina kontekstista; sana voi olla perusluonteeltaan alatyylinen tai vulgaari (esim. *paska*), mutta kirosana siitä tulee vasta tietyntilaisissa olosuhteissa ja lauseyhteyksissä. Tästä syystä näkisin, ettei termiä kirosana pitäisi oikeastaan edes ajatella samanlaisena kiinteänä kategoriana kuin vaikkapa konjunktio tai verbi. Sen sijaan kirosana on pikemminkin rooli, jonka (erityisesti alatyyliset) sanat voivat ottaa tietyissä konteksteissa. Tietyt sanat, kuten *perkele*, ottavat kirosanan roolin varsin usein, ja toisaalta esimerkiksi sanan *hitto* (alun perin kirosanaeufemismi sanasta *hiisi*; ks. esim. Kulonen 1990) alkuperäinen viittaussuhde on ajan

myötä haalistunut niin, ettei nykykielenkäyttäjä välttämättä sitä tunnista. Siitäkin huolimatta kirosanoilla näyttäisi olevan aina jokin alkuperäinen denotaatio, johon ne viittaavat tai ovat aikanaan viittaneet ja johon niiden voima alun perin perustuu. Nähdäkseni kirosanuus ei siis ole sanan ominaisuus vaan eräänlainen kontekstisidonnainen rooli.

3.2 Sota-ajan kirjeet

3.2.1 Sota-ajan kirje tekstilajina

Kirje on tekstilajina ollut olemassa jo vuosisatoja. Niitä on historian saatossa käytetty paitsi henkilökohtaiseen viestintään, myös tärkeänä osana yksilöiden ja instituutioiden välistä kanssakäymistä, kaupankäyntiä ja poliittista päätöksentekoa. (Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011: 10.) Sota-ajan kirjeenvaihdossa korostuvat erityisesti kahdenkeskiset, intiimit kirjeet, jotka ovat ylläpitäneet ja tukeneet läheisiä ihmissuhteita. Erityisen paljon jälkipolville on säästynyt avioparien välistä kirjeenvaihtoa. (Taskinen 2015: 15, 13.) Toisaalta rintamalta on kirjoitettu myös porukalla usean miehen voimin (ks. Riihonen 2017), ja lisäksi sota-ajan kirjeaineistossa esiintyy myös muodollisempia kirjeitä, kuten kiitoskirjeitä sotilaita tukeneille organisaatioille (ks. Mustanoja 2018).

Päällisin puolin kirje saattaa vaikuttaa samantapaiselta tekstilajilta kuin vaikkapa sanomalehti tai kirja. Kaikki nämä tekstilajit edustavat kirjoitettua kieltä, ja niillä on kirjoittaja ja lukija, joiden välillä on sekä ajallista että paikallista välimatkaa. Sanomalehdestä ja romaanista poiketen kirje on kuitenkin lähes poikkeuksetta molemminsuuntaista viestintää: kirjeeseen odotetaan yleensä vastausta, ja kirjoittajan ja lukijan roolit vaihtavat vuorotellen paikkaa. Kirjeenvaihto on luonteeltaan dialogista, ja kirjeet voikin mieltää ajan ja paikan rajoitukset ylittävänä hidastempoisena keskusteluna. Kirjeen vastaanottaja ei ole fyysisesti läsnä kirjoitushetkellä, mutta ajatuksen tasolla hän kuitenkin on paikalla; kirjeen kirjoittaja kuvittelee ja ennakoi mielessään lukijan reaktioita, niin sanotusti ”katselee lukijaa syrjäsilmillä”. (Hagelstam 2011: 302.)

Kirje luokitellaan yleensä asynkroniseksi eli ei-reaaliajassa tapahtuvaksi viestinnäksi, mikä pitääkin paikkansa siinä mielessä, että viestin kirjoittaminen ja lukeminen tapahtuvat eri ajankohtina. Toisaalta kirjeen voi temporaalisella tasolla ajatella myös moniulotteisemmin: kirjeet kirjoitetaan yleensä preesensissä eli nykyhetken aikamuodossa, joka jäädyyttää kirjeen sisäisessä maailmassa ajan paikoilleen niin, että kirjeen avatessaan vastaanottaja astuu hetkellisesti samaan ajankohtaan, yhteiseen vuorovaikutushetkeen kirjoittajan kanssa. Kirje luo kirjoittajan ja vastaanottajan yhteisen

kommunikatiivisen tilan, joka hetkellisesti ylittää ajan ja paikan rajoitteet. (Nordlund 2013: 111, 124.)

Yksittäiset kirjeet ovat yleensä osa pidempää kirjeenvaihtoa, joka saattaa toisinaan jatkua vuosikausia. Ne ovat tavallaan yksittäisiä puheenvuoroja pidemmässä dialogissa (Mustanoja 2017: 15). Myös sotaoloissa kirjeenvaihto venyi parhaillaan seitsemänvuotiseksi, jos sotilas kutsuttiin rintamalle jo syksyllä 1939 ja jatkoi palvelusta aina Lapin sotaan asti. Kirjeistä muodostui yleensä ensisijainen viestintämuoto kodin ja rintaman välille, sillä kotilomia ei ollut paljoa: keskimäärin lomilla käytiin noin 3–4 kertaa vuodessa (Hagelstam 2011: 304). Pidempään kirjeenvaihtoon vakiintuu tyypillisesti sääntöjä ja käytäntöjä, joita ei välttämättä koskaan kirjata eksplisiittisesti paperille. Kirjoittajien välille syntyy sanaton sopimus esimerkiksi siitä, millaisella aikavälillä kirjeitä vaihdetaan, ja lisäksi molemmat osapuolet yleensä odottavat toisen vastaavan kirjeissä esitettyihin kysymyksiin ja olevan viestinnässään rehellisiä. (Mustanoja 2018: 15.)

Sota-aikana suurin osa rintaman ja kodin välillä kulkevista kirjeistä kulki tavallisten postilähetysten sijaan kenttäpostin kautta. Kenttäpostilaitos perustettiin tavallisen postilaitoksen rinnalle, sillä kodin ja rintaman välillä kulkevien postilähetysten valtava määrä olisi tuottanut ongelmia tavalliselle postilaitokselle. Lisäksi kenttäpostijärjestelmä tarjosi armeijalle mahdollisuuden valvoa sitä, millaisia asioita kirjeisiin kirjoitettiin. (Metsberg 2015: 30.) Kirjeiden merkitys sekä kotirintaman että sotilaiden mielialalle ja taistelutahdolle ymmärrettiin sodanjohdossa asti, ja tästä syystä kirjeiden kirjoittamiseen myös kannustettiin (Hagelstam 2011: 304).

Yhteydenpito kodin ja rintaman välillä haluttiin mahdollistaa kaikille, ja tästä syystä kenttäposti oli osittain maksuton: korkeintaan 40 grammaa painavat kirjeiden ja 5 kilogramman pakettien lähettäminen oli maksutonta niin kotoa kuin rintamaltakin. Sodan edetessä säädöksiin tuli kuitenkin muutoksia, ja jatkosodan viimeisinä vuosina muun muassa kotoa rintamalle lähetetyt kirjeet eivät enää olleet maksuttomia. (Hagelstam 2011: 306.) Tämän lisäksi kaikkia sota-ajan kirjeitä ei lähetetty kenttäpostin kautta, sillä muun muassa kotirintaman sisällä kulkevat kirjelähetykset hoiti tavallinen posti (Metsberg 2015: 30). Lisäksi kenttäpostin kirjesensuuria yritettiin välillä kiertää lähettämällä kirjeet tavallisen postilaitoksen kautta (mts. 42).

Yleinen käsitys sota-ajan kirjeistä tuntuu keskittyvän lähinnä avioparien romanttisiin, kaipaus- ta täynnä oleviin kirjeisiin. Myös tällaisia kirjeitä on säilynyt (ks. esim. Silén 2017), mutta valtaosa kirjeistä on kuitenkin luonteeltaan lopulta melko arkipäiväisiä. Loppujen lopuksi kirjeet harvemmin kuvaavat sotatilanteita tai suuria tunteita (Hagelstam & Taskinen 2015: 44). Sen sijaan kirjeissä kuvataan usein sääolosuhteita ja maisemia, ruokaa ja lähipiirin kuulumisia, puhtotöitä ja kotiaskareita

– tavallisia arjen asioita. Usein kirjeenvaihdon avulla sotilaat pyrkivät osallistumaan arjen askareisiin esimerkiksi neuvomalla maatalan töiden järjestämisessä, lastenhoidossa ja muissa asioissa. (Mustanoja 2017: 14.) Kirjeissä kirjoitetaan myös laveasti itse kirjeenvaihdosta kuvailemalla saapuneen kirjeen tuomia tuntemuksia, kirjoittamistilannetta ja kirjeiden saapumisnopeutta, ja samat teemat ja fraasit toistuvat monissa kirjeissä kerta toisensa jälkeen (Mustanoja 2018: 253).

Sota-ajan kirjeitä pidettiin pitkään hedelmättömänä kohteena historian tutkimukselle. Sensuurin vuoksi niitä pidettiin epäluotettavina lähteinä, eikä kirjeistä ei voi päätellä paljoa esimerkiksi sodan kulusta ja joukko-osastojen liikkeistä. (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015: 7.) On kuitenkin muistettava, että kirjeiden tarkoitus ei ollut raportoida sodan kulkua tai rintaman oloja jälkipolvia varten. Aikalaisille kirjeiden merkitys on ollut pikemminkin siinä, että yhteys läheiseen ihmiseen on pysynyt yllä, ja lisäksi kirjeiden kautta on ylläpidetty yhteistä arkea ja rutiineja. Kirjeitä on kirjoitettu silloinkin, kun mitään erityistä kerrottavaa ei ollut; kirjeenvaihdon säännöllisyys ja kahdenkeskisestä sopimuksesta kiinni pitäminen ylläpitivät yhteistä rutiinia, joka toi turvaa molemmille osapuolille. (Mustanoja 2018: 253.) Tärkeää ei siis välttämättä ollut se, mitä kirjeeseen kirjoitettiin, vaan pikemminkin se, että sellainen ylipäänsä tuli. Yksinkertaisimmillaan kirjeet olivatkin vakuutuksia siitä, että elossa täällä vielä ollaan (Mustanoja 2017: 11).

3.2.2 Kirje-etiketti ja sensuuri

Kirjeen kirjoittamiseen liittyy tiettyjä konventioita ja yleisiä muotoseikkoja. Esimerkiksi paikan ja päivämäärän kirjoittaminen kirjeen ylälaitaan sekä tervehdys, edeltävästä kirjeestä kiittäminen ja kuulumisten kysely ovat tyypillisiä osia kirjeen aloituksessa, ja kirje lopetetaan usein terveisillä tuntuille ja sukulaisille, onnea tai hyvää vointia toivottavalla lopputervehdyksellä sekä allekirjoituksella. Kirjeen vastaanottajaa puhutellaan yleensä sinä-muodossa kuin kyse olisi kasvokkaisesta keskustelusta, ja aikamuotona on preesens. (ks. esim. Kielitoimiston ohjepankki 2019.)

Kirjeenkirjoittamisen peruskonventiot näkyvät sota-ajan kirjeissä, mutta toisaalta niiden käytössä on jonkin verran hajontaa. Niihin vaikuttavat toisaalta myös kirjoitustaidot ja tottumus. SAK-kokoelmassa on muun muassa esimerkki kirjeenvaihdosta, jonka alkumetreillä rintamalta kirjoittaneen aviomiehen kirjeissä näkyy, ettei kirjeiden kirjoittaminen liene kovin tuttua: kirjeissä ei ole tyypillistä alkutervehdystä ja lähes jokaisen sanan väliin on laitettu piste. Kirjeenvaihdon jatkuessa sotilaan kirjoitustaidot ja kirjeenkirjoituksen konventiot alkavat kuitenkin parantua. (Taskinen 2015: 16.) SAK-kokoelmien kirjeenvaihtoa selatessa voi myös huomata, millä tavoilla kirjeenvaihto muuttuu ja hakee oikeaa olomuotoa ajan myötä. Havaintojeni mukaan ensimmäiset kirjeet talviso-

dan alusta ovat tyypillisesti muodollisempia, mutta sodan edetessä kirjeenvaihtoon asettuu arkisempi sävy.

Tavallisten konventioiden lisäksi kirjeiden sisältöön pyrittiin vaikuttamaan valtiotasolta sääntöjen ja sensuurin kautta. Kirjeiden sisältöä valvoi talvisodan aikana propagandasta ja sensuurista vastannut Päämaja, ja välirauhan aikana vastuu siirtyi sisäministeriön alaiselle tiedotustoiminnan tarkastusvirastolle. Jatkosodan myötä vetovastuun otti vastikään perustettu Valtion tiedotuslaitos (VTL), joka oli perustettu sensuurin ja tiedotustoiminnan keskittämistä varten. VTL:n vastuulla oli koko valtion tiedotustoiminnan, propagandan ja sensuurin johtaminen ja valvominen, ja myös kirjesensuuri kuului sen vastuualueisiin. (Metsberg 2015: 31–33.) Kenttäpostin lisäksi myös siviilipostia valvottiin, mutta toisaalta muun muassa siviili- ja sotilasvirkamiesten virkaposti sekä sotilasjohdon ja diplomaattien yksityisposti oli tarkastusvapaata (mts. 35). Käytännössä sensuuri hoidettiin pistokokeilla, sillä kirjeiden suuren määrän vuoksi kaikkia kirjeitä ei voitu tarkistaa. Tarvittaessa sensuurin vastaiset kohdat mustattiin tai leikattiin pois, ja sensuurin tarkistaman kirjeen tunnisti kuoreen lyödyistä leimasta. (Hagelstam 2011: 307.)

Kirjeiden sisältöä haluttiin rajoittaa sensuurin ja sääntöjen avulla. Sotilaille jaettava *Kenttäpostipapereita joukkoja varten* (1941: 18–20) kertoi kenttäpostin säännöt sekä sen, mitä paketteihin ei saanut laittaa ja mitä kirjeisiin ei saanut kirjoittaa. Ankarasti kielletyiksi aiheiksi on merkitty kaikki tiedot, ”joista voi olla hyötyä viholliselle, kuten joukko-osastojen sijoituspaikka, vahvuus, kunto, aseistus, siirto, varustuksen laatu jne.”. Myös joukko-osastoa ilmaisevien nimityksiä kuten tykkimies tai pioneeri ei saanut merkitä kirjeisiin. Metsberg (2015: 38) mainitseekin, että postin tarkastamisella haluttiin ensisijaisesti estää vihollista hyödyttävien tietojen liikkuminen sekä vakoilu.

Sotataktisten seikkojen lisäksi sensuurilaitoksen toiseksi tärkeäksi tehtäväksi nousi jatkosodan aikana myös mielialojen tarkkailu, ja kirjeiden pohjalta toimitettiin kahdesti kuukaudessa mieliala-raportteja päämajan sensuuritoimistoon (Hagelstam 2011: 308). Sotilaita yritettiin myös ohjata toivotunlaisten kirjeiden kirjoittamiseen. Esimerkiksi *Kenttäpostiooppaassa* (1941: 20) todetaan, että ”kaikkien sopimattomien kirjoitusten ja piirustusten käyttäminen on kiellettyä”, ja muun muassa Päämajan käskylehdessä on vuonna 1942 ohjeistettu sotilaita noudattamaan kirjeissä asiallisuutta. Ohjeistuksen mukaan ”suurentelu ja liioittelu, valheellisten juttujen sepittäminen, tosiasia- vääritys, omilla rikkomuksilla rehentely, toisten parjaaminen ja muu sotilaan arvoa halventava kirjoittelu eivät sovi tosi sotilaille”. Tämän lisäksi ohjeissa todettiin, ettei kotirintamalla kaivata ruikutusta velvollisuuksien täyttämisestä. (Hagelstam 2011: 308)

Vihollista hyödyntävien tietojen osalta kenttäpostin säännöt vaikuttavat melko selkeiltä, mutta kirjeiden sävyä säätelevät säännöt on sanoitettu väljemmin. Esimerkiksi ”kaikki sopimattomat kirjoitukset ja piirustukset” sekä ”sotilaan arvoa halventava kirjoittelu” ovat molemmat ilmaisia, jotka jättävät paljon tulkinnanvaraa. Se, mitä pidetään sopimattomana tai sotilaan arvoa halventavana, vaihtelee todennäköisesti paljon ihmisestä riippuen. Tämän pro gradu -tutkielman kannalta ohjeet ovat sikäli mielenkiintoiset, että ei voi suoraan sanoa, sisältyykö kiroilu sopimattomaan kirjoitteluun. Tämä riippunee kunkin henkilön omasta moraalikäsitelmästä, ja näin ollen yksi saattaa pitää kiroilua sopimattomana siinä missä toiselle se on luonnollinen osa sanavarastoa. Myös sotilaiden ja sensuuritarkastajien käsitykset sopivuudesta erosivat toisistaan, ja monet sotilaat kokivat, että tarkastajat eivät ymmärrä rintaman oloja ja sotilashuomoria. Muun muassa tästä syystä tarkastajat saivatkin osakseen paljon arvostelua. (Metsberg 2015: 38.)

Sota-ajan kirjeenvaihtoa rajoittivat siis sensuurisäädökset, mutta tämän lisäksi kirjeiden sisältöön on vaikuttanut myös itsesensuuri. Näitä kahta ei ole helppoa erottaa toisistaan. Kuten todettu, kirjeen kirjoittaja pyrkii ennakoimaan lukijan reaktioita ja säätelee kirjoitustaan sen mukaisesti: jos lukijan esimerkiksi odotetaan suuttuvan tai reagoivan muuten kielteisesti, kirjoittaja saattaa jo valmiiksi kirjeessään pehmitellä sanomisiaan tai lepytellä lukijaa jo ennakolta. (Hagelstam 2011: 302.) Vastanottajaa haluttiin myös suojella, ja tästä syystä vaikeat tai lukijaa järkyttävät asiat saatettiin jättää kirjoittamatta (Metsberg 2015: 41). Erityisesti rintamakokemuksista on usein vaiettu (Hagelstam & Taskinen 2015: 45).

Vaikka kirjeenvaihtoa ja sen sisältöjä pyrittiinkin valvomaan ja rajoittamaan, säännöt ja käytäntö olivat kuitenkin kaksi eri asiaa. Sensuurisäännöksiä noudatettiin hyvin vaihtelevasti, ja erityisesti oman joukko-osaston sijainti haluttiin usein ilmaista joko suoraan tai erilaisten kiertoilmausten kautta. Joissain kirjeenvaihdoissa oli jopa omia salakoodeja sijainnin ilmoittamiseen. (Metsberg 2015: 40.) Lisäksi on esimerkkejä kirjeistä, joissa sensuuria suorastaan uhmattiin avoimesti, eikä sensuurisäädösten rikkomisesta kuulusteluun joutuminenkaan aina riittänyt uhman loppumiseen (Hagelstam & Taskinen 2015: 51). Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siltä, että pääosin säännöksiä noudatettiin melko hyvin, mutta toisaalta sensuurin pelko ei ollut kovinkaan suurta: jos jostakin kielletystä aiheesta haluttiin kirjoittaa, usein siitä myös kirjoitettiin (mts. 52–53).

3.2.3 Sotilasslangi

Kielenkäyttö sota-ajan kirjeissä vaihtelee paljon. Käytettyyn kieleen ovat vaikuttaneet monet seikat, kuten muun muassa kirjoittajan murretausta ja idiolekti, kirjoittamisen taito ja tyyli, kirjeiden ja kir-

jakielen konventiot sekä ajan muoti-ilmaukset. Yksi sota-ajan kirjeiden kielenkäyttöön ja myös tämän tutkimuksen mielenkiinnon kohteena olevaan kiroiluun vaikuttava seikka on sotilasslangi.

Tieteen termipankki (2019a) määrittelee slangin sanoilla ”tietoisesti yleiskielestä poikkeava tietynlaisten ikä-, ammatti- ja harrastusryhmien käyttämä kielimuoto” ja mainitsee slangin olevan ensisijaisesti sosiaalinen ilmiö, joka yhdistää ryhmään kuuluvia ja toisaalta erottaa heitä muista ihmisistä. Myös Penttinen (1984: 7) toteaa *Sotilasslangin sanakirjan* (SLS) alkusanoissa slangin vahvistavan yhteishenkeä ja rajaavan ulkopuoliset pois. Tieteen termipankki myös mainitsee slangin olevan tyypillisesti voimakkaan affektiivista.

Slangi ei ole kiroilua, mutta näillä kahdella kielen ilmiöllä on kuitenkin joitain yhteisiä piirteitä. Sekä slangia että kiroilua kohtaan kohdistuu yhteiskunnasta moraalista paheksuntaa ja käsityksiä siitä, että kyseessä on eräänlainen ”huonon kielen” merkki (Andersson & Trudgill 1990: 38). Siitä huolimatta slangia, kuten kiroiluakin, on ollut olemassa kielissä jo vuosikausia. Slangi on myös tyypillisesti puhutun kielenkäytön tapa, joka on niin kutsutun neutraalin tyylin alapuolella, ja sen sävy voi vaihdella epämuodollisesta alatyyliseen ja vulgaariin asti. Slangi myös ilmenee erityisesti sanaston tasolla pikemminkin kuin kieliopissa, ja se hyödyntää toisinaan myös tabusanoja sekä kirosanoja. (Mts. 69–74.)

Slangeja on erilaisia, ja joitain tyypillisiä Suomessa esiintyviä slangimuotoja ovat esimerkiksi koululaisslangi, vankilasslangi sekä sotilasslangi (Tieteen termipankki 2019a). Kuten sanasta *sotilasslangi* voi arvata, termillä viitataan kielimuotoon, jota asevelvollisuuttaan suorittavat henkilöt sekä ammattisotilaat käyttävät. Armeijaympäristössä on omat kielenkäytön tapansa, diskurssinsa ja retoriikkaansa, joita käytetään esimerkiksi virallisissa asiakirjoissa ja oppaissa. Niissä esiintyvää kielimuotoa voisi pitää virallisena sotilaskielenä. Epävirallinen sotilaskieli eli sotilasslangi on kuitenkin se, jota yleisemmin käytetään käytännön sotilaskoulutuksessa ja jota näin ollen alokkaatkin oppivat. (Jokinen 2000: 129–130.) Sotilasslangi on syntynyt varusmiesten epämuodollisesta kulttuurista, ja tämä kulttuuri myös ylläpitää slangia (Penttinen 1984: 9).

Sotilasslangilla on tärkeä osa sotilaan identiteetin rakentamisessa (Jokinen 2000: 132). Vaikka armeijan päällystökin hallitsee sotilasslangin, aktiivisin käyttäjäkunta lienee kuitenkin kulloinenkin varusmiespalvelustaan suorittava ikäluokka. Slangilla on silloin tärkeä merkitys yhteishengen luomisessa, ja sillä pidetäänkin yllä oman joukko-osaston henkeä. Sotilasslangille on tyypillistä myös kotoisuus ja tuttavallisuus, joka kohdistuu etenkin aseiden ja ampumisen kuvaamisessa. (Penttinen 1984: 10, 14.) Tämä on todennäköisesti tapa arkipäiväistä arjesta poikkeavaa toimintaa: yksi soti-

lasslangin tehtävä on tehdä epämiellyttävistä ja raadollisista asioista humoristisia ja näin helpommin kestäviä (Jokinen 2000: 149).

Sotilasslangin käyttö ei toisaalta rajoitu pelkästään sotilaisiin. Slangi-ilmaisuja on kautta aikojen siirtynyt myös niiden käyttöön, jotka eivät välttämättä ole koskaan varusmiespalvelusta käyneetkään (Penttinen 1984: 10). Penttinen (mts. 11) väittääkin, että sotilasslangi on ”käyttäjä- ja taitajakuntansa puolesta suomen kielen laajimmin hallittu puhutun kielen erikoissanasto”, sillä sitä hallitsevat käytännössä kaikki varusmieskoulutukset käyneet sekä myös monet sen ulkopuoliset. Sotilasslangin tärkeä merkitys koko kieliyhteisön kielenkäytössä ei ole pelkästään suomen kielen ominaisuus, sillä esimerkiksi ranskan kielen sana *tête* ’pää’ on alun perin peräisin roomalaislegioonassa käytetystä latinan sanasta *testa* ’pönttö’ (Andersson & Trudgill 1990: 70; Penttinen 1984: 7.) Tässä mielessä sotilasslangin voisi siis ajatella eroavan hiukan yleisestä slangin käsitteestä: vaikka se perustarkoitukseltaan varmasti onkin sotilasyhteisön sisäinen, yhteisöä vahvistava kielimuoto, sitä käyttävät joissain määrin myös yhteisön ulkopuoliset jäsenet.

Varusmiespalveluksen aikana lähes kaikki puhuvat sotilasslangia, ja usein myös palveluksen jälkeen slang-ilmauksia jää vähintäänkin passiiviseen sanavarastoon (Jokinen 2000: 142). Myös talvi- ja jatkosodan aikana sotilaspalvelukseen kutsutut miehet ovat siis eläneet keskellä slangia käyttävää yhteisöä, joka on todennäköisesti vaikuttanut myös heidän omaan kielenkäyttöönsä. Slangi ja tätä myötä siihen liittyvä kiroilu on myös tuotu (tai lähetetty kirjeitse) rintamalta kotiin. Joidenkin tutkijoiden mukaan kiroilu on yleisesti ottaen kasvanut maailmansotien jälkeen nimenomaan kotiin palanneiden sotilaiden vaikutuksesta (Mohr 2013: 227–228).

Sotilasslangi liittyy oleellisesti kiroiluun, sillä se hyödyntää paljon ulosteeseen, sukelimiin ja seksiin liittyviä härskeiksi miellettyjä ilmaisuja. Monet sotilasslangi-ilmaisut käyttävätkin tabusanoja sekä kiro sanoja, ja esimerkiksi SLS listaa sellaisia *vittu*-sanasta johdettu slangisanoja kuten *vitturätti* ’tykistön punainen aseliina’, *vitunkuvat* ’upseerioppilaan ja -kokelaan arvomerkit’ sekä *vituke*, *vitutusliivit* ja *vitutusvyö* ’taisteluvyö’. Myös tutkimusaineistossa esiintyy joitain tabusanoista johdettuja slangisanoja, jotka olen ottanut tarkasteluun, kuten *kusettaa* ’simputtaa’ sekä *v-käyrä* eli *vitutuskäyrä* ’kyllästymisen aste’.

Kysymys siitä, ovatko alatyyliset sotilasslangiin kuuluvat sanat tarkalleen ottaen kiroilua vai pitäisikö ne mieltää vain alatyylisiksi slangisanoiksi, on monimutkainen. Monien slangisanojen tausta on selvästi kiro sanamaisissa ilmaisuissa: esimerkiksi *vitutuskäyrä* viittaa *vittu*-sanasta johdettuun verbiin *vituttaa* ’harmittaa, keljuttaa, potuttaa’ (KS s. v. *vituttaa*). Tämän verbi puolestaan täyttää varsin hyvin aiemmin määritellyt kiroilun määritelmän, sillä se viittaa ei-sananmukaisella taval-

la tabuluontoiseen asiaan ja sitä voidaan käyttää muun muassa tunteiden ilmaisuun. Toisaalta slangisanaksi muodostuessaan kirosan sisältävä ilmaus vakiintuu tarkoittamaan jotakin spesifiä ja selvästi rajattua, ja slangia taitamaton henkilö ei välttämättä ymmärrä sen merkitystä. Slangisanat ja kiro sanat voisi siis mahdollisesti myös erottaa toisistaan. Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin sisällyttänyt sotilasslangiin kuuluvat alatyyliset sanat kiro sana-aineistoon, sillä toisaalta ne myös yksinään yleensä täyttävät kiro sanan määritelmän.

4 KIROILUSANASTO

4.1 Yleisiä kvantitatiivisia havaintoja

Tutkimusaineistooni kuuluu yhteensä 151 kirosanaa lause- ja asiayhteyksineen. Tässä luvussa teen havaintoja siitä, millaisia sanoja aineistossa esiintyy ja perehdyn tarkemmin sanojen temaattiseen ryhmittelyyn etymologiaan nojaten. Teen joitain kvantitatiivisia havaintoja kirosanojen määrän ja teeman perusteella, ja sen jälkeen tarkastelen aineistoon sisältyviä johdoksia ja yhdyssanoja.

Seuraava taulukko esittelee aineistossa esiintyvät kirosanat perusmuotoisina ja johtamattomina lukumäärän mukaan järjestettynä. Tähän taulukkoon johdoksista ja yhdyssanoista on otettu mukaan kantasana toimiva kirosana. Muutamasta sanasta esiintyy aineistossa kaksi eri kirjoitusmuotoa (esim. *helkkari* – *heikkari* sekä *perhana* – *perrana*), ja näissä tapauksissa eri kirjoitusmuodot on merkitty samaan sarakkeeseen.

Taulukko 1. Kirosanojen määrät aineistossa.

Kirosana	Määrä
piru, pirulainen	35
helveti	16
vittu	14
hitto	9
kusi	7
pahus, paus	7
jukupliut	7
paska	5
peijakas	5
turkanen	5
saatana	4
perkele	4
helkkari, heikkari	3
kirottu	3
perhana, perrana	2
peeveli	2
jumalauta, jumalavita	2
riivattu	2

peijooni, peijuuni	2
jumaliste	2
juutas	2
hemmetti	2
himpsatti	1
himputti	1
hiivatti	1
hiisi	1
saakeli	1
sakuritu	1
halvattu	1
julmettu	1
kyrpä	1
helkutti	1
perse	1

Kuten taulukko 1 osoittaa, aineistoon lukeutuu yhteensä 33 erilaista kirosanaa. Niistä selvästi yleisin on *piru*, joka esiintyy aineistossa 35 kertaa ja kattaa näin reilun viidesosan koko aineistosta. Seuraavaksi yleisin on *helvetti*, joka esiintyy 16 kertaa. Lukumäärällisesti kolmanneksi nousee 14 kertaa esiintyvä *vittu*, mutta on syytä huomioida, ettei *vittu*-sana esiinny aineistossa kertaakaan johtamattomana – tämä asia käsitellään tarkemmin luvussa 4.3. Neljänneksi yleisin on *hitto*, joka esiintyy aineistossa 9 kertaa. Viidenneksi yltävät *kusi*, *pahus* ja *jukupliut*, joita jokaista on 7 tapausta. On kuitenkin syytä ottaa huomioon, että *jukupliut*-sanat ovat kaikki samasta alakokoelmasta ja käytännössä samalta kirjoittajalta. Kyse on siis pikemminkin yksittäisen kirjoittajan maneerista kuin sanan yleisyydestä laajemmin.

Kirosanojen lukumäärien tarkastelu osoittaa, että *pirua*, *helvettiä* ja *vittua* lukuun ottamatta ei ole nähtävissä kovin selkeitä trendejä siitä, mitkä kirosanat ovat suosittuja. Suurin osa aineiston kirosanoista esiintyy vain 1–5 kertaa. Tämä toisaalta kertoo jotakin aineiston luonteesta: sotakirjeiden kiroilusanastossa on selvästi paljon variaatiota, ja käytössä on varsin monenlaisia sanoja.

Sivumennen sanoen voidaan mainita myös se, että valtaosa aineiston kirosanoista on kirjoitettu niin kuin ne ovat ilman sensurointia tai eufemismeja. Aineistossa on vain 4 tapausta, joissa kirjoittaja on päättänyt käyttää eufemismia varsinaisen kirosanan sijaan. Tyypillisesti aineiston eufe-

mismeissa sanan sisällä osa kirjaimista on korvattu viivoilla tai yksittäisellä viivoilla, kuten esimerkkien 5 ja 6 kirjoitusmuodoissa *h----tti* sekä *p-u*.

- (5) *Lunta on satanut väliinsä ja kylmät tuulet että tämä riihi on kylmä kun ryssän h----tti* (5.5.1942. SAK 87, Kper)
- (6) *Mutta voi p-u, kun olen äkänen ryssän päälle! Ja sen radio-akan päälle!!* (16.1.1940. SAK 73, Kper)

Aineistossa esiintyy myös yksi tapaus, jossa tabusana on korvattu arkisemmalla, perusmerkitykseltään samaa tarkoittavalla sanalla. Esimerkissä 7 alatyylisempi sana *kusi* on korvattu arki-tyylisemmällä sanalla *pissa*.

- (7) *Jos Sinun täytyisi kaikkiin kirjeisiini vastata erikseen, niin kyllä Sinä, kultaseni, olisit pissassa!* (14.2.1942. SAK 263, Kper)

Esimerkissä ei tarkalleen ottaen käytetä ollenkaan kirosanaa tai tabusanaa, mikä voi oikeutetusti herättää kysymyksen siitä, olisiko se syytä rajata pois aineistosta. Olen kuitenkin tulkinut esimerkin kirosanaeufemismiksi, sillä nähdäkseni kirjoittajan käyttämä rakenne viittaa vakiintuneeseen ilmaisuun *olla kusessa* 'olla pahassa pulassa, pinteessä' (KS s. v. *kusi*). Itse kirosana on eufemistisesti korvattu toisella, mutta nähdäkseni kiroilu ilmaus on vakiintuneen ilmaisun kautta mukana lauseessa implisiittisellä tasolla.

4.2 Aineiston kiroilusanasto verrattuna nykypäivään

Aineiston kvantitatiivisten havaintojen tarkastelu herättää kysymyksen siitä, miten 40-luvulla kirjoitettujen sotakirjeiden kirosanojen yleisyys näyttäytyy suhteessa nykyhetken kiroiluun. Kirosanojen yleisyydestä nykykielessä ei ole tarjolla laajempia tilastoja, mutta aihetta on kuitenkin tutkittu jonkin verran erilaisissa opinnäytetyöissä. Muun muassa Jokelainen (2018) on vertaillut kyselytutkimuksella sitä, miten nuorison ja aikuisväestön kiroilu eroaa toisistaan, ja Huotari (2016) on puolestaan havainnoinut toisen asteen opiskelijoiden kiroilua. On kuitenkin otettava huomioon, että nämä kaksi tutkimusta eivät ole missään määrin täydellisiä vertailukohteita käsillä olevaan sota-ajan kirjeaineistoon. Ensinnäkin molemmat ovat kandidaatintöinä melko suppeita otannaltaan, ja lisäksi tutkimusmenetelmät ovat erilaiset: Jokelainen on tutkinut kiroilua kyselytutkimuksella eli käytännössä tutkinut pikemminkin informanttien käsityksiä omasta kiroilustaan kuin varsinaista kirosanojen käyttöä, ja Huotari puolestaan on havainnoinut puhuttua kieltä siinä missä sota-ajan kirjeet edustavat kirjoitettua. Nämä eroavaisuudet on syytä pitää mielessä, mutta jonkinlaista vertailua on kuitenkin mahdollista tehdä.

Jokelaisen (2018: 33) tutkimuksen mukaan suurin osa vastaajista kertoi käyttävänsä kirosanoista eniten sanaa *vittu* sekä nuorten että aikuisten tutkimusryhmässä. 13–15-vuotiaiden tutkimusryhmästä *vitun* lisäksi melko usein mainittiin myös *paska*, *helvetti* ja *perkele* (mts. 18). Yli 40-vuotiaiden tutkimusryhmä puolestaan mainitsi käyttävänsä *vitun* jälkeen eniten *helvettiä* ja *perkelettä* (mts. 21). Huotarin tutkimuksen valossa vaikuttaa siis siltä, että ainakin oman arvionsa mukaan nykyajan nuoret ja aikuiset käyttävät eniten kirosanoja *vittu*, *helvetti* ja *perkele*. Toisaalta tutkimuksen pieni otanta ja sijoittuminen pienehköön Pohjois-Pohjanmaan kuntaan on voinut vaikuttaa tutkimustuloksiin (ks. tarkemmin Jokelainen 2018).

Toisen asteen opiskelijoiden kiroilua havainnut Huotari (2016: 21) toteaa niin ikään tutkimuksessaan *vitun* olevan selvästi yleisin kirosana, ja se kattoi noin puolet hänen koko aineistostaan. Kaikkia muita kirosanoja esiintyi Huotarin tutkimuksessa melko niukasti, mutta hän mainitsee kuitenkin melko yleisiksi sanat *hitto*, *hitsi*, *vitsi* ja *paska*. *Piru* ei esiinny Huotarin tutkimuksessa kertaakaan, Jokelaisen tutkimuksessa siitä on vain muutama maininta. Jokelainen toteaa (2018: 34), että hän epäilee kirosanojen *piru* ja *jumalauta* olevan katoamaan päin nykykielenkäytössä.

Näiden kahden tutkimuksen valossa vaikuttaa siltä, että yksi selvä ero sota-ajan kirjeiden ja nykyajan kiroilun välillä on ainakin *vitun* ja *pirun* yleisyys. *Vittu* vaikuttaa nykyajalla nousseen selvästi suosituimmaksi kirosanaksi, mutta sota-ajan kirjeiden aineistossa se esiintyy vain 14 kertaa. *Piru* on puolestaan sota-ajan kirjeissä selvästi yleisin kirosana, mutta nykyajan tutkimuksissa sitä esiintyy hyvin pienissä määrin.

Kaiken kaikkiaan kirosanojen määrän tarkastelu osoittaa, että kvantitatiiviset havainnot eivät vielä kerro paljoakaan aineiston luonteesta. Temaattinen jaottelu saattaa valaista asiaa hiukan enemmän.

4.3 Sanasto tematiikan mukaan jaoteltuna

Kirosanoille tyypillisiä aiheita ovat muun muassa uskonnolliset tai taikauskoiset teemat, eritteet, sukuelimet ja seksin sekä äitiin viittaavat teemat, ja tämän lisäksi muita melko yleisiä teemoja ovat esi-isät, eläimet, kuolema, sairaudet ja prostituutio (Ljung 2011: 35). Näistä aineistossa esiintyviä teemoja ovat uskonto ja taikausko, sukuelimet, eritteet ja sairaudet. Tämän lisäksi aineistossa on joitain kirosanoja, jotka eivät selvästi sijoitu mihinkään nimettävissä olevaan teemaan, ja siksi ne on luokiteltu kategoriaan ”muut”. Seuraavassa taulukossa aineiston kirosanat on eritelty teeman mukaan kategorisoituina.

Taulukko 2. Aineiston temaattinen jaottelu.

Teema	Kirosana	Lukumäärä
Uskonnolliset		109
– Paholaiseen viittaavat		58
	piru, pirulainen	
	perkele, perhana, perrana	
	peeveli	
	saatana, saakeli, sakuritu	
	pahus	
	juutas	
– Helvettiin viittaavat		22
	helveti	
	helkkari, heikkari, hemmetti, helkutti	
– Jumalaan viittaavat		11
	jumalauta, jumalavita	
	jumaliste	
	jukupliut	
– Muut uskonnolliset		18
	hiisi, hiivatti, hitto, himpsatti, himputti	
	riivattu	
	kirottu	
Sukuelimet		16
	vittu	
	kyrpä	
	perse	
Eritteet		12
	paska	
	kusi	
Sairaus		1
	halvattu	
Muut		13
	turkanen	
	peijakas	

	peijooni, peijuuni	
	julmettu	

4.3.1 Uskonnolliset kiro sanat

Kirosanojen temaattinen jaottelu osoittaa, että aineiston kiro sanoista 109 kappaletta eli yli kaksi kolmasosaa on uskonnollisperäisiä. Näistä yli puolet eli 58 kiro sanaa viittaa paholaiseen, 22 viittaa helvettiin, ja 11 viittaa jumalaan. Muita uskonnollisia kirouksia on aineistossa 18. Uskonnosta periytyvät kiro sanat ovat suomen kielessä hyvin tyypillisiä, ja siksi niiden suuri määrä ei ole mitenkään sotakirjeaineiston erikoisuus (Kulonen 1990). Teoriakirjallisuudessa ei kuitenkaan ole mainintaa siitä, että paholaiseen viittaavat kiro sanat olisivat erityisen yleisiä suomessa.

Paholaiseen viittaavia kiro sanoja ovat aineistossa *piru* ja *pirulainen*, *perkele*, *perhana*, *perrana*, *peeveli*, *saatana*, *saakeli*, *sakuritu*, *pahus* ja *juutas*. Joidenkin ilmaisujen yhteys paholaiseen on nykykielenkäyttäjälle selvä, osassa se kuitenkin on haalistunut vuosisatojen myötä. Paholainen on kristinuskoon liittyvä konsepti, mutta monilla myöhemmin paholaiseen viittaavilla sanoilla on kuitenkin juuret jo ajassa ennen kristinuskoa. Esimerkiksi *pirun* katsotaan alun perin viitanneen pahaan henkeen, ja yhden teorian mukaan se saattaisi olla slaavilainen lainasana. Alkuperäisen merkityksen uskotaan viitanneen ukkosenjumalaan, kuten muinaisvenäjän *perun* ja liettuan *perkūnas*. (Kulonen 1990; NSES s. v. *piru*.) On myös teorioitu, että *piru* saattaisi olla yksi balttiperäisen *perkeleen* lukuisista kotoperäisistä varianteista. Joka tapauksessa on todennäköistä, että *pirua* on käytetty kiroilutarkoituksessa jo ennen kristinuskoa. (Kulonen 1990.)

Pirun tavoin *perkeleen* kristillinen merkitys on syntynyt vasta Agricolan myötä, ja sitä on käytetty voimasanana jo kantasuomessa (Kulonen 1990). *Perkele* on todennäköisesti balttilainen lainasana, jonka alkuperäinen merkitys viittaa ukkosenjumalaan. Sanasta on niin paljon variantteja, ettei ole selvää, mikä niistä on vanhin ja alkuperäisin. (NSES s. v. *perkele*.) Nykykielessäkin elää runsaasti *perkeleen* variantteja, sillä lukuisat suomen kielen *pe*-alkuiset voimasanat ovat todennäköisesti johdettu juuri *perkeleestä* (Kulonen 1990). Tällaisia ovat muun muassa *perhana* ja *perrana*. Toisaalta on esitetty, että *perhana* voisi olla myös germaanista perää, jolloin se saattaisi olla samaa sukua kuin skandinaaviset jumalat *Fjorgyn* ja *Fjorgynn* (NSES s. v. *perhana*). Teoria *perkele*-johdoksesta lienee kuitenkin yleisempi, sillä muun muassa Suomen kielen etymologinen sanakirja (SKES) liittää *perhanan* nimenomaan *perkeleeseen*.

Peevelin äänneasus saattaa johdattaa mieltämään sen yhdeksi *perkeleen* lukuisista varianteista, mutta se on itse asiassa lainaa muinaisruotsin sanasta *böfvel* 'pyöveli, paholainen'. Samasta juures-

ta on peräisin myös nykysuomen sana *pyöveli*. Sekä suomessa että ruotsissa on tästä sanasta useita versioita, jotka ovat luonteeltaan affektisia. (NSES s. v. *peeveli*.)

Saatana merkitsee 'paholaista, sielunvihollista, Jumalan päävastustajaa' (NS, KS s. v. *saatana*). Se on lainautunut todennäköisesti muinaisruotsista, mutta sanan alkuperä on jäljitettävissä hepreaan. Maailman kielistä löytyy lukuisia esimerkkejä *saatanan* vastineista, ja ne ovatkin kulkeutuneet ympäri maailman Raamatun kautta. (NSES s. v. *saatana*.) *Saakeli* on puolestaan todennäköisesti johdettu *saatanasta*, ja muun muassa vatsjassa ja virossa on sille vastineet, joiden arvellaan olevan lainasanoja suomesta (NSES s. v. *saakeli*.) *Sakuritua* ei löydy mistään sanakirjasta, mutta SKES mainitsee yhden *saakelin* varianteista olevan *saakuri* – voisi olla mahdollista, että *sakuritu* on joko väärin kirjoitettu tai jokin harvinaisempi paikallinen (tai yksilöllinen) väännös *saakelista*.

Pahus on johdettu samasta juuresta kuin *paholainen* ja *pahalainen*. *Pirun* tavoin sana on ollut olemassa jo ennen kristinuskoa, ja se on alun perin viitannut pahaan henkeen. (Kulonen 1990.) *Juutas* on puolestaan *saatanan* ohella yksi niistä suhteellisen harvoista suomen kielen kiro sanoista, jotka ovat alun perin tulleet suomen kieleen nimenomaan kristinuskon kautta: sana on johdettu Raamatusta tutun Juudas Iskariotin nimestä, mutta sitä on kuitenkin käytetty suomessa merkityksessä 'paholainen, piru'. Tästä syystä olen luokitellut sen paholaiseen viittaavaksi kiro sanaksi. Lisäksi muun muassa Agricola on käyttänyt sanaa *juutas* myös merkityksessä 'juutalainen', mutta kiroilukäytössä oleva *juutas*-sana viitanee kuitenkin kristinuskon Juudakseen ja paholaiseen. Toisinaan *juutas*-sanan rinnalla on käytetty myös muotoa *juutti*. (SKES s. v. *juutas*.)

Alkujaan paholaiseen viittaavia sanoja on siis sotakirjeaineistossa varsin reippaasti. Ljungin (2011: 57) mukaan muun muassa Tanskassa ja Ruotsissa 1500-luvulla protestantiksi kääntymisen myötä paholaisen pelko voimistui huomattavasti verrattuna muihin ei-protestanttisiin kristillisiin maihin, ja tästä syystä Ljung epäilee myös paholaiseen ja helvettiin viittaavien kiro sanojen käytön lisääntyneen; tabun voimistuminen on samalla voimistanut sanoihin liittyvää voimaa ja intensiteettiä. Suomi on tuona aikana ollut osa Ruotsin kuningaskuntaa, ja näin ollen voisi olettaa, että muutos on voinut vaikuttaa myös suomen kieleen. Paholaiseen viittaavien kiro sanojen yleisyydestä juuri suomen kielessä ei ole mainintaa tutkimuskirjallisuudessa, mutta toisaalta erilaisten paholaisiin viittaavien kiro sanojen määrä aineistossa antaa viitteitä siihen, että tällaiset sanat saattanevat olla melko yleisiä suomen kielessä. Asiasta olisi mielenkiintoista nähdä tarkempaa tutkimusta.

Helvettiin viittaavia kiro sanoja on aineistossa 22. Ne on helpompi tunnistaa kuin paholaiseen viittaavat kiroukset, sillä suurin osa on *he*-alkuisia variantteja kiro sanasta *helvetti*. Monet *helvetin* variantit ovat todennäköisesti alkujaan luonteeltaan eufemistisia (ks. SKES s. v. *helvetti*).

Helvetti on KS:n mukaan 'paikka tai tila, jossa synnintekijät kuoltuaan kärsivät rangaistustaan'. Sana on lainautunut ruotsin sanasta *helvete* tai *helvite*, ja sitä on lainattu myös useisiin lähisukielimiin. Alun perin kyseessä oli yhdyssana, jonka alkuosa viittaa kuoleman valtakuntaan, loppuosa puolestaan rangaistukseen. (NSES s. v. *helvetti*.) Vaikka *helvetti* kulkeutuikin suomeen kristinuskon välityksellä, alkuperäinen merkitys on ollut pakanallinen ja viitannut muinaisgermaaniseen kuoleman valtakuntaan (Kulonen 1990).

SKES:n mukaan kiroilukäytössä *helvetti* on saanut useita eufemistisia vaihtoehtoja, kuten *halvetti*, *holvetti*, *hōlvetti* ja *hemmetti*, mahdollisesti myös *helkatti*, *helkkari*, *heikkari* ja *helkkuna*. Tähän kastiin kuuluu todennäköisesti myös aineistossa esiintyvä *helkutti*. Toisaalta SKES mainitsee *helkkarin* yhdeksi mahdolliseksi juureksi myös ilmaisun *helga Maria* 'pyhä Maria'. Olen kuitenkin määritellyt kaikki *he*-alkuiset kiroukset *helvetin* varianteiksi, sillä se näyttää olevan vakiintuneempi käsitys niiden alkuperästä.

Jumalaan viittaavia kirouksia on aineistossa yhteensä 11, ja näihin lukeutuvat *jumalauta*, *jumalavita*, *jumaliste* sekä *jukupliut*. Tällaisten kirosanojen teho perustuu siihen, että ne on tahallisesti irrotettu hengellisestä merkityksestään (Kulonen 1990). SKES ja NSES eivät kumpikaan käsittele yhtäkään näistä sanoista, joten niiden alkuperästä ei ole tarkempaa tietoa. ISK (2004 § 1725) kuitenkin mainitsee sanan *jumalauta* olevan lausepohjainen kiteytymä, oletettavasti peräisin fraasista *Jumala auta*. Tältä pohjalta voisi olettaa, että myös *jumalavita* saattaisi olla kiteytymä (*jumala avita*) tai sitten *jumalauta*-kirouksen jonkin sorttinen variantti.

NS:n mukaan *jukupliut* kuuluu samaan sanueeseen kuin *jukolauta*, *jukoliste* ja *jukoliuta*. KS puolestaan listaa *jumalisten* varianteiksi *jumaliuta* ja *jumalauta*. Vaikuttaisi siis siltä, että *jumalauta*, *jumalavita*, *jumaliste* ja *jukupliut* saattaisivat kaikki olla samasta juuresta pohjautuvia variantteja.

Kulosen (1990) mukaan *hiisi* on yksiä niitä harvoja suomen kielen kirosanoja, joiden alkuperäinen pakanallinen merkitys ei ole korvautunut kristinuskoon liittyvällä merkityksellä. *Hiisi* ja sen lukuisat johdokset ja variantit elävät nykykielessä lähinnä kiroilukäytössä. Alkuperäinen merkitys on kuitenkin viitannut pyhiin paikkoihin, kuten kalmistoihin ja metsiin, mikä näkyy edelleen lukuisissa hiisi-aiheisissa paikannimissä. Toisaalta sanaa on käytetty muun muassa metsänhaltijan nimityksenä. NSES:n mukaan *hiisi*-sanalla on viitattu myös manalaan tai *helvettiin* sekä jättiläisiin ja peikkoihin. Lisäksi Agricola on käyttänyt johdosta *Hittavainen*, joka on viitannut metsästysonnea tuoneeseen pakanalliseen metsänhaltijaan.

Hiisi-sanalle on vastineita useassa lähisukukielissä, mutta alkuperä on aiheuttanut kiistelyä tutkijoiden joukossa. Nykytutkimuksen valossa *hiiden* alkuperä on kantagermaanin sivua tai suuntaa merkitsevässä sanassa, josta on peräisin myös nykyruotsin sana *sida* 'sivu, puoli'. (NSES s. v. *hiisi*.) *Hiiden* tunnettuja johdoksia ja variantteja ovat *hitto*, *hittolainen*, *himputti* ja *hiiskatti*. Muun muassa *hitto*-variantilla on vastine myös inkeroisessa ja vatjassa, joihin ne on todennäköisesti lainattu suomesta. (NSES s. v. *hitto*.) Todennäköisesti myös aineistossa esiintyvä *hiivatti* voisi kuulua *hiisi*-sannueeseen, mutta kyseisestä sanasta ei ole mainintaa NSES:ssa eikä SKES:ssa. Olen olettanut myös aineistossa esiintyvän *himpsatti*-sanon kuuluvan samaan joukkoon, sillä se muistuttaa kovasti NSES:n mainitsemaa *himputti*-varianttia.

Muihin uskonnollisiin kirouksiin lukeutuvat vielä *kirottu* ja *riivattu*. *Kirottu* on partisiippi-muoto verbistä *kirota*, johon myös sana *kirosana* liittyy (SKES s. v. *kirottu*). *Riivattu* puolestaan tarkoittaa 'riivaajan vaivaamaa', ja Raamatussa sitä käytetään erityisesti viittaamaan mielisairaisiin (KS s. v. *riivattu*). Tästä näkökulmasta *riivattu*-sanon voisi periaatteessa kategorisoida myös sairautteen viittaavaksi kirosanaksi, sillä sitä on käytetty viittaamaan mielenterveyden sairauksiin. Historiallinen konteksti on kuitenkin otettava huomioon: Raamatun aikaan mielenterveyden ongelmat on todennäköisesti mielletty jonkinlaisen riivaajan, pahan hengen tai kirouksen aiheuttamiksi, eikä tilaa ole välttämättä yhdistetty terveydellisiin asioihin. Siksi sana lienee parempi määritellä uskontoon tai taikauskoon liittyväksi.

Uskonnolliset kiro sanat eivät ole mitenkään harvinaisia maailman kielissä. On kuitenkin kiinnostavaa huomata, että esimerkiksi monet englannin kielen uskonnolliset kiro sanat, kuten *Christ*, *Goddamnit* ja *Jesus* viittaavat jumalaan tai muihin hyvinä pidettyihin uskonnollisiin ilmiöihin. Tällaisiakin kiro sanoja esiintyy aineistossa, mutta suurin osa aineiston uskonnollisista kiro sanoista viittaa kuitenkin paholaiseen ja helvettiin. Paholaiseen viittaavassa kiro ilusanastossa on myös paljon variaatiota, mikä voi mahdollisesti viitata niiden yleisyyteen suomen kielessä.

4.3.2 Sukuelimiin ja eritteisiin liittyvät kiro sanat

Viime aikoina on teorioitu, että yhteiskunnan sekularisoituminen näkyy kiro ilusanastossa sillä tavalla, että erityisesti seksiin, sukuelimiin ja eritteisiin liittyvät kiro sanat yleistyvät ja uskonnollisperäiset puolestaan vähenevät ja menettävät voimaansa (ks. esim. Jokelainen 2018). Suomen kielessä tämän voisi ajatella näkyvän siinä mielessä, että *vittu* on kohonnut nykyajan yleisimmäksi kiro sanaksi (ks. Jokelainen 2018, Huotari 2016). Sota-ajan kirjeissä tämä ilmiö ei ainakaan ole vielä näkyvissä, sillä aineistossa sukuelimiin ja seksiin liittyviä sanoja on yhteensä 16, joista 14 on sanoja *vittu*. Eritteisiin liittyviä kiro sanoja on puolestaan 12 tapausta.

Seksi on tutkimuskirjallisuudessa nimetty yhdeksi tyypillisimmistä kirosanojen aiheista (ks. Ljung 2011, Andersson & Trudgill 1990). Varsinaisia seksiin viittaavia sanoja aineistossa ei kuitenkaan esiinny. Toisaalta voidaan miettiä, ovatko ne ylipäänsä kovin yleisiä suomen kielessä – suomessa ei vaikuta olevan mitään samantapaista kirosanaa kuin englannin *fuck*, jonka denotaatio viittaa seksin harrastamiseen. Monissa kielissä esiintyy myös esimerkiksi inestiin viittaavia kirouksia ja solvauksia (esim. englannin *motherfucker*), mutta tällaisia suomen kielessä ei juurikaan käytetä.

Aineiston sukuelimiin viittaavista sanoista yleisin on *vittu*, joka tarkoittaa naisen sukuelimiä (KS s. v. *vittu*). Sanalle on vastine kaikissa itämerensuomalaisissa kielessä, ja kyseessä on todennäköisesti melko vanha skandinaavinen laina. Skandinaaviseen taustaan viittaavat muun muassa muinaisnorjan *fytt* ja ruotsin *fitta*. (NSES s. v. *vittu*.) Suomalaisessa muinaisuskossa naisen sukuelimiin ja seksuaalisuuteen on liittynyt paljon mystiikkaa ja taikauskoa. Kuoleman ja karhun rinnalla naisen väkeä eli taikuutta pidettiin yhtenä vahvimmista, ja siksi naisen sukuelinten uskottiin voivan luoda niin voimallisia kirouksia kuin suojauksiakin. (Tolonen 2017.) Tästä syystä voisi olettaa, että *vittu*-sanan voimakkuus ei liity pelkästään sukuelimiin liittyvään tabuun vaan myös suomalaiseen muinaisuskoon. Olen kuitenkin määritellyt *vittu*-sanan ensisijaisesti sukuelimeen viittaavaksi uskonnollisen sijaan.

Kyrpä on toinen esimerkki aineiston sukuelimiin viittaavista kirosanoista, ja se merkitsee miehen siitintä (KS s. v. *kyrpä*). KS:n mukaan sanaa voidaan käyttää myös adjektiivinomaisesti, kuten lausahduksessa *kyrpä jätkä* (vrt. *paska jätkä*). Sanan alkuperästä ei ole varmuutta, mutta SKES:n mukaan muun muassa karjalassa ja virossa on sanalle vastineet. *Perse* puolestaan viittaa 'takapuoleen, takamukseen, pyllyyn, perään' (NS s. v. *perse*). *Perse* on myös osa monia kiteytyneitä ilmauksia, sellaisia kuin *olla perse auki* 'olla rahaton' sekä *repiä perseensä* 'raivostua' (KS s. v. *perse*). SKES:n mukaan myös *perseellä* on vastineita muun muassa karjalassa, lyydissä ja vepsässä.

Takapuoli ei tarkalleen ottaen ole sukuelin, vaikka *perse* onkin kirosanana kategorisoitu sukuelinten kategoriaan. Yhteiskunnassa takamus on kuitenkin usein erotisoitu asia, johon liittyy tiettyjä seksuaalisia konnotaatioita, kuten ilmaisussa *jakaa persettä* 'antautua yhdyntään monien kanssa' (KS s. v. *perse*). Tästä syystä olen kategorisoinut *perseen* samaan ryhmään *vitun* ja *kyrvän* kanssa. Toisaalta *perse* liittyy myös melko tiiviisti ruumiineritteisiin, ja tässä mielessä sanan voisikin ajatella liikkuvan merkityksensä puolesta näiden kahden kategorian rajamaastossa.

Ruumiineritteisiin liittyviä kirosanoja on aineistossa yhteensä 12. *Paska* 'uloste' ja *kusi* 'virtsa' ovat molemmat ruumiineritteisiin viittaavia alatyylisiä sanoja, joita käytetään myös kirosanoina (KS s. v. *paska*; *kusi*). NSES:n mukaan molemmat ovat vanhoja omaperäisiä sanoja, joilla on vasti-

neita sekä lähi- että etäsukukielissä. Vielä 1800-luvulle asti *kusi* on ollut yleisessä käytössä oleva sana, jota ei ole pidetty erityisen alatyylisenä. Sana on siis kokenut pejoratiivistumista eli sen merkitys on ajan myötä muuttunut negatiivisemmaksi.

4.3.3 Sairauteen viittaavat sekä muut kirosanat

Sairauteen liittyviä kirosanoja esiintyy aineistossa vähiten. Toisaalta se on myös kategoria, jonka määrittely ei ole aivan yksinkertaista. Esimerkiksi *riivattu* on sanana viitannut myös mielisairauteen, mutta toisaalta sen merkitys on uskonnollinen tai taikauskoinen. Selkein esimerkki sairauteen viittaavista kirosanoista on *halvattu*, joka viittaa halvaukseen ja halvaantumiseen (NS s. v. *halvattu*). Tämä kirosana esiintyy aineistossa ainoastaan yhden kerran.

Myös kuolema on melko yleinen aihe kirosanoille, ja aineistossa on muutama esimerkki mahdollisesta viitteestä kuoleman tematiikkaan. Lähin mahdollinen esimerkki on *peijakas*, joka on SKES:ssa esitelty samassa sanueessa kuin *peijas* 'hautajaiset' (vrt. karhunpeijaiset). Alkuperäksi on tarjottu germaanista lainaa *feigr* 'lähellä kuolemaa oleva, kuolemaan määrätty'. Toisaalta *peijakkaan* merkitys ja alkuperä ei ole aivan selvä: SKES myös toteaa *peijakkaan* merkityksen olevan 'paholainen, piru, hirviö, syöpäläinen'. Nykysuomen sanakirjassa *peijooni* ja *peijuuni* on määritelty *peijakkaan* lähisynonymiksi, ja NSES puolestaan kertoo *peijoonin* merkitsevän 'lurjusta, petkuttajaa, kelmiä' ja näkee sen juuret ruotsin sanassa *spion* 'vakooja, veijari'. *Peijooni* saattaa liittyä myös ruotsin verbiin *spea* 'pilkata, ilvehtiä', josta on lainattu suomeen *peijata* 'huijata, pettää'. Toisaalta SKES toteaa, että myös *peijakas* saattaa olla yhteydessä tähän verbiin.

Ei siis ole selvää, viittaavatko *peijakas* ja *peijooni* kuolemaan vai eivät. Tämä myös herättää kysymyksen siitä, onko *peijakkaalla* ja *peijoonilla* viitettä tabuluontoisiin asioihin ja voidaanko ne siis Anderssonin ja Trudgillin sekä Ljungin määritelmien mukaisesti määritellä kirosanoiksi. Sanakirjat (NS, KS) määrittelevät sekä *peijoonin* että *peijakkaan* lieviksi kirosanailmaisuuksi, ja aineistoesimerkeissä ilmaisuja käytetään hyvin kirosanamaisesti. Tämän pohjalta olen päätenyt tulkitsemaan ne kirosanoiksi, vaikka määritelmän valossa kirosanastatus on itse asiassa heikolla pohjalla. Toisaalta *peijoonin* ja *peijakkaan* dilemma kertoo jotakin kiroilumääritelmän heikkoudesta, sillä aina kirosanamaisesti käyttäytyvän ilmaisun alkuperäistä merkitystä ja mahdollista suhdetta tabuaiheisiin ei voi tarkasti todeta eikä toisaalta myöskään sulkea pois.

Olen määritellyt *peijakkaan* ja *peijoonin* muihin kirosanoihin lähinnä siltä pohjalta, ettei niitä voi aukottomasti määritellä mihinkään selvään kategoriaan. Samalla periaatteella olen luokitellut muihin kirosanoihin kirouksen *julmettu*, joka on yhteydessä sanoihin *julmistua* ja *julmettua* 'vihastua, kiukustua, raivostua' (SKES s. v. *julmettu*).

Kysymykseen siitä, onko *julmettu* tarkalleen ottaen kirosana, on vaikea vastata. Samalla tavalla haastavia ovat myös jo aiemmin mainitut kirosanat *riivattu*, *kirottu* ja *halvattu*. Nämä kaikki ovat poikkeavia kirosanoja siinä mielessä, että ne esiintyvät partisiippimuodossa. *Riivattu*, *kirottu* ja *halvattu* on kuitenkin *julmettua* helpompi määritellä kirosanoiksi siinä mielessä, että ne viittaavat tabuaiheisiin: *kirottu* ja *riivattu* taikauskoon, *halvattu* puolestaan sairauteen. *Riivattu* ja *halvattu* on molemmat määritelty sekä Nykysuomen sanakirjassa että Kielitoimiston sanakirjassa lieviksi kirosanoiksi, ja *kirottu*-sanankäyttöä on luonnehdittu KS:ssa sanoilla ”kirosanan luonteisesti”. KS:n sanakirjaesimerkeissä niistä myös esiintyy kirosanoille tyypillisiä rakenteita, kuten interjektioita (*kirottua*, *voi halvattu*, *voi riivattu*), perus- ja genetiivimuotoisia määritteitä (*se kirottu roisto*, *riivatun poika*) sekä esimerkiksi kysymyslauseita (*mistä halvatusta minä sen tiedän*; ISK 2004 § 1725–1728).

Julmettua ei ole sanakirjoissa määritelty kirosanaksi tai kirosanaa vastaavaksi. Toisaalta se on luonteeltaan samanoloinen kuin *riivattu*, *halvattu* ja *kirottu*, ja esimerkiksi NS on listannut *julmetun* lähisynonyymeiksi *riivatun* ja *kirotun*. Myös NS:n listaamissa *julmetun* lause-esimerkeissä nousee esiin monia kirosanoille tyypillisiä rakenteita, muun muassa genetiivimuotoinen määrite, *sti*-partikkeli sekä nimittelysanakäyttö. *Julmettu* siis muistuttaa käyttötavaltaan kovasti muita kolmea partisiippikirousta, ja sitäkin käytetään selvästi ei-sananomukaisessa merkityksessä myös aineiston ainoassa esimerkissä:

- (8) *En muista koskaan ennen tavanneeni niin mielyttävää ja älykästä pikkupoikaa ja samalla niin julmetun villiä, kuin se Olli oli.* (2.9.1939. SAK 64, Kper)

Esimerkissä 8 *julmettu* esiintyy genetiivimuotoisena määritteenä adjektiivin edellä, mikä on tyypillinen rakenne kirosanalle. Toisaalta herää kysymys, voisiko *julmettu*-sanaa käyttää interjektiona; huudahduskäyttöä voisi ajatella hyvin perustavanlaatuisena funktiona kirosanalle. Sanakirja- ja aineistoesimerkeissä *julmettu*-sanankäytöstä ei kuitenkaan ole näyttöä. Vaikuttaa siis siltä, että *riivatusta*, *halvatusta*, *kirotusta* ja *julmetusta* juuri *julmetun* kirosanuus on kaikkein epävarminta, mutta esimerkkien pohjalta sen käyttöä voisi kuitenkin luonnehtia ainakin kirosanaa muistuttavaksi.

Turkanen on KS:n ja NS:n mukaan lievähkö kirosana, mutta tämän tarkempaa merkitystä sanakirjat eivät anna. SKES toteaa sanan esiintyneen vanhemmissa lähteissä myös merkityksessä ’raukka, parka, surkea’, toisinaan myös ’ilkiö, noita, peikko’. *Turkanen* pohjautunee sanaan *turkka*, jolle on vastineita muun muassa karjalassa, vatjassa ja virossa. Sanan on arveltu olevan vanha ger-

maaninen laina, jolla voisi olla yhteyttä muinaisnorjan sanaan *dverg* 'kääpiö' sekä muinaisruotsin sanaan *dvärgher* 'vuorenhaltija, maahinen'. Germaanisesta alkuperästä ei kuitenkaan ole varmuutta.

Turkasen mahdolliset taruolentoihin viittaavat merkitykset voisivat selittää sanan tabuluonnetta, mutta varmuutta asiasta ei ole. *Turkanen* on siis *peijakkaan*, *peijoonin* ja *peijuunin* tavoin selvästi kirosanakäytössä oleva ilmaisu, jonka viittaussuhdetta tabuaiheisiin on vaikea määritellä tai todistaa.

4.4 Johdokset ja yhdyssanat

Yllä aineiston kiro sanoja on käsitelty kantamuodossaan, taivuttamattomina ja johtamattomina. Aineistoon kuitenkin sisältyy myös joitain johdoksia ja yhdyssanoja. Tässä luvussa käsittelen aineiston yhdyssanat ja johdokset.

4.4.1 Adjektiivijohdokset

Aineistossa esiintyy yhteensä 45 johdosta, mikä tarkoittaa vajaata kolmasosaa koko aineistosta. Aineiston johdoksista adjektiivijohdokset ovat yleisin tyyppi, ja niitä on aineistossa yhteensä 19. Aineistossa esiintyvät seuraavat adjektiivijohdokset: *helvetillinen*, *saatanallinen*, *pirullinen*, *helkkarinmoinen*, *perrananmoinen*, *helkutinmoinen*, *hitonmoinen*, *pirunmoinen*, *kusinen*, *paskanen* ja *vittumainen*.

Adjektiivijohdoksista yleisin on *helvetillinen*, joka esiintyy aineistossa 7 kertaa. On huomionarvoista, että *helveti*-sana ylipäänsä esiintyy aineistossa 16 kertaa, joten niistä siis lähes puolet ovat adjektiivijohdoksia. Samalla *llinen*-johtimella on myös muodostettu adjektiivi *saatanallinen*, joita on aineistossa 2, sekä *pirullinen*, joka esiintyy kerran. Esimerkeissä 9, 10 ja 11 esiintyvät kaikki nämä kolme adjektiivijohdosta.

- (9) *Yritettiin kovasti eteenpäin ryssäin korsuja vastaan ja ammunta oli koko illan ja suuremman osan yöstä niin vilkasta, että ilman täytti vallan helvetillinen meteli.*
(28.2.1940. SAK 89, Kper)
- (10) *Ja sitten kun minäkin syvennyin oikein asiaan ja ajattelin että meillä ei todellakaan ole varaa vieraantua tällaisena aikana toinen toisestamme sillä tarvitsenme kummatkin toinen toisenme tukea kestääksenne tämän saatanallisen ajan loppuun asti* (6.8.1942. SAK 263, Kper)
- (11) *Ompa teillä pirullinen päällikkö kun ei päästä lomalle* (1.11.1941. SAK 29, Kper)

Lähinnä *helvetillinen*-adjektiivin yleisyydestä johtuen *-llinen*-johdin näyttäytyy lukumäärältään aineiston adjektiivijohtimista yleisimpänä. Aineistossa johdin kuitenkin esiintyy ainoastaan ki-

rosanojen *helvetti*, *saatana* ja *piru* yhteydessä. Vaikuttaakin epätodennäköiseltä, että *-llinen* olisi yleisemmällä tasolla kovinkaan yleinen johdin kirosanojen yhteydessä. Esimerkiksi **vitullinen*, **paskallinen*, **peijakkaallinen* ja **turkasellinen* eivät vaikuta kovinkaan todennäköisiltä johdoksilta. Toisaalta esimerkiksi *perkeleellinen* ei vaikuta mahdottomalta johdokselta, ja tämä johdos löytyy myös Kielitoimiston sanakirjasta.

Aineiston toiseksi yleisin adjektiivijohdin on *-moinen*, jota esiintyy yhteensä 5 tapausta: *helkkarin moinen*, *perranan moinen*, *helkutin moinen*, *hitonmoinen* ja *pirunmoinen*. Kirosanat on esitetty alkuperäisessä kirjoitusasussaan, joista siis kolme on kirjoitettu erikseen ja kaksi yhteen, kuten esimerkeissä 12 ja 13 näkyy.

- (12) *Täällä on ollut perranan moista pakkasta, L. kertoi kun näin hänet äsken että oli 49 eilen* (18.1.1940. SAK 23, Kper)
- (13) *Ja muista sitten, että et kovasti räökkää ainakaan rintamamiehiä, mutta muista myös, että raakkeja, jos teillä sellaisia on, on pidettävä pirunmoisessa kusessa.* (26.5.1940. SAK 275, Kper)

Vaikka aineistossa esiintyy vain 5 tapausta johdinta *-moinen*, se toisaalta vaikuttaa potentiaalisesti yleispätevämmältä adjektiivijohtimelta kirosanoille. Esimerkiksi *saatananmoinen*, *perkeleenmoinen*, *vitunmoinen*, *saakelinmoinen* ja *peevelinmoinen* vaikuttavat kaikki mahdollisilta johdoksilta.

Aineistossa esiintyy lisäksi vielä kolme *-(i)nen*-johdosta, joista kaksi on muodossa *kusinen*, yksi puolestaan *paskanen*. Tämän lisäksi aineistossa on myös yksi *-mainen*-johdos (*vittumainen*). Nämä adjektiivit näkyvät esimerkeissä 14, 15 ja 16.

- (14) *Olemme jo täysin kotiutuneita. Ei tämä niin kusinen paikka ole kuin puhutaan.* (26.5.1940. SAK 275, Kper)
- (15) *Vaikka minun päässäni on aina se tunne niinkuin sinne olis valunut jotain paskasta tahmeeta ainetta aivot täyteen se ei tunnu koskaan tyhjälle eikä kevyelle.* (7.11.1942. SAK 263, Kper)
- (16) *Mutta mitä tähän sotahommaan tulee niin on tämä nyt toisinaan "vittumaista", jos käyttää sitä poikien sanonta tapaa* (17.2.1942. SAK 53, Kper)

Näistä kahdesta johtimesta *-(i)nen* ei vaikuta kirosanojen parissa kovinkaan produktiiviselta johtimelta lukuun ottamatta muutamia vakiintuneita adjektiiveja, kuten aineistossa esiintyvät *paskainen* ja *kusinen*. Johtimessa *-mainen* vaikuttaisi olevan hiukan enemmän joustovaraa, sillä *vittumaisen* lisäksi esimerkiksi *paskamainen* löytyy Kielitoimiston sanakirjasta. Myös esimerkiksi *hel-*

vettimäinen, pirumainen ja saatanamainen vaikuttavat mahdollisilta johdoksilta, joskaan eivät kovin yleisiltä.

4.4.2 Adverbijohdokset

Aineiston ainoa adverbijohdin on *-sti*. ISK (2004 §1725) mainitsee tämän johdostyyppin käsitellessään voimasanojen kielioppia: määrää tai toiminnan intensiivisyyttä kuvastavissa tapauksissa *sti*-muotoinen voimasana voi toimia finiittiverbin määritteenä. Tämä näkyy myös aineistoesimerkeissä 17 ja 18.

- (17) *Mutta kyllä pitivät eri rätinän, ennenkuin piti löydä maihin kun räiskivät konekiväärillä niin pirusti* (12.7.1941. SAK 43, Kper)
- (18) *Söin juuri hyvää papusoppaa ja raukaisee niin turkasesti.* (25.2.1940. SAK 90, Kper)

Kirosanat toimivat siis *sti*-johdoksina hyvin samalla tavalla kuin adjektiivitkin (vrt. *raukaisee niin turkasesti* – *raukaisee niin mahdottomasti*). *sti*-johdoksia esiintyy aineistossa yhteensä 14, joista 8 on muodossa *pirusti*. Tämän lisäksi aineistossa esiintyy 3 kertaa muoto *turkasesti* sekä yksittäiset *peevelisti*, *peijuunisti* sekä *juuttaasti*.

4.4.3 Verbijohdokset

Aineistossa esiintyy yhteensä 9 verbijohdosta, joista 6 on muotoa *vituttaa*. *Vituttaa* on ainakin nykyajalla varsin vakiintunut verbi, joka mainitaan myös sanakirjoissa (ks. esim. KS, NS). Aineiston muut verbijohdokset ovat *piruttaa*, *kyrpiintyä* ja *kusettaa*. On huomionarvoista, että aineiston kaikista 14 *vittu*-kirosanasta vajaan puolet esiintyvät verbijohdoksina ja loput muun muassa adjektiivijohdoksina ja osana yhdyssanaa: *vittu*-sana ei siis esiinny aineistossa kertaakaan johtamattomana.

- (19) *Nyt vähän vituttaa, kun ei ole tullut kirjoitettua, mutta ei sille enää mitään voi.* (29.8.1941. SAK 275, Kper)
- (20) *Ja me miten rajaa niin se käypi yksin sillä täällä piruttaa kun kauvan on eikä tämä näytä tulevan sen kummemmaksi vain tuhatta suuremmaksi.* (2.3.1944. SAK 104, Kper)
- (21) *Kyllä täällä aika kuluu oikein mukavasti, mutta jos minä suaraan sanon niin kyllä täällä mies kanssa kyrpiintyy niin ettei se mistään välitä.* (28.11.1939. SAK 214, Kper)

Kuten esimerkit 19, 20 ja 21 osoittavat, verbijohdoksia *vituttaa*, *piruttaa* ja *kyrpiintyä* käytetään varsin samankaltaisissa yhteyksissä merkitsemään ärtymystä, suuttumusta ja turhautumista.

Pieni sävyero lienee siinä, että *vituttaa* ja *piruttaa* vaikuttavat viittaavan käynnissä olevaan olotilaan, kun taas *kyrpiintyä* viitanee enemmänkin olotilan muuttumiseen, ärtymyksen alkamiseen. *Kusettaa*-verbi on kuitenkin luonteeltaan erilainen, kuten esimerkistä 22 näkyy.

- (22) *Ehkä joudunkin vielä Sinun kusetettavaksesi, mikä olisi aika mukavaa.*
(30.3.1940. SAK 275, Kper)

Kusettaa-verbi merkitsee kuvaannollisessa käytössä huijaamista, petkuttamista, jallittamista (KS s. v. *kusettaa*). Tässä kontekstissa kyse on kuitenkin sotilasslangista, jossa *kusettamisella* viitataan simputtamiseen tai höykyttämiseen (SLS s. v. *kusettaa*). Samaa asiaa viittaa esimerkissä 23 esiintyvä aineiston ainoa substantiivijohdos, *kusetus*.

- (23) *Muuten by the way ei kai teilläkään ole tukka mennyt ja kusetuskin taitaa olla suhteellisen vähäistä, vaikka viesti onkin siitä kuuluisa.* (6.2.1940. SAK 275, Kper)

Muita substantiivijohdoksia aineistossa ei ole. Asiaa voi mahdollisesti selittää sekin, että kiro-sanat ovat pääosin perusmuotoisina muutenkin substantiiveja. Joitain yhdyssanoja niiden pohjalta kuitenkin voi muodostaa, kuten seuraavassa alaluvussa esitellään.

4.4.4 Yhdyssanat

Andersson ja Trudgill (1990: 63) mainitsevat, että yhdyssana on yksi kirosanon esiintymismuodoista, mutta suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa ei ole mainintaa ilmiön yleisyydestä suomessa. Aineistossa kuitenkin esiintyy yhteensä kolme erilaista kirosanaa hyödyntävää yhdyssanaa: *paskapuhe*, *paskarattaat* sekä *v-käyrä*. *V-käyrä* on tarkalleen ottaen eufemistinen muoto sanasta *vitutuskäyrä*. *Paskapuhe* ja *paskarattaat* käyttävät molemmat kirosanaa *paska*, ja aineistossa nämä ilmaisut esiintyvät yhdessä alakokoelmassa erään sotilaan ja hänen vaimonsa toisilleen lähettämässä kirjeissä (esimerkit 24 ja 25).

- (24) *Kyllä ne oli täällä edenneet sillä aikaa noin 30 km! Mutta mitään kuusituumaisia tykkejä ei ne ollut vallannut, joten se oli paska puhetta!* (2.10.1941. SAK 263, Kper)
- (25) *Ikka oli rattailla enhän muuten olis voinut viedä kahta vaikka yksi niistä suojelu miehistä oli hermostuksissaan niitä nimittänyt paskarattaiksi että niitä sellaisiakin oli sinne tuotu.* (7.12.1942. SAK 263, Kper)

Yhdyssana *paskapuhe* on todennäköisesti johdettu idiomista *puhua paskaa* 'puhua joutavia, perättömiä' (KS s. v. *paska*). Toisaalta *paska* vaikuttaa suhteellisen joustavalta kirosanalta, joka myös yhdistyy melko luontevasti spontaaniin uuteen yhdyssanayhdistelmään *paskarattaat*. On kuitenkin vaikea sanoa, käytetäänkö muita kiro sanoja samalla tavalla. Ainakin **perkelerattaat*, **saake-*

lirattaat ja **hittorattaat* kuulostavat melko epätodennäköisiltä yhdistelmiltä. Näiden kirosanojen ta-pauksissa genetiivimäärite vaikuttaa luontevammalta (*perkeleen rattaat*, *saakelin rattaat*, *hiron rattaat*).

Olen määritellyt kirosanan sisältäväksi yhdyssanaksi myös ilmaisun *v-käyrä*, joka Sotilas-slangin sanakirjan mukaan on lyhennelmä sanasta *vitutuskäyrä*. Sanalla kuvataan 'kyllästymisen astetta, kuviteltua käyrää joka nousee ja laskee palvelustapahtumien mukaan' (SLS s. v. *v-käyrä*). Sanaa esiintyy aineistossa yhteensä 7 kertaa, ja se kattaa siis puolet koko aineiston *vittu*-pohjaisista kirosanailmauksista.

V-käyrä on sananmuodostuksen kannalta kiinnostava tapaus. *Vittu*-sanan pohjalta on todennäköisesti johdettu verbi *vituttaa*, jonka substantiivimuoto *vitutus* on yhdistetty sanaan *käyrä*. Tämän lisäksi kirosana on eufemistisesti supistunut pelkästään alkukirjaimeen. Lopullisessa ilmaisussa kirosana on siis mukana oikeastaan vain implisiittisesti, ja kuulijalta vaaditaan slangin tuntemusta, jotta kirosanan edes tunnistaa.

4.5 Yhteenveto sanastosta

Tässä luvussa on käsitelty aineistoa sanaston näkökulmasta ja eritelty sitä, missä määrin ja millaisia kirosanoja aineistossa esiintyy. Luvussa on myös käsitelty aineiston kirosanojen temaattinen jakautuminen sekä aineistoon sisältyvät johdokset ja yhdyssanat.

Aineiston kiroilusanaston kvantitatiiviset havainnot osoittavat, että aineiston selvästi yleisin kirosana on *piru*. Myös *helvetti* ja *vittu* ovat melko yleisiä, mutta muuten kiroilusanasto on vaihtelevaa, ja aineistossa on runsaasti erilaisia yksittäisiä kirosanoja. Temaattisesti jaoteltuna uskonnolliset kirosanat ovat ylivoimaisesti yleisimpiä, ja niiden joukosta erityisesti paholaiseen viittaavat nousevat esiin erityisen runsaslukuisina. Toisaalta temaattinen jaottelu osoittaa myös, että kaikkien aineiston kirosanojen alkuperäistä merkitystä on vaikea selvittää edes etymologisia lähteitä hyödyntämällä. Tämä vaikeus osoitti myös ongelman kirosanan määritelmässä, jonka yhtenä kriteerinä on kirosanan viittaaminen tabuaiheeseen: toisinaan sana voi olla hyvinkin vakiintunut nimenomaan kirosanaksi, mutta sen alkuperäistä merkitystä ja mahdollista viittaussuhdetta tabuaiheisiin on mahdoton selvittää.

Aineistossa esiintyy johtamattomien kirosanojen lisäksi 45 kirosanajohdosta, joista yleisimpiä ovat adjektiivijohdot ja adverbijohdot. Tämän lisäksi aineistossa esiintyy joitain verbijohdoksia, yksi substantiivijohdos sekä muutama kirosanan sisältävä yhdyssana.

5 KIROSANA OSANA LAUSEKETTA JA VIRKETTÄ

Edeltävässä luvussa käsiteltiin sitä, millaisia kirosanoja aineistossa esiintyy. Tässä luvussa käsitellään sitä, millaisilla paikoilla aineiston kirosanat esiintyvät virkkeissä ja lausekkeissa.

Kuten luvussa 3.1.3 mainittiin, kirosanat toimivat kielessä usein erityisesti tietyissä rakenteissa. Andersson ja Trudgill (1990: 63) mainitsevat, että kirosanat voivat esiintyä lauserakenteissa muun muassa seuraavissa rooleissa: 1) itsenäinen lause (esim. *Hitto!*), 2) löyhästi toiseen lauseeseen sidottu jakso (esim. *Hemmetti, unohdin avaimet*), 3) mikä tahansa lauseenjäsen (subjekti, predikaatti, objekti, adverbi jne.), 4) lausekkeen määrite tai tarkoite (esim. *vitun idiootti*) sekä 5) yhdyssanan osa.

Anderssonin ja Trudgillin määritelmä on tarkoitettu universaaliksi ja kaikkiin kieliin sopivaksi, ja siksi se on varsin yleisluonteinen. ISK (2004 § 1713, 1725–1728) puolestaan mainitsee yksitoista erilaista rakennetta¹ suomen kielen voimasanoille:

- 1) kiteytyneet konstruktiot (*haista paska, piru vie, helveti soikoon*)
- 2) inessiivi mm. emfaattisissa vakuutteluissa, ihmettelevissä kysymyksissä (*totta hemmetissä*)
- 3) Kieltoisan vahvistaminen tai korvaaminen (*vitut se mitään tiedä*)
- 4) *sti*-muoto finiittiverbin määritteenä (*sataa helvetisti*)
- 5) genetiivimäärite (*pirun sade, saakelin kylmä*)
- 6) interjektion tavoin lausuman alussa (*jumalauta sä kuolet nyt*)
- 7) konjunktioalkuinen lause (*hiivatti että väsyttää*)
- 8) vuoron lopussa huomionkohdistimen tavoin (*ei se ymmärrä kuitenkaan saatana*)
- 9) lausumanalkuisen nominaalijäsenen, finiittiverbin tai verbin määritteen jäljessä sävypartikkelin tapaan (*saatiin jumalauta turpaan*)
- 10) interjektion tavoin itsenäinen vuoro yksin tai partikkelin kanssa (*voi hitto*)
- 11) kysymyslauseet (*mitä hittoa oikein puhut*)

Aineistossa esiintyy ISK:n mainitsemista rakenteista kaikkia muita paitsi kieltoisan korvaavia sekä vuoron lopussa huomionkohdistimen tavoin toimivia voimasanoja. Erityisesti huomionkohdistimen tavoin vuoron lopussa esiintyvä kirosana vaikuttaa toisaalta sellaiselta rakenteelta, joka saattanee esiintyä tyypillisemmin puhutussa kuin kirjoitetussa kielessä. Tämän lisäksi aineistossa esiintyy kuitenkin myös muutama rakenne, joita ISK ei erikseen mainitse, kuten adjetiivimäärite, nimittelysanana toimiva subjektimuotoinen kirosana sekä idiomi ja vertaus.

¹ Myös esimerkit ovat peräisin ISK:stä.

Kuten listasta voi huomata, osa kirosanoille tyypillisistä rakenteista asettuu lauseketasolle, osa lausetasolle, osa puolestaan virkkeen tasolle. Kirosanojen kielioppi ei siis jakaudu eikä toisaalta myöskään keskity millekään syntaksin tietylle osa-alueille. Kieliopillista analyysia tehdessä tietyissä rakenteissa on mielekästä keskittyä lähinnä lausekkeeseen, toisissa taas kokonaiseen virkkeeseen. Toisinaan kirosana saattaa toimia virkkeessä vaikkapa objektina mutta olla sen verran selvästi osa idiomia tai kiteytyntä ilmaisua, että on hyödyllisempää tutkia ilmaisua kokonaisuutena mieluummin kuin keskittyä kirosanan senhetkiseen syntaktiseen rooliin. Tästä syystä olen joustavasti keskittynyt siihen syntaksin tasoon, joka kulloisessakin tapauksessa on oleellisin kirosanarakenteen kannalta. Tarkastelun voi jakaa karkeasti neljään osaan: tarkastelen kirosanoja lauseenjäsenenä, määritteinä, osana lauserakenteita, interjektioina sekä osana kiteytyneitä konstruktioita ja idiomeja.

5.1 Kirosana lauseenjäsenenä

5.1.1 Kirosana subjektina

Aineistossa on yhteensä 22 tapausta, joissa kirosana esiintyy kieliopillisesti subjektin funktiossa. Tähän ei tosin ole sisällytetty niitä muutamia kiinteitä idiomeja, joissa kirosana on subjektina, sillä idiomit käsitellään erikseen luvussa 5.5. Useimmissa aineiston tapauksissa kirosanalla subjektiasemassa viitataan johonkin negatiivisia tunteita herättävään tahoon tai henkilöön, ja niiden käyttötapa muistuttaa siis nimittelysanaa. Luvussa 3.1.4 keskustelin tutkimuskirjallisuuden pohjalta siitä, voidaanko nimittelysanat laskea kirosanoiksi, ja päädyin sisällyttämään ne aineistoon siltä osin kuin ne sopivat teorialuvussa esitettyyn kirosanan määritelmään.

Aineiston subjektina toimivista kirosanoista 16 on tapauksia, joissa kirosanaa käytetään nimittelysanana omaisesti viittaamaan johonkin suuttumusta tai ärtymystä herättävään tahoon. Usein nimittelysanana toimivan kirosanan eteen on myös liitetty pronomini *se/ne*, kuten esimerkeissä 26 ja 27.

- (26) *[- -] ei pelota yhtään vaikka olisi ryssiä kuin pilviä ja paljon niitä piruja onkin sillä raatoja kerääntyy suuria valjeja* (15.12.1939. SAK 38, Kper)
- (27) *Silakoista puheen ollen: Mihinkäs nekin juuttaat ovat paenneet, ovatko menneet miinoin vai ovatko paenneet valkosuomalaisia bandiitteja Suomenlahden pohjamutiin.* (24.-25.10.1941. SAK 101, Kper)

Aineistossa esiintyy myös toisenlainen rakenne, jossa kirosana esiintyy osana subjektia. Tarkalleen ottaen kyseessä ei kuitenkaan ole yksittäinen sana, vaan sanapari, jossa genetiivimuotoista substantiivia seuraa kirosana (esim. *ryssän piru*). Kyseessä on siis lauseke, jossa kirosana on edus-sanana ja asia, johon lauseke tarkalleen ottaen viittaa, on kieliopillisesti katsoen vain määrite. Ai-

neiston tapauksissa tämän subjektilausekkeen muodostaa tyypillisesti venäläisiin viittaava halventava *ryssä*-sana ja jokin kirosana. Myös näissä ilmaisuissa nimittelyä edeltää usein pronomini.

- (28) *Kyllä ne ryssän pirut ovat taas tehneet selvää jälkeä. Aina tästäkin yli lentävät, emme ole toki vielä kk.sta saaneet, mutta luoja tietää, joko huomenna.*
(16.1.1940. SAK 73, Kper)
- (29) *Kylläpä se ryssän pahus niitä pommejaan puhdotteli lähelle meidänkin kotiamme.* (12.1.1940. SAK 88, Kper)

Rakenne muistuttaa käyttötavaltaan ja affektisuudeltaan substantiivilausekkeitä, joita määrittää genetiivimuotoinen kirosana (esim. *pirun ryssä*, ks. tarkemmin luvusta 5.2.1). Kieliopillisesti katsoen nämä kaksi rakennetta ovatkin ikään kuin toistensa käänteisiä versioita: molemmissa kirosana ja substantiivi muodostavat lausekkeen, mutta erona on se, kumpi on lausekkeen edussanana ja kumpi määrite. Esimerkeissä 28 ja 29 kiro sanat toimivat subjektilausekkeen edussanoina, ja siksi olen määritellyt ne ensisijaisesti subjekteiksi.

Tämän lisäksi aineistossa on vielä yksi samankaltainen rakenne, jossa substantiivi ja kirosana muodostavat sanaparin. Tässä tapauksessa substantiivi ei kuitenkaan ole genetiivimuodossa.

- (30) *Tänään on se Ivana piru istuttanut melkein koko päivän suojassa [- -]*
(19.2.1940. SAK 23, Kper)

Tämän rakenteen voisi ajatella kahdella tavalla. Esimerkissä 30 on käytetty erisnimeä *Ivana* viittaamaan neuvostojoukkoihin, ja tätä kautta sanayhdistelmän voisi siis ajatella vain erisnimen sisältävänä yhdyssanana, josta on jäänyt puuttumaan yhdysmerkki (vrt. *Matti-setä*). Toisaalta sanayhdistelmän voisi ajatella samankaltaisena rakenteena kuin sanajono, jonka jälkiosana on *parka*, *raukka* tms. (vrt. *tyttö parka*). Joka tapauksessa esimerkin 30 tapauksessa sanat *Ivana* ja *piru* muodostavat mielestäni sen verran selvästi kokonaisuuden, että ne voi yhdessä määritellä nimittelysanaksi ja tätä myötä myös subjektiksi.

Suurin osa aineiston subjekteina toimivista kirosanoista ovat luonteeltaan nimittelysanan omaisia. Aineistossa on kuitenkin 6 tapausta, joissa subjektina toimiva kirosana ei käyttäydy haukkumasanan tavoin.

- (31) *Muuten by the way ei kai teilläkään ole tukka mennyt ja kusetuskin taitaa olla suhteellisen vähäistä, vaikka viesti onkin siitä kuuluisa.* (6.2.1940. SAK 275, Kper)
- (32) *Eipä silti, on se v-käyrä minullakin melko korkealla, ei voi kieltää.* (27.2.1940. SAK 275, Kper)

Kuten esimerkit 31 ja 32 osoittavat, aineiston muussa kuin nimittelysanakäytössä esiintyvät subjektimuotoiset kiro sanat ovat käytännössä kaikki sotilasslangisanoja. Esimerkiksi sana *v-käyrä* esiintyy aineistossa usein subjektina. Kieliopillisella tasolla käytännössä kaikki kiro sanat ovat perusluonteeltaan substantiiveja, mutta erityisesti slangikäyttöön vakiintuneet kiro sanailmaukset toimivat yleisnimenä tietyille ilmiöille ja ehkäpä juuri siksi asettuvat luontevammin subjektin rooliin.

5.1.2 Kiro sana predikaattina

Luvussa 4.3.3 käsittelin aineistossa esiintyviä kiro sanoista johdettuja verbijohdoksia. Kuten verbit yleensä, nämäkin verbijohdot esiintyvät lauseissa tyypillisesti predikaatteina. Aineistossa on yhteensä 9 kiro sanaverbiä, joista yleisin on esimerkeissä 33 ja 34 esiintyvä *vituttaa*.

- (33) *Veskalta vietiin "talolla" eräässä pöydässä kun sattui torkkumaan jonkin aikaa ainakin Tuhannen rahaa. Ei edes "piikkiä" pussiin jätetty. Vitutti sitä vähän, kyllähän sen arvaa, juu.* (6.2.1942. SAK 214, Kper)
- (34) *Eikä meille niin raskasta höykytystä voida antaaakaan, että edes vituttaisi.* (26.5.1940. SAK 275, Kper)

ISK (2004 §1725) ei mainitse kiro sanaverbeistä muita kuin verbin *vituttaa*, joka mainitaan yhtenä *vittu*-sanana useista vakiintuneista johdoksista. Kuten luvussa 4.3.3 on mainittu, aineistossa kuitenkin esiintyy myös kiro sanapohjaiset verbit *kusettaa*, *kyrpiintyä* ja *piruttaa*.

Lähes kaikki aineiston kiro sanoista johdetut verbit toimivat lauseyhteyksissään predikaattiverbeinä. Aineistossa on kuitenkin kaksi tapausta, jossa verbi ei ole predikaatti vaan VA-partisiippi.

- (35) *Millaiset olivat häät sinusta? Minulle ne olivat ylen "hauskat". Tuntui "vituttavan" niin pirusti.* (5.5.1942. SAK 53, Kper)
- (36) *Ehkä joudunkin vielä Sinun kusetettavaksesi, mikä olisi aika mukavaa.* (30.3.1940. SAK 275, Kper)

Esimerkissä 35 aktiivimuotoinen VA-partisiippi on liittynyt *tuntua*-verbin jatkoksi, esimerkissä 36 puolestaan esiintyy passiivimuotoinen VA-partisiippi, johon on liittynyt possessiivisuffiksi. Molemmissa esimerkeissä partisiippi on osa verbiketjua (*tuntua vituttavan*, *joutua kusetettavaksi*) ja näin ollen myös osa kaksiverbistä predikaattia, ja tästä syystä olen luokitellut ne samaan kategoriaan kuin muutkin verbit.

5.1.3 Kiro sana predikatiivina

Aineistossa on yhteensä 5 tapausta, joissa kiro sana esiintyy predikatiivina. Näistä kahdessa kiro sana esiintyy substantiivimuotoisena.

- (37) *Kyllä piti ryssän olla yksi piru, että järjesti meille kaikille suomalaisille tällaiset olot.* (30.12.1939. SAK 88, Kper)
- (38) *Kyllä ne oli täällä edenneet sillä aikaa noin 30 km! Mutta mitään kuusituumaisia tykkejä ei ne ollut vallannut, joten se oli paska puhetta!* (2.10.1941. SAK 263, Kper)

Esimerkki 37 muistuttaa merkityksensä tasolla nimittelysanatapaan subjektina toimivia kirosanoja, sillä tässäkin tapauksessa kirosanalla viitataan negatiivisia tunteita herättävään tahoon. Esimerkissä 38 puolestaan esiintyy yhdyssana.

Luvussa 4.3.1 käsiteltiin aineistossa esiintyviä kirosanapohjaisia adjektiiveja. Moni näistä adjektiiveista esiintyy määritteinä substantiivin edellä, mutta aineistossa on myös kaksi tapausta, joissa kirosanapohjainen adjektiivi toimii lauseessa predikatiivina. Nämä tapaukset näkyvät esimerkeissä 39 ja 40.

- (39) *Mutta mitä tähän sotahommaan tulee niin on tämä nyt toisinaan "vittumaista", jos käyttää sitä poikien sanonta tapaa* (7.2.1942. SAK 53, Kper)
- (40) *On ollut aikoja, jolloin samantapainen ilmiö oli mitä helvetillisintä [- -]* (28.8.1941. SAK 60, Kper)

Adjektiivimuotoisten predikatiivien lisäksi aineistossa esiintyy yksi kiinnostava tapaus, jossa johtamatonta kirosanaa käytetään predikatiivina adjektiivia muistuttavalla tavalla.

- (41) *On vallan perkelettä kun et kirjoita ei riviäkään* (Päiväämätön kirje. SAK 53, Kper)

Esimerkin 41 kirosana ei ole adjektiivijohdos, mutta sitä on käytetty adjektiivia muistuttavalla tavalla. Lauserakenteessa *perkele* olisi korvattavissa adjektiivilla (vrt. *on vallan hirveää ~ raivostuttavaa*), ja toisaalta *perkeleestä* olisi mahdollista johtaa myös jonkinlainen adjektiivi (esim. *perkeleellinen*) tai käyttää jotakin vakiintuneempaa kirosanajohdosta (esim. *vittumainen*). Tästä huolimatta kirjoittaja on käyttänyt johtamatonta kirosanaa *perkele* partitiivimuotoon taivutettuna.

Esimerkissä 41 esiintyvä *perkeleen* käyttötapo muistuttaa kirosanaa *paska*, jota käytetään yleisemmin adjektiivia muistuttavalla tavalla. Muun muassa KS mainitsee *paskan* yhden käyttötavan olevan adjektiivi ja mainitsee sellaisia esimerkkejä kuin *paska jätkä* ja *paska homma* (KS s. v. *paska*). Näissä esimerkeissä *paska* ei tosin ole predikatiivina vaan määritteenä substantiivin edellä. KS mainitsee toisaalta myös kirosanan *kyrpä* yhteydessä adjektiivinomaisen käytön ja esimerkin *se tyyppi oli täysi kyrpä* (KS s. v. *kyrpä*). Tässä sanakirjaesimerkissä on siis nähtävillä myös predikatiivimuoto.

Aineistoesimerkki sekä sanakirjaesimerkit antavat osviittaa siitä, että suomen kielessä kirosanat saattavat toisinaan toimia adjektiiveina tai adjektiivinomaisina lauseenjäseninä myös johtamattomina. Vaikuttaa siltä, että kirosanapohjaiset adjektiivijohdokset eivät siis ole ainoa väylä kirosanojen adjektiivikäyttöön.

5.1.4 Muut lauseenjäsenet

Subjektit, predikaatit ja predikatiivit ovat lauseenjäsenten osalta ne ryhmät, jotka selvästi nousevat esiin aineistossa. Tämän lisäksi aineistossa esiintyy kuitenkin kolme tapausta, jotka eivät asetu mihinkään näistä ryhmistä eivätkä toisaalta myöskään määritteisiin, lauserakenteisiin, interjektioihin tai suurempiin kokonaisuuksiin.

- (42) *Ville, Jussi ja Masa ovat tainneet jo kertoa nämä täkäläiset niin tarkkaan, että minun lienee tarpeetonta ruveta enää mitään v-käyriä kuvailemaan.* (15.4.1940. SAK 275, Kper)
- (43) *Meille näyttää jatko vaikeammalta, mutta eihän se ole pääasia – meille olisi pääasia saada ..-käyrän nousu nopeasti korkeuksiin.* (27.2.1940. SAK 275, Kper)
- (44) *Ikka oli rattailla enhän muuten olis voinut viedä kahta vaikka yksi niistä suojele miehistä oli hermostuksissaan niitä nimittänyt paskarattaiksi että niitä sellaisiakin oli sinne tuotu.* (7.12.1942. SAK 263, Kper)

Esimerkeissä 42 ja 43 kirosanailmaisuus on osana objektilauseketta, esimerkissä 44 se puolestaan määrittää verbiä adverbiaalimuotoisena. Huomionarvoista on, että esimerkeissä esiintyy kerran yhdyssana *paskarattaat* ja kahdesti sotilasslangi-ilmaisuus *v-käyrä*. Kirosanoista muodostetut yhdys sanat ja slangi-ilmaisut vaikuttavat toimivan muutenkin hiukan eri tavalla kuin muut kirosanat, joten ei liene yllättävää, että juuri nämä ilmaisut myös erottuvat sekalaisena ryhmänä muusta aineistosta.

5.2 Kirosana määritteenä

5.2.1 Genetiivimuotoiset määritteet

ISK:n (2004 § 1726) mukaan kirosana voi toimia adjektiivin, adverbien tai substantiivin genetiivimääritteenä. Adjektiivin ja adverbien genetiivimääritteinä kirosanat käyttäytyvät hyvin samaan tapaan kuin intensiteettipartikkelit (esim. *tosi, erittäin, kovin*) tai adjektiivien genetiivimuotoiset intensifioijat (esim. *mielettömän, hirveän*). Ero on kuitenkin se, että intensiteettipartikkeleja ja adjektiivien genetiivimuotoja ei käytetä substantiivilausekkeissa, joissa kirosanoja puolestaan voidaan käyttää (vrt. *joku saatanan kuski* vs. *joku mielettömän kuski*).

Aineistossa esiintyy yhteensä 30 tapausta, joissa kirosana on genetiivimuotoisena määritteenä. Ne kattavat siis noin viidesosan koko aineistosta ja ovat aineiston yleisin kirosanarakenne. Aineistossa esiintyy sekä adjektiivin, substantiivin että adverbien genetiivimääritteenä esiintyviä kirosanoja. Selvästi yleisin on adjektiivin genetiivimäärite, joita on kaikista genetiivimääritteistä yhteensä 20 eli kaksi kolmasosaa. Tällaisia ovat myös esimerkit 45, 46 ja 47.

- (45) *kyllähän se hyvä olisi jos saisi puhtaat alusvaatteet sillä nämä on niin hiivatin likaiset ja palgiset että vaihtais kyllä mielellään toiset* (24.7.1941. SAK 42, Kper)
- (46) *[- -] nämä Turkulaiset on niin hiton ylpeitä, ja kun ei ole tapana heti minullakaan suuhun lentää, niin saap tässä pitää niinkuin lomaa niitten miesten vuoksi.* (Päiväämätön kirje. SAK 64, Kper)
- (47) *Komennuksenani on divisioonan opetusupseeri, näes helvetin vanha ja hiton iso vattanen – ei kelpaa muuhun.* (Päiväämätön kirje. SAK 88, Kper)

Aineistossa on myös 7 tapausta, joissa kirosana toimii substantiivin genetiivimääritteenä. ISK:n (2004 § 1726) mukaan kirosanaa substantiivin genetiivimuotoisena määritteenä käytetään usein nimittelyssä (esim. *saatanan kusipää*). Tällaisia tapauksia aineistossa ei kuitenkaan ole kuin yksi, joka näkyy esimerkissä 48:

- (48) *lastattiin toimistovälineet sekä meidän toimistokorsun poikain tavarat yhteen rekeen niin eikös pahuksen ryssä lennättänyt siihen kranaatin [- -]* (29.12.1939. SAK 88, Kper)

Muut aineiston substantiivilausekkeet eivät liity nimittelyyn, vaan niitä käytetään muun muassa säätilan, kiireen, olosuhteiden ja muiden asioiden kiroamiseen. ISK (2004 § 1726) mainitseekin, että kirosanamääritteen sisältävä substantiivilauseke voi ilmaista paheksuntaa toisaalta lausekkeen tarkoitetta, toisaalta myös koko tilannetta kohtaan, kuten esimerkeissä 49 ja 50. Kaikki aineiston substantiivilausekkeet eivät tosin ole sävyltään edes negatiivisia, kuten esimerkki 51 esimerkiksi osoittaa.

- (49) *Autoissa on ollut aika heikkarin homma, vuoroo aina joku piiputtaa* (18.1.1940. SAK 23, Kper)
- (50) *Kevät pitäis alkaa tulla, mutta on niin hiton pakkanen.* (18.3.1942. SAK 104, Kper)
- (51) *Rakas poika, ei kait ole epäisänmaallista jos sanon, että minulla on sinua peijakkaan ikävä.* (20.11.1939. SAK 88, Kper)

Adjektiivi- ja substantiivilausekkeiden lisäksi aineistoon kuuluu myös kolme tapausta, joissa kirosana esiintyy adverbien genetiivimääritteenä (esimerkit 52, 53 ja 54). Adverbilausekkeitä on siis selvästi vähiten kaikista genetiivimuotoisista määritteistä.

- (52) *Voi nyt oikein riivatun hyvin pysy varmasti yhtä iloisena kuin tähänkin asti*
(28.8.1940. SAK 54, Kper)
- (53) *[- -] siellä "Kiinalaiskorttelissa" on eräs tyttö jonka niin turkasen mielelläni
ottaisin syliini ja rutistaisin pikkuisen.* (9.5.1940. SAK 54, Kper)
- (54) *Kuules tyttö, muistan Sinua usein, jukopliutan usein ja ..... (29.1.1940. SAK 88,
Kper)*

Kaiken kaikkiaan kirosanoja genetiivimuotoisia määritteinä esiintyy siis aineistossa melko paljon, ja yleisimpiä ovat adjektiivin määritteinä toimivat kirosanat. Vähiten puolestaan on adverbien määritteinä toimivia kirosanoja.

5.2.2 Verbin määritteet

Kirosanat voivat toimia myös verbin määritteinä. ISK:n mukaan (2004 § 1725) finiittiverbi voi väitelausessa saada määritteeksi *sti*-päätteisen kirosanan, joka yleensä kuvaa suurta määrää tai toiminnan intensiivisyyttä. Tällaisia tapauksia aineistossa on 15.

- (55) *Sanoin isälle, että menkää ja pankaa pommi niiden alle. Mua pistelee niin
juuttaasti ne saksmannit.* (2.9.1939. SAK 64, Kper)
- (56) *Nyt minua vain harmittaa niin turkasesti että täytyy olla täällä – kuin nalli
kalliolla ja sitten eri äreä nalli.* (28.4.1940. SAK 54, Kper)

Kuten esimerkeissä 55 ja 56, *sti*-päätteinen adverbimäärite näyttää esiintyvän aineistossa pääosin verbin jäljessä. Aineistossa on kuitenkin myös yksi tapaus, jossa adverbi esiintyy verbin edellä (esimerkki 57). Suomen kielen sanajärjestyksessä on toki sen verran joustovaraa, että ilmiö tuskin on yllättävä.

- (57) *[- -] tähän asti heillä on ollut aika huono onni sillä he eivät juuri usein osaa
muuta kuin ohi mutta kun he oikein pirusti ampuvat niin pakkohan on joskus
osua* (Loppiaisena. SAK 38, Kper)

sti-adverbien lisäksi aineistossa on yksi tapaus, jossa finiittiverbiä määrittää inessiivimuotoinen kirosana. ISK:n mukaan (2004 § 1725) tällaista rakennetta esiintyy emfaattisena eli lausumaa korostavana piirteenä vakuutteluissa, ihmettelevissä kysymyksissä, käskyissä sekä kielteisissä lausumissa.

- (58) *Olet kai myös pyhät aina morsiamesi luana kuten minäkin mutta tule jonakin arki-iltana meillä jos joudat, vaikka ensi viikolla. [- -] Tule hitossa!* (12.1.1945. SAK 214, Kper)

Esimerkissä 58 inessiivimuotoinen kirosana esiintyy imperatiivin perässä. Imperatiivimuodosta huolimatta kyseessä ei tarkalleen ottaen vaikuta olevan käsky vaan ehkä pikemminkin kehoitus, johon kirosana luo painoarvoa.

Verbin määritteiden lisäksi ISK (2004 § 1727) mainitsee myös rakenteen, jossa kirosana esiintyy lausumanalkuisen nominaalijäsenen, finiittiverbin tai verbin määritteen jäljessä. Aineistossa esiintyy yksi tapaus, jossa kirosana seuraa lausumanalkuista finiittiverbiä.

- (59) *Hoitaisivat saatana asioitaan siellä eikä kuljettaisi tänne pärstiään tarkastettavaksi [- -]* (2.8.1942. SAK 38, Kper)

Esimerkissä 59 esiintyvä rakenne ei teknisesti ottaen ole verbin määrite, sillä kyse on pikemminkin siitä, että kirosana asettuu virkkeessä lausumanalkuisen jäsenen perään. Tässä esimerkissä kyse on nimenomaan verbistä, ja siksi olen esitellyt sen tässä luvussa.

5.2.3 Pronominin määritteet

Aineistossa on myös yksi esimerkki tapauksesta, jossa kirosana esiintyy pronominin määritteenä inessiivimuotoisena. Tällaista rakennetta ei ole mainittu ISK:ssa, mutta toisaalta siinä mainitaan inessiivimuoto, jota käytetään yleensä vakuutteluissa, käskyissä ja kielteisissä lauseissa (esim. *älä hemmetissä, totta helvetissä*; ISK 2004 § 1725).

- (60) *Meidän posti kiertää taas jossain hemmetissä ja sitten tulee oikein tukuttain.* (13.1.1940. SAK 89, Kper)

Esimerkki 60 hyödyntää inessiivimuotoa kuten ISK:n mainitsevat emfaattiset lausahdukset, mutta määrite kohdistuu tässä esimerkissä pronominiin *jossain*. Tässä rakenteessa inessiivimuoto lienee vain seurausta kongruoinnista pronominin kanssa. Rakenne ei siis sinällään siis ole samankaltainen kuin luvussa ISK:n emfaattiset lausahdukset sekä luvussa 5.2.2 esitetty esimerkki 58.

5.2.4 Adjektiivimääritteet

Luvussa 4.3.1 esiteltiin aineistoon kuuluvat kirosanoista muodostetut adjektiivijohdokset. Näistä johdoksista suurin osa, 18 tapausta, esiintyy aineistossa substantiivin edellä määritteenä. Tällaisia ovat myös esimerkit 61 ja 62.

- (61) *minä olen nyt sellaisessa kuisessa paikassa täällä ei henki ole suurenkaan arvoinen* (17.1.1940. SAK 25, Kper)

- (62) *Kyllä tämä helvetillinen sota sais pian loppua ja tämä ainainen ulko ilma elämä.*
(10.3.1940. SAK 64, Kper)

Vaikka kirosanoja käytetään ilmaisemaan sekä myönteisiä että kielteisiä tunteita, kirosanoista johdetut adjektiivit näyttävät usein ilmaisevan nimenomaan negatiivista tuntemusta. Adjektiivit luonnehtivat asian tai olion ominaisuutta, ja näin kirosanoista johdetut adjektiivit linkittävät puheena olevan aiheen hyvin suoraan kirosanan tabuluonteiseen aiheeseen. Ehkä tästä syystä kirosana-adjektiivit vaikuttavat lähtökohtaisesti melko pejoratiivisilta ilmaisuilta. Poikkeuksen muodostavat kuitenkin *moinen*-johtimella muodostetut adjektiivit.

- (63) *onko ollut kylmiä täällä on ollut niin helkkarin moista pakkasta että on ollut oikein ihmeissään väliin* (11.1.1940. SAK 23, Kper)
- (64) *Sillä ne ryssän koneet ampuvat myös konekiväärilläkin, ja se on sellaita helkutin moista räminää se on niinkuin sammakot kurnuttais.* (17.1.1940. SAK 214, Kper)
- (65) *Uskotkos rakkaani, että minun on hitonmoinen ikävä Sinua ja lapsia... Näkemiin! Isä* (29.12.1940. SAK 263, Kper)

Kuten esimerkeistä 63, 64 ja 65 voi huomata, *moinen*-johtimella muodostetut kirosana-adjektiivit muistuttavat itse asiassa luonteeltaan jonkin verran *sti*-adverbejä siinä mielessä, että ne ilmaisevat usein toiminnan paljoutta tai intensiivisyyttä. Toisaalta ne vertautuvat myös genetiivimuotoisiin substantiivimääritteisiin, sillä esimerkiksi *helkutin räminä* ja *hiton ikävä* voisivat toimia esimerkkilauseissa 64 ja 65 melko samalla tavalla kuin *moinen*-adjektiivitkin. Esimerkki 65 osoittaa myös, että *moinen*-johdokset toimivat myös ilmaisemaan lämpimiä, positiivisia tuntemuksia.

Adjektiivien lisäksi myös partisiippimuotoisia kirosanoja käytetään määrittämään substantiiveja. Partisiippi on tarkalleen ottaen verbin nominaalimuoto, jota voidaan käyttää muun muassa adjektiivimaiseen tapaan substantiivin etumääritteinä ja itsenäisesti predikatiiveina (ISK 2004 § 122). Epäilemättä tästä syystä myös partisiippikirosanat toimivat adjektiivimaiseen tapaan, ja siksi olen myös luokitellut ne samaan kategoriaan kuin määritteinä toimivat adjektiivijohdokset. Tällaisia ovat muun muassa esimerkit 66 ja 67.

- (66) *Mutta nyt sentään rupeaa vähitellen selkiään sikäli että tämä kirottu motti laukes, ja huomenna lähdän kotiin* (18.8.1942. SAK 81, Kper)
- (67) *Kirottu ryssä, suomenkielessä ei ole sanaa, joka täydellisesti kuvaisi ryssän. Kaikki sanat ovat siihen liian kauniita.* (9.12.1939. SAK 88, Kper)

Aineistossa esiintyy ainoastaan kolme adjektiivin tapaan määritteenä käytettyä partisiippikirosanaa, ja kaikissa kolmessa tapauksessa on käytetty kirosanaa *kirottu*. Muut aineiston partisiippiki-

rosanat *halvattu*, *riivattu* ja *julmettu* esiintyvät puolestaan lähinnä genetiivimuotoisina määritteinä sekä interjektiona. Adjektiivin tapaan käytetty *kirottu* muistuttaa käyttötavaltaan genetiivimuotoista substantiivin määritettä (vrt. esim. *kirottu motti* – *saatanan motti*).

5.3 Kirokana lauserakenteissa

5.3.1 Konjunktioalkuinen lause

Kirosana voi esiintyä vuoronalkuisena muutamallakin eri tavalla, joista yhdessä voimasanaa seuraa konjunktioalkuinen lause (ISK 2004 § 1727). Muun muassa lausumapartikkelit *että*, *jos* ja *kun* ovat muutenkin affektisessä käytössä myös ilman kirosanoja esimerkiksi sellaisissa rakenteissa kuin *että minua ärsyttää* (ISK 2004 § 1719). Aineistossa kirosanat esiintyvät konjunktin kanssa yhteensä 8 tapauksessa, ja niissä kaikissa on käytetty konjunktia *kun*.

- (68) *Helkkari kun menee mieli matalaksi kun ajattelee sitäpoikaa, mutta ei auta täytyy kestää* (23.12.1939. SAK 23, Kper)
- (69) *peeveli kun tästä tulee aika sekava kun meiltä meni tässä valo vehjes vähän särki ja täytyy nyt katsella vaan kynttilän valolla* (31.1.1940. SAK 23, Kper)
- (70) *peijakas kun ei tätäkään saa rauhassa kirjoittaa kun viskelevät noita pummiaan niin että kämppä lelluu* (5.3.1940. SAK 23, Kper)
- (71) *saakeli kun paloi vähän tuo kulma mutta ana anteeksi en viitsi enää kirjoittaa uutta* (21.1.1940. SAK 48, Kper)

Kuten esimerkeistä huomaa, aineiston seitsemästä konjunktiaauseesta kolme (esimerkit 68, 69 ja 70) on samasta alakokoelmasta 23 ja itse asiassa myös samalta kirjoittajalta. Kaikissa kolmessa virkkeessä on samankaltainen rakenne, jossa kirosanaa seuraa 2–3 konjunktiaauseen ketju. Kyseessä lienee tämän kirjoittajan suosima rakenne. Myös esimerkki 71 muistuttaa alakokoelman 23 virkeitä, sillä siinäkin konjunktiausetta seuraa toinen konjunktiaause. Lisäksi seuraavassa esimerkissä kirosana aloittaa virkkeen ja sitä seuraa konjunktiaause.

- (72) *Jukupliut kun tulisikkin pian taas se aika että päästäisiin Alman ja Veikon luokse tennistä pelaamaan ja kahvia juomaan.* (12.1.1940. SAK 88, Kper)

Esimerkki 72 on rakenteellisesti samankaltainen kuin esimerkit 68–71, mutta se on kuitenkin luonteeltaan erilainen: siinä missä esimerkit 68–71 selvemmin kiroavat käsillä olevaa tilannetta, esimerkki 72 on luonteeltaan enemmänkin toive kuin kirous. Ero on todennäköisesti siinä, että kirjoittaja käyttää virkkeessään konditionaalia. Samankaltaisesta lauserakenteesta huolimatta moduksen muuttuminen muuttaa affektisuuden luonnetta kiukkuisesta haaveilevaan. Yli-Vakkuri (1986: 204)

kuvaa tällaista affektiivista konditionaalien käyttöä nimityksellä huudahdusten konditionaali, ja hän kuvaa tällaisia rakenteita itsenäisiksi sivulauseiksi. Yksi Yli-Vakkurin käyttämistä esimerkeistä on lause *voi, kun mie mokoman saisin*, joka muistuttaa rakenteeltaan huomattavasti esimerkkiä 72 – kirosanan voisi esimerkin virkkeessä korvata myös interjektioilla *voi* (vrt. *jukupliut kun tulisikkin pian taas se aika – voi kun tulisikin pian taas se aika*). Tässä mielessä kirosanan käyttö on esimerkissä 72 myös interjektioista.

Aineistossa on vielä kolme esimerkkiä virkkeistä, joissa kirosanaa seuraa konjunktioilause. Näissä esimerkeissä kirosana ei kuitenkaan tarkalleen ottaen aloita virkettä.

- (73) *mitäs iso kurkku maa ja voi hitto kun niitä siinä on ja tomatit myös kasvaa hyvästi* (10.8.1943. SAK 105, Kper)
- (74) *Mutta voi p-u, kun olen äkänen ryssän päälle! Ja sen radio-akan päälle!!* (16.1.1940. SAK 73, Kper)
- (75) *[- -] joka päivä he käyvät lentokoneillaan pommittamassa ja piru sentään kun he ampuvat niitä seipäitä konekivääreillä* (Loppiaisena. SAK 38, Kper)

Esimerkeissä 73 ja 75 kirosana ja konjunktiorakenne ovat keskellä pidempää jaksoa ja asettuvat lauseiden rajalle, esimerkissä 74 kirosanaa edeltää rinnastuskonjunktio *mutta*. Lisäksi esimerkeissä 73 ja 74 kirosanan yhteyteen on liitetty tyypillisesti interjektioissa esiintyvä *voi*-partikkeli. Molemmissa esimerkeissä on siis käytetty interjektionomaista huudahdusrakennetta yhdistettynä konjunktioilauseeseen. Esimerkissä 75 puolestaan on hyödynnetty kiteytynyttä konstruktia *piru sentään*.

5.3.2 Kysymyslauseet

Kirosanat esiintyvät toisinaan myös osana kysymyslauseita. ISK:n mukaan (2004 § 1713) kirosana voi liittyä sekä vaihtoehtokysymyksiin että hakukysymyksiin, ja jälkimmäisissä ne usein ilmaisevat tiedonjanon lisäksi hämmästelyä, ihastelua tai syytöstä.

Aineistossa esiintyy yhteensä neljä kirosanan sisältävää kysymyslauseita. Näistä kaksi on vaihtoehtokysymyksiä.

- (76) *Eräs poti vielä jalkaansa, mutta ”pirukos täällä kotona pysyy, kun ryssä höökii”.* (15.6.1944. SAK 37, Kper)
- (77) *Se oli lähtöisin tietenkin H:n kirjasta ja eikös pahas se esitelmäsarja ollut nykyisiä oloja kuvaava.* (27.1.1940. SAK 88, Kper)

Esimerkkien 76 ja 77 lauseet ovat kieliopillisesti katsoen interrogatiivi- eli kysymyslauseita, mutta merkitystasolla ne eivät oikeastaan ole kysymyksiä vaan affektisia toteamuksia. Interrogatiiv-

vilauseita käytetäänkin myös affektisuuden ilmaisuun, jolloin niiden pääfunktiona ei ole kysymyksen esittäminen; tyypillisesti affektisten interrogatiivilauseiden avulla päivitellään sekä arvioidaan ja kyseenalaistetaan aiheena olevaa asiaa (ISK 2004 § 1713). Esimerkissä 76 kysymyslauseen muotoon laadittu *pirukos täällä kotona pysyy* on luonteeltaan retorinen kysymys, joka viittaa siihen, ettei kotona nimenomaan pysytä. Samaan tapaan esimerkin 77 lausuma ei hae tunnusmerkittömän kysymyslauseen tapaan vastausta vaan pikemminkin interrogatiivilauseen kautta vahvistaa väitettä siitä, että aiheena ollut esitelmäsarja kuvaa nykyisiä oloja.

ISK:n mukaan (2004 § 1713) affektisessa käytössä vaihtoehtokysymykset ovat harvinaisempia kuin hakukysymykset. Lisäksi affektisessa käytössä olevista vaihtoehtokysymyksistä lausekekysymykset ovat yleisempiä kuin verbikysymykset. Aineiston vaihtoehtokysymyksistä esimerkki 76 edustaa lausekekysymystä, jossa itse kirosana on saanut kysymyspääteen *-ko(s)* peräänsä. Esimerkki 77 on puolestaan verbikysymys, jossa kysymyspääteen on saanut kieltoverbi. Kirosana puolestaan seuraa verbiä hiukan irtonaisena lisänä. Esimerkin 77 lauseessa kirosanan käyttötapa muistuttaa itse asiassa sävyartikkelia, sillä se seuraa finiittiverbin jäljessä. Tällainen kirosanojen käyttötapa on mainittu myös ISK:ssä (2004 § 1727).

Vaihtoehtokysymysten lisäksi aineistossa esiintyy kaksi hakukysymystä, joihin on liitetty kirosana.

(78) *Vain sitä kuuluvat miehet valittelevan, että mitäs pirua sitä orotethan, ryssiä päin vain ja – Moskovaan!* (6.11.1939. SAK 101, Kper)

(79) *mikäs piru siinä sitten on että ei siitä kirjeenvaihdosta R:n kanssa tule mitään yritä vaan kyllä se siitä vielä lutviutuu* (13.7.1942. SAK 52, Kper)

ISK (2004 § 1713) mainitsee kirosanan sisältävistä hakukysymyksistä kolme eri tyyppiä: ensimmäisessä sekä kysymyssana että voimasana ovat partitiivimuodossa (esim. *mitä hittoa*), toisessa kirosana kongruoi muun lauseen kanssa (esim. *minkä riivatun takia, mistä helvetistä* jne.), ja kolmannessa kysymyssanaa seuraa genetiivimuotoinen kirosana (esim. *mikä hemmetin tyyppi*). Aineistoesimerkeistä esimerkki 78 edustaakin selvästi ensimmäistä tyyppiä eli partitiivirakennetta. Esimerkki 79 on hiukan vaikeammin määriteltävissä, mutta todennäköisesti se lukeutuu toiseen tyyppiin eli lauseen kanssa kongruoivaan rakenteeseen. Genetiivimääritteen sisältäviä kysymyslauseita aineistossa ei ole.

Kuten aiemmin esitellyt vaihtoehtokysymykset, myös aineistossa esiintyvät hakukysymysrakenteet ovat luonteeltaan affektisia ja taipuvat retorisen kysymyksen suuntaan. Toisaalta aineiston hakukysymykset vaikuttavat kuitenkin hiukan enemmän kysymyslauseilta kuin vaihtoehtokysymyk-

set, sillä erityisesti esimerkkiin 79 sisältynee aito tiedonhalu siitä, miksi kirjeenvaihto ei suju. Tämäkin lause-esimerkki kuitenkin osoittanee ensisijaisesti hämmästelyä ja kummastelua kuin varsinaista pyyntöä seikkaperäiseen selostukseen kirjeenvaihdon ongelmista.

5.3.3 Kieltomuodon vahvistus

Kirosanoja voidaan käyttää myös kieltomuodon yhteydessä vahvistamassa kieltä tai toisaalta myös korvaamassa kieltosanaa (ISK 2004 § 1725). Kieltosanatonta kieltä kuvataan toisinaan leikillisellä ilmaisulla aggressiivi, mutta kielitieteessä ilmiöstä puhutaan yleensä kieltoverbittömänä kieltokonstruktiona. Rakenteessa kieltosanaa ei ole ollenkaan tai se on korvattu kirosanalla, kuten lauseessa *vitut siellä mitään ole*. (Maamies 2008.) ISK (2004 § 1725) huomauttaa myös, että erityisesti *vittu* ja *paska* ovat tyypillisiä tällaisissa rakenteissa, ja ne esiintyvät kieltoverbittömissä kieltokonstruktioissa usein myös monikkomuotoisina.

Aineistossa esiintyy kolme esimerkkiä, joissa kirosana on tiiviisti kieltomuodon yhteydessä. Niistä yksikään ei kuitenkaan ole kieltoverbitön kieltokonstruktio, eikä tutkimuskirjallisuus keskustelee tarkemmin, millaisissa muissa kieltokonstruktioiden kirosanat voivat esiintyä. ISK (2004 § 1722) toisaalta kuitenkin toteaa, että erilaisia affektisia elementtejä esiintyy usein kiellon yhteydessä ja niitä usein vahvistetaan erilaisin ilmaisin. Tällä perusteella olen siis uskaltanut määrittelmään seuraavat kolme aineistoesimerkkiä osaksi kieltokonstruktiota.

- (80) *[- -] mutta sen sanon että alakouluun en mene, en jumaliste.* (16.6.1940. SAK 54, Kper)
- (81) *Panee tosissaan ajattelemaan, että voiko olla mahdollista, että tällaista saa rankaisematta tehdä. Ei jumaliste – tai sitten ei enää löydy mitään oikeutta maan päällä.* (10.2.1940. SAK 89, Kper)
- (82) *[- -] vaikka en kyllä kerta sääli siten että jättäisin heistä yhdenkään tappamatta mitä kohti sattuu ei sittenkään vaikka oma isäni olisi siellä ei Jumalavita se ei käy* (2.1.1940. SAK 38, Kper)

Kaikissa aineistoesimerkeissä kirosana seuraa heti kieltoverbin perässä ja nähdäkseni muodostaa sen kanssa tiiviin kokonaisuuden. Esimerkissä 80 kirosana seuraa persoonamuodossa taipuvaa kieltoverbiä, ja näin ollen se muistuttaa rakennetta, jossa kirosana seuraa finiittimuotoista verbiä sävyartikkelin tavoin (ISK 2004 § 1727). Tässä esimerkissä kirosana selvästi vahvistaa ja tuo painoarvoa kiellolle.

Esimerkit 81 ja 82 ovat rakenteeltaan haastavampia. Molemmissa esimerkkilauseissa kieltosana ja kirosana muodostavat yhdessä eräänlaisen itsenäisen jakson, ja käyttötapaa voisi myös luon-

nehtia interjektiota muistuttavaksi, sillä interjektiossa kirosan edellä esiintyy usein partikkeli *voi*, *ai*, *hyi* tai *ei* (ISK 2004 § 1728). Toisaalta konteksti antaa ymmärtää, että kirosanalla on näissä esimerkkilauseissa vähintäänkin semanttisella tasolla tärkeä rooli kiellon vahvistamisessa. Esimerkissä 81 kirjoittaja esittää kysymyksen *voiko olla mahdollista, että tällaista saa rankaisematta tehdä* ja ikään kuin vastaa kysymykseensä itse virkkeellä *ei jumaliste*. Tässäkin lause-esimerkissä kirosan voisi siis tulkita seuraavan finiittiverbiä, tässä tapauksessa kieltoverbiä, pikemminkin kuin muodostavan interjektion *ei*-sanankanssa.

Esimerkin 82 analyysin tekee vaikeaksi typologia, sillä kirjoittaja ei ole käyttänyt ollenkaan välimerkkejä, ja näin ollen virke- ja lauserajat on vaikea määritellä. Kieltosanan ja kirosan yhdistelmän voisi erityisesti tässä esimerkissä määritellä interjektioiksi, sillä se esiintyy melko itsenäisenä osiona keskellä pidempää puheenomaista jaksoa. Toisaalta esimerkin jaksossa kieltä toistuu yhteensä neljä kertaa: *en sääli siten että jättäisin yhdenkään tappamatta, ei sittenkään vaikka oma isäni olisi siellä, ei Jumalavita, se ei käy*. Tämä kiellon moninkertainen toisto tekee interjektionomaisesta *ei Jumalauta* -ilmaisusta melko tiiviin osan pidempää kieltoketjua, ja tästä syystä olen päättänyt määrittelemään sen osaksi kieltokonstruktiota. Tämän aineistoesimerkin kohdalla rajanveto ei kuitenkaan ole selvää, ja se voitaisiin myös ajatella interjektiona.

5.4 Interjektiot

5.4.1 Itsenäinen jakso

Interjektiot ovat huudahduspartikkeleita, eräänlaista rituaalistunutta kielellistä toimintaa, jolla osoitetaan yleensä affektisuutta erityisesti yllättävään tai odottamattomaan asiaan. Tyypillisiä interjektioita ovat esimerkiksi *huh*, *hui*, *äh*, *oho*, *kas vain* ja *höh*. (ISK 2004 § 856.) Myös kirošana voi käyttäytyä interjektion tavoin muodostaessaan vuoron yksin tai partikkelin kanssa (ISK 2004 § 1728). Interjektiot voivat muodostaa itsenäisen vuoron, mutta toisaalta ne voivat esiintyä myös vuoron alussa, sisällä tai lopussa. Interjektioiden katsotaan olevan kielellisen ja ei-kielellisen ääntelyn rajapinnalla, ja niiden määrittävä piirre on reaktiivisuus. Interjektioilla siis osoitetaan reaktiota johonkin tapahtuneeseen tai sanottuun asiaan. (ISK 2004 § 856.)

Interjektiot ovat hiukan haastavasti määriteltävä ryhmä, jotka lienevät tyypillisemmin osa puhuttua kuin kirjoitettua kieltä. Lisäksi kirosanailmaukset eivät kuulu kaikkein prototyyppisimpiin interjektioihin. Aineistossa on kuitenkin havaittavissa joitain interjektionomaisia rakenteita. Niistä selkein on seuraava esimerkki.

- (83) *Kuulimme viimeiset rauhan uutiset. Mieli oli niin haikea, että melkein tulee ylös. Onko siis kaikki mennyt hukkaan. Voi Jumalauta! - Suo anteeksi! Ei enää ole millään väliä.* (13.3.1940. SAK 89, Kper)

Esimerkissä 83 partikkeli *voi* muodostaa itsenäisen jakson kirosanan *jumalauta* kanssa, ja yhdessä ne voidaan määritellä interjektioksi. Virkkeen päättävä huutomerkki korostaa ilmaisun huudahdusmaista luonnetta, ja kirosana näyttäisi olevan varsin selvästi reaktio puheenaiheeseen. Kiinnostavaa on myös kirousta seuraava anteeksipyyntö, aivan kuin affektinen kirosana olisi lipsahtanut vahingossa – kirjoitetussa tekstissä lipsahdukset eivät kuitenkaan ole samalla tavalla ongelma kuin puhutussa kielessä, sillä tekstiä voisi jälkikäteen myös pyyhkiä tai yliviiä. Kirjoittaja on kuitenkin päättänyt lähettää tekstin sellaisenaan. Sivumennen sanoen esimerkissä näkyy tässä monien kirjeiden puhetta muistuttava luonne.

Aineistossa on myös kolme muuta esimerkkiä, joissa kirosana muodostaa melko itsenäisen vuoron. Nämä eivät tosin ole aivan yhtä selviä tapauksia kuin esimerkki 83.

- (84) *Kyllä minä tiedän sillä olen käynyt povarilla. Ai sakuritu sentään.* (28.4.1940. SAK 54, Kper)
- (85) *Luulen melkein olevani kateellinen heidän onnelleen. Ai himpsatti sentään!* (9.5.1940. SAK 54, Kper)
- (86) *Minä kaipaen ihan tosissani päästä näkemään häntä taas silmästä silmään ja kaipaen saada pitää häntä sylissäni – Ai halvattu sentään! Hesaan on päästävä maksoi mitä maksoi.* (19.5.1940. SAK 54, Kper)

Esimerkit 84, 85 ja 86 ovat kaikki samalta kirjoittajalta, ja niissä toistuu samanlainen rakenne: partikkeli *ai*, kirosana ja kirosanoihin toisinaan liittyvä kiteytynyt ilmaisu *sentään* muodostavat yhdessä itsenäisen vuoron. On kuitenkin hiukan epäselvää, voidaanko tällainen yhdistelmä luokitella interjektioksi. Pelkkä partikkeli ja kirosana olisivat selvä interjektioyhdistelmä, mutta joukon jatkoksi liittynyt *sentään* tekee ilmaisusta eräänlaisen kiteytyneen konstruktion (ks. tarkemmin luvusta 5.5.1). Tutkimuskirjallisuus ei tarjoa ratkaisua tällaiseen rakenteeseen. Toisaalta virke on selvästi huudahdusmainen ja itsenäinen jaks, ja tältä pohjalta sitä voi luonnehtia vähintäänkin interjektiota muistuttavaksi.

5.4.2 Interjektio osana virkettä

Interjektiot eivät esiinny pelkästään itsenäisinä vuoroina, vaan ne voivat myös asettua vuoron alkuun, sisälle tai loppuun (ISK 2004 § 856). Erityisiä sääntöjä interjektion asettumiselle ei liene, tai ainakaan ISK ei niitä mainitse.

Aineistossa esiintyy kolme tapausta, joissa kirosana esiintyy interjektionomaisesti virkkeen alussa. Tällaiset rakenteet ovat tarkalleen ottaen sellaisia, joista Andersson ja Trudgill (1990: 63) käyttävät englanninkielistä termiä *adsentence* ja kuvailevat löyhästi toiseen lauseeseen sidotuiksi jaksoiksi.

- (87) *Jukupliut, melkeinpä tässä rupeaa uskomaan että Hitlerin aikanaan muodostamat tilapäishallitukset olivat samaa kaliberia kuin Kuusisen hallituskin.* (3.1.1940. SAK 88, Kper)
- (88) *Jukupliut, eiköhän sitä vaan, toivotaan ainakin niin, ensi kesänä taasen rullata Kiikelin ja Hietasaaren väliä ja siellä oteta yhtä hartaasti kuin ennenkin auringon kylpyjä ja uija-pulskutellaan.* (Tiistai-iltana. SAK 88, Kper)
- (89) *Voi hyvät pirulaiset, mitä joku nainen voi saada päähänsä!* (25.8.1939. SAK 101, Kper)

Esimerkit 87 ja 88 ovat samalta kirjoittajalta ja niissä toistuukin samanlainen rakenne, jossa kirosana aloittaa itsenäisenä mutta kuitenkin virkkeeseen sidottuna jaksona virkkeen. Kirosan tehtävää tällaisessa rakenteessa on haastava määritellä: ilmaiseeko se jonkinlaista hämmästyä tai pohdintaa vai toimiiko se huomionkohdistinta muistuttavassa toimessa? Esimerkki 89 puolestaan muistuttaa kirosana-alkuisia konjunktiolauseita siinä mielessä, että kirosana määrittää ja korostaa sitä seuraavaa lausetta. *Mitä* ei kuitenkaan ole konjunktio vaan kysymyssana. ISK (2004 § 1727) antaa samankaltaisesta rakenteesta esimerkin *vittu mikä jätkä* ja kuvaa, että tällaisessa rakenteessa kirosaan liittyvä lause on lausekkeenmuotoinen.

Virkkeen alun lisäksi aineistossa on myös yksi esimerkki, jossa interjektionomainen kirosana esiintyy virkkeen keskellä. Tässä esimerkissä kirosana asettuu toisen lauseen alkuun.

- (90) *Toisinaan kuuntelemme Moskovan radiota ja voi jukupliut niitä hassutuksia, mitä siellä esitetään, ja vieläpä melko puhtaalla suomenkielellä.* (25.12.1939. SAK 88, Kper)

Esimerkissä 90 kirosana ilmaisee ihmetystä ja hämmästyä ja määrittää samalla sitä seuraavaa lauseketta. Kirosan voisi luontevasti korvata myös esimerkiksi interjektioilla *huh* (vrt. *jukupliut niitä hassutuksia – huh niitä hassutuksia*). Esimerkin voi siis varsin kivutta määritellä tässä tapauksessa interjektiksi.

5.5 Kiteytyneet konstruktiot, vertaukset ja idiomit

Edellä esiteltyjen rakenteiden ja kieliopillisten roolien lisäksi aineistossa esiintyy kirosan sisältäviä lauseita ja virkkeitä, jotka ovat luonteeltaan eräänlaisia vakiintuneita tai kiteytyneitä ilmaisuja.

Näitä tapauksia onkin syytä käsitellä kokonaisuuksina. Aineistossa esiintyvät ilmaisut voi karkeasti jakaa kiteytyneisiin konstruktioihin, vertauksiin ja idiomeihin.

Tämä luokka on niin kirosanastatuksensa kuin kieliopillisen kategorisointinsa puolesta kaikkein haastavin määriteltävä. Kiinteässä idiomissa tai vertauksessa tabusana tai kirosana käyttäytyy eri tavalla kuin muissa yhteyksissä, ja onkin syytä pohtia, voiko niitä tietyissä kiteytyneissä ilmaisuissa edes määritellä kiroiluksi. Tämän lisäksi kiteytyneet konstruktiot, idiomit ja vertaukset ovat kaikki ryhmiä, joiden rajanveto on haastavaa. Erityisesti idiomit ovat haastava käsite, sillä sen määritelmät vaihtelevat. Idiomeja tarkemmin tutkinut Nenonen (2002: 7–8) on käynyt läpi useita erilaisia idiomien määritelmiä ja koonnut yhteen niiden yhtenevät piirteet: pääosin tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että idiomien piirteitä ovat epäkompositionaalisuus, semanttinen ja/tai leksikaalinen jähmeys, leksikaalistuminen ja konventionaalistuminen sekä yhtä sanaa pidempi kokonaisuus. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että idiomien merkitystä ei voi päätellä vain sen osien perusteella, että niillä on tiettyjä rajoitteita syntaksin ja konstruktioiden suhteen ja että ne ovat siinä mielessä kiinteitä ja vakiintuneita ilmaisuja, että kieliyhteisön jäsenet tunnistavat ja ymmärtävät niiden merkityksen.

Idiomien määritelmä ei ole tarkalleen rajattu, eikä ole aivan selvää, millaisella tavalla se esimerkiksi eroaa muista sananparsista, fraaseista ja kiteytyneistä ilmaisuista. Leksikaalistuminen ja merkityksen tietynlainen opaakkius vaikuttaa olevan sille tyypillisiä, ja lisäksi Nenonen (2002: 8) toteaa idiomien olevan yleensä myös epäitsenäisiä lausekkeita, jotka eivät voi muodostaa lausetta yksin. ISK (2004 § 1713) tekee rajantekoa idiomien ja kiteytyneen konstruktion välille toteamalla, että kiinteät idiomit eivät ole leksikaalisesti sisällöltään avoimia. Vertauksella puolestaan tarkoitetaan kielikuvaa, jossa jotakin kuvataan vertaamalla tai rinnastamalla se johonkin toiseen (Tieteen termipankki 2019b).

Muun muassa muutamia ISK:n (2004 § 1725) listaamia tyypillisiä kiteytyneitä kirosanakonstruktiot, kuten *haista paska* tai *hitto vie* ovat vielä suhteellisen helppo tunnistaa kiteytyneiksi konstruktioiksi ja erottaa muista ryhmistä. Toisaalta muutamia muut ilmaisut ovat epäselviä siinä, ovatko ne kiteytyneitä konstruktioita vai idiomeja: on muun muassa mietittävä, voiko esimerkiksi ilmaisten *mennä päin persettä* ja *olla kusessa* merkitystä ymmärtää riittävän hyvin osien merkityksestä. Myös idiomien ja vertauksen raja-alue voi olla häilyvä, sillä monet idiomit käyttävät vertausmaisia rakenteita, kuten vaikkapa ilmaisussa *lukea kuin piru raamattua*. Ero lienee siinä, onko ilmaisu leksikaalistunut ja kuinka opaakki sen merkitys on, mutta toisaalta tällaisetkin asiat liikkuvat jatkumolla; jokin ilmaisu saattaa esimerkiksi olla yleistymässä mutta vielä hiukan rajalla sen suhteen, onko

se vielä kiteytynyt vai ei. Lisäksi monien vertaustenkin ymmärtäminen voi vaatia kulttuurista tietämystä, vaikka niitä ei varsinaisesti idiomiksi voi nimetäkään.

Kiteytyneet konstruktio, idiomit ja vertaukset ovat siis haastavia ja raja-alueiltaan epämääräisiä kategorioita, ja tästä syystä täydellisen tyydyttävä kategorisointi ei liene edes mahdollista. Tästä syystä olen myös esittänyt tässä osiossa varsin vähän kvantitatiivisia havaintoja, sillä kuten analyysistä tulee ilmi, monet aineiston tapaukset liikkuvat kategorioiden rajalla tai ne voi eri näkökulmista katsottuna määritellä eri tavoin.

5.5.1 Kiteytyneet konstruktio

Kiteytyneet konstruktio ovat yksi kirosanon melko tavallinen ilmenemismuoto. Tavallisia kiteytyneitä ilmaisuja ovat esimerkiksi *hitto vie*, *haista paska* ja *helveti soikoon*. Tämän lisäksi ISK (2004 § 1725) mainitsee kiteytyneenä konstruktiona myös kieltoverbittömän kieltokonstruktion (esim. *paskat mä siitä välitän*). Seuraava esimerkki on yksi aineiston selkeimmistä kiteytyneistä konstruktioista.

- (91) *Meillä oli piru vieköön sellaiset marssit, pari vuorokautta heitettiin tossua melkein yhtämittaa.* (3.8.1941. SAK 214, Kper)

Esimerkissä 91 esiintyy kiteytynyt konstruktio *piru vieköön*. Lauserakenteessa se asettuu verbin jälkeen, mutta kyseessä ei kuitenkaan ole aivan samanlainen rakenne kuin lausumanalkuista finiittiverbiä seuraava kirokana, sillä tässä esimerkissä finiittiverbi ei ole lausumanalkuinen.

Seuraavat kaksi esimerkkiä sisältävät myös ilmauksen, jotka olen tulkinut kiteytyneiksi konstruktioiksi.

- (92) *[- -] mutta parempi on varmaan onni jos se tulee maata myöten niin luulenpa vaan että piru perii sen ryssän ainakin alta kolmestaa* (15.12.1939. SAK 38, Kper)
- (93) *[- -] joka päivä he käyvät lentokoneillaan pommittamassa ja piru sentään kun he ampuvat niitä seipäitä konekivääreillä* (Loppiaisena. SAK 38, Kper)

Esimerkissä 92 käytetään ilmausta *piru perii [jonkun]*. Olen määritellyt tämän kiteytyneeksi konstruktioksi, vaikka sitä ei olekaan erikseen mainittu esimerkiksi ISK:ssä, sillä ilmaisu on mielestäni varsin kiteytynyt muttei kuitenkaan merkitykseltään opaakki kuten idiomit pääsääntöisesti ovat. Esimerkissä 93 on puolestaan käytetty kiteytynyttä konstruktiota *piru sentään*. Rakenteena kyseessä on konjunktiolause, jonka aloittaa kirokana tai tässä tapauksessa kirosanailmaus, kuten aikaisemmin tuli jo todettua.

Esimerkkiä 92 muistuttaa myös seuraava aineistoesimerkki. Kyseinen lause on eräässä kirjeessä lopputervehdyksenä ennen allekirjoitusta.

(94) *Vieköön piru veljensä ryssän.* (Päiväämätön kirje. SAK 88, Kper)

Esimerkin 94 kirosanailmaisu muistuttaa esimerkkiä 91, jossa käytetään kiteytynyttä konstruktiota *piru vieköön*. Huomattava ero on kuitenkin siinä, että esimerkissä 83 kirosanailmaus on liitetty keskelle lausetta sävyartikkelin tai huomionkohdistimen tavoin, eikä se sinänsä liity merkitykseltään lauseen muihin osiin. Esimerkissä 94 puolestaan *piru vieköön* onkin lauseen keskeinen osa, ja ilmaisulla suorastaan konkreettisesti manataan paholaista vihollisen kimppuun.

Tällainen ilmaisu on kiroilun kannalta kiinnostavasti rajakohdassa. Teorialuvussa määritellyn kiroilun määritelmän mukaisesti kirosan ei tulisi viitata sananmukaiseen tarkoitteeseensa, ja esimerkissä 94 viittaussuhde sanan denotaatioon eli paholaiseen on melko konkreettinen. Toisaalta teoriakirjallisuus osoittaa, että paholaiseen ja muihin pahoihin voimiin liittyvät tabut ja sitä kautta myös niiden kirosanuus perustuvat usein alun perin siihen, että aikanaan uskottiin nimen lausumisen ääneen kutsuvan pahoja voimia; tällä tavalla myös uskottiin olevan mahdollista usuttaa pahat voimat jonkun kimppuun. (Ljung 2011: 31). Siinä mielessä esimerkki 94 on kiroamista sanan syvässä merkityksessä, pyrkimystä langettaa kielen kautta epäonnea ja vastoinkäymisiä toisen tielle. On silti epäselvää, voiko sitä kuitenkaan kutsua kiroiluksi. Tämä dilemma herättää kysymyksen siitä, miten verbit *kirota* ja *kiroilla* tulisi ymmärtää kirosanatutkimuksessa.

Interjektioita käsittelevässä luvussa 5.4 tuli esiin jo muutama kiteytyneen konstruktion sisältävä ilmaisu, mutta esittelen esimerkit vielä uudestaan tässä. Esimerkeissä 95, 96 ja 97 kiteytynyt konstruktio muodostaa itsenäisen jakson yhdistettynä partikkeliin *ai*, ja ilmaisu muistuttaa luonteeltaan interjektiota.

(95) *Kyllä minä tiedän sillä olen käynyt povarilla. Ai sakuritu sentään.* (28.4.1940. SAK 54, Kper)

(96) *Luulen melkein olevani kateellinen heidän onnelleen. Ai himpsatti sentään!* (9.5.1940. SAK 54, Kper)

(97) *Minä kaipaen ihan tosissani päästä näkemään häntä taas silmästä silmään ja kaipaen saada pitää häntä sylissäni – Ai halvattu sentään! Hesaan on päästävä maksoi mitä maksoi.* (19.5.1940. SAK 54, Kper)

Yllä esitettyjä esimerkkejä tarkastellessa voi huomata, että monet kiteytyneistä konstruktioista ovat tulleet esiin jo aikaisemmissa luvuissa erilaisissa kieliopillisissa rakenteissa. Vaikuttaakin siltä, että ainakin kirosanujen yhteydessä monet kiteytyneet konstruktiot voivat siis esiintyä kiinteänä ko-

konaisuutena muun muassa keskellä lausetta tai osana tiettyjä lauserakenteita, kuten konjunktioal-
kuisia lauseita. Toisaalta ne toimivat myös itsenäisesti interjektioina huudahduksina. Tässä
mielessä kiteytyneet konstruktiot eivät oikeastaan kiroilun kieliopin kannalta ole aivan oma katego-
riansa vaan niitä esiintyy myös muissa lauserakenteissa.

5.5.2 Vertaukset

Kuten luvussa 5.5 todettiin, vertauksilla rinnastetaan kuvailtava asia johonkuhun toiseen. Aineistos-
sa on muutama esimerkki, joissa on käytetty tämäläisiä rakenteita. Selkein näistä on seuraava
esimerkki, jossa kirjoittaja puhuu ratsastamisesta.

- (98) *Eri kivaa hommaa, varsinkin kun on vireä ratsu, sellainen kuin allekirjoittaneella
on tällä hetkellä. Menee ravia ja laukkaa kuin peijakas ja aina valmis lujaan
menoon, eikä laske muita ohitseen.* (4.7.1940. SAK 275, Kper)

Esimerkissä 98 kirjoittaja kuvailee ratsunsa ”menevän ravia ja laukkaa kuin peijakas”. Ilmais-
viitanee siihen, että hevonen kulkee lujaa ja väsymättä, ja se muistuttaakin ilmaisu-
a *kuin mikäkin* (vrt. *menee ravia ja laukkaa kuin peijakas – menee ravia ja laukkaa kuin mikäkin*). *Kuin*-san-
an sisältävästä vertausrakenteesta huolimatta ilmaisu ei oikeastaan vertaa hevosta mihinkään toiseen
olentoon tai asiaan. Pikemminkin ilmaisu vaikuttaa intensifioivalta eli se korostaa tekemisen pal-
joutta ja intensiteettiä. Tässä mielessä esimerkki muistuttaa monia muita aiemmin esiteltyjä kirosa-
narakenteita.

Muut aineiston *kuin*-rakenteet eivät ole aivan yhtä helposti määriteltäviä. Seuraavat käyttävät
myös vertailevaa lauserakennetta, mutta toisaalta niitä voisi ajatella myös idiomeina tai muuten
vakiintuneina ilmaisuina tai sananparsina.

- (99) *Ja H:ska sanoi heti kun tuo meille tuli ”ettette saakkaan niin mukavaa
vuokralaista tuosta kun mitä Else oli että tuo valehtelee kuin piru.”*
(23.8.1939. SAK 64. Kper)
- (100) *Täällä on ollut tätä nykyä kai siinä 26 ja 24 astetta pakkasta ja keittiö on kuin
ryssän helvetti, niin kuin sitä sanotaan.* (10.12.1940. SAK 263, Kper)
- (101) *kyllä sinäkin sentään jätit sen kotis niin kuin koira paskansa kunet mitään eles
koonut yhteen kokoon* (22.1.1940. SAK 23, Kper)

Esimerkissä 99 uuden vuokralaisen luotettavuutta epäillään toteamalla, että hän ”valehtelee
kuin piru”. Esimerkissä 100 viitataan kylmyyteen vertaamalla keittiön olevan ”kuin ryssän helvetti”,
ja esimerkissä 101 todetaan kirjeen vastaanottajan jättäneen kotinsa ”niin kuin koira paskansa”. Kai-
kissa näissä on käytetty vertailevaa *kuin*-rakennetta, mutta toisaalta kaikki esimerkit vaikuttavat

joissain määrin vakiintuneilta ilmaisuilta. Lähimpänä idiomia on todennäköisesti esimerkki 100:n *ryssä helvetti*, joka esiintyy aineistossa muutaman kerran. Ilmaisua vaikuttaa olevan vakiintunut viittaamaan kylmyyteen, mitä ei todennäköisesti voi päätellä ilmaisun osien merkityksestä. Ilmaisua voisi siis luonnehtia idiomiksi. Muut kaksi eivät ole samalla tavalla idiominomaisia siinä mielessä, että niiden merkitys voidaan kyllä ymmärtää riittävän hyvin osien summasta. Idiomiksi niitä ei siis voi kutsua, mutta toisaalta molemmat muistuttavat sanontaa tai sananpartta. Kysymys lienee siinä, kuinka vakiintuneita tai konventionaalistuneita ilmaisut ovat.

Esimerkit 99 ja 101 eivät ole haastavia pelkästään siinä suhteessa, pitäisikö ne laskea vertaukseksi vai sananparreksi, vaan ne myös herättävät kysymyksen siitä, voidaanko tällaiset esimerkit laskea kiroiluksi. Molemmat ilmaisut ovat metaforisia ja siinä mielessä lähtökohtaisesti ei-sananmukaisia, mutta toisaalta metaforan sisällä viittaus denotaatioon on konkreettinen; vertauksissa tapahtuu selkeä rinnastus paholaiseen ja koiran jätöksiin. Muun muassa Ljung (2011: 15) on erottanut ei-sananmukaisen ja metaforisen tabusanojen käytön toisistaan ja sulkenut metaforisen käytön pois kiroilun määritelmästä. Tämän näkökulman mukaan myös seuraavia esimerkkejä ei laskettaisi kiroiluksi:

- (102) *sinä et ole sittenkään syventynyt minkälainen helvetti minulla on taas edessäni*
(3.3.1943. SAK 263, Kper)
- (103) *Tämä viikko on ollut sellaista pientä helvettiä meille molemmille, sillä Kaija on jostakin saanut päähänsä, että minä muka olen ollut ”uskoton” hänelle jne.*
(25.8.1939. SAK 101, Kper)
- (104) *Pistä lujalle lomastasi se on sitten helvettiä kun sieltä idästä ei pääse millään.*
(8.1.1942. SAK 263, Kper)

Esimerkeissä 102, 103 ja 104 sanaa *helvetti* käytetään viittaamaan johonkin epämiellyttävään, vaikeaan ja hankalaan. Esimerkeissä 103 ja 104 toistuu molemmissa partitiivimuotoinen *helvetti*-sana, jonka pohjalta kokonaisuuden *olla helvettiä* voisi luokitella idiomiksi. Joka tapauksessa kaikissa esimerkeissä sana *helvetti* on käytössä metaforisessa sävyssä. Myös englannin kielessä vastaavaa sanaa *hell* käytetään metaforisesti samaan tyyliin, kuten lauseessa *he made her life hell*. Ljung (2011: 15) on määritellyt tällaiset lauseyhteydet tabusanojen metaforiseksi käytöksi ja jättänyt ne kiroilun ulkopuolella sillä perusteella, että ne sisältävät vähintäänkin jäänteitä viittausuhteesta sanan alkuperäiseen merkitykseen. Myös suomen kielen tapauksessa tällainen rajaaminen voisi olla mahdollinen. Toisaalta en kuitenkaan voi olla pohtimatta, mieltävätkö tavalliset kielenkäyttäjät tällaisen ilmaisun kiroiluksi vai eivät. Jos keskiverto kielenkäyttäjä näkee metaforisen tabusanojen käytön ki-

roiluna, onko sitä mielekästä rajata ulos kiroilun määritelmästä? Nähdäkseni kansanlingvistinen tutkimusote voisi tuoda uusia näkökulmia tämänkaltaisiin määritelmällisiin ongelmiin.

5.5.3 Idiomit ja sanonnat

Aineistossa esiintyy joitain kiinteitä ilmaisuja, jotka voi nähdä idiomeina tai sananparsina. Kuten luvussa 5.5 todettiin, idiomien määritelmä on melko häilyvä, eikä tarkkaa rajanvetoa näiden kahden välille ole helppoa tehdä.

Jo vertauksia käsittelevässä luvussa 5.5.2 tuli ilmi ilmaisu *ryssän helvetti*, jolla viitataan kylmään paikkaan. Samassa luvussa mainittiin myös ilmaisu *olla helvettiä*. Nämä ilmaisut voisi laskea idiomiksi. Tämän lisäksi aineistossa on yksi esimerkki, joka on kaikkein selvimmin määriteltävissä idiomiksi.

- (105) *Kova halu meillä olisi jo näyttää Molotoffille, että hän on pannut kätensä paskaan.* (3.3.1940. SAK 275, Kper)

Esimerkki 105:n ilmaisu *laittaa kätensä paskaan* tarkoittaa KS:n mukaan (s. v. *paska*) 'laskelmoida väärin, saada nenilleen'. Kyseessä on selvästi vakiintunut, konventionaalistunut ilmaus, jonka merkitystä ei voi suoraan päätellä sen osien merkityksestä, ja ilmaisu on vieläpä epäitsenäinen lauseke eli se ei toimi itsenäisesti lauseena. Näiltä osin esimerkki siis täyttää oikein hyvin Nenosen (2002: 7–8) määritelmän. Kiroisanan määritelmän kannalta ilmaisun ongelma on sama kuin jo aikaisemmin mainituissa metaforisissa ilmauksissa eli siinä, lasketaanko tabusanojen metaforinen käyttö kiroiluksi vai ei. Tämän idiomien kohdalla mielenkiintoista on myös se, että viittaussuhde sanan *paska* denotaatioon eli sananmukaiseen merkitykseen on itse asiassa hyvin näennäinen eikä se liity fraasin aitoon merkitykseen millään tavalla. Tabusanoja sisältävät idiomit ovat siis erityisen haastavia määriteltäviä kirosanuutensa kannalta. Idiomiksi olen myös määritellyt seuraavat esimerkit 106 ja 107.

- (106) *Aholalla meni kanssa se naimatouhu päin persettä, kun ei saanut lomaa.* (3.8.1941. SAK 214, Kper)

- (107) *[- -] uskalsin viimein nousta ratikkaankin - tietysti väärään ja ajoin hiihen tuuttiin jonnekin Vallillan perukoille* (3.11.1940. SAK 54, Kper)

Ilmaisu *mennä päin persettä* on nähdäkseni varsin vakiintunut, eikä sen merkitystä 'epäonnistua, mennä pieleen' voi mielestäni suoraan päätellä osien merkityksestä. Näin ollen sen voi mieltää idiomiksi. *Hiihen tuutti* lienee samankaltainen ilmaisu kuin *hornan tuutti*, ja niiden merkitys lienee suunnilleen 'tuntematon, kaukainen paikka'. KS (s. v. *horna*) mainitsee myös solvauksen *painu hornan tuuttiin*.

Ilmaisun *mennä päin persettä* kanssa samankaltainen on myös fraasi *olla kusessa* 'olla pahassa pulassa, pinteessä' (KS s. v. *kusi*). Sitä kuitenkin käytetään aineistossa melko joustavaan tapaan.

- (108) *Täällä on [-]kauta henkilökuntaakin: vääpeleitä, kersantteja ym. Samassa kusessa ovat kuin mekin ja kaapin on oltava kunnossa heilläkin.* (22.5.1940. SAK 275, Kper)
- (109) *Jos Sinun täytyisi kaikkiin kirjeisiini vastata erikseen, niin kyllä Sinä, kultaseni, olisit pissassa!* (14.2.1942. SAK 263, Kper)
- (110) *Ja muista sitten, että et kovasti räikkää ainakaan rintamamiehiä, mutta muista myös, että raakkeja, jos teillä sellaisia on, on pidettävä pirunmoisessa kusessa.* (26.5.1940. SAK 275, Kper)

Esimerkki 108 on varsin konventionaalinen *olla kusessa* -ilmaisu. Esimerkissä 109 on samalla tavalla käytetty *olla*-verbiä, mutta sen parina on samanmerkityksinen mutta arkisempi ilmaisu *pissassa*. Kuten totesin luvussa 4.1, olen tulkinnut tämän eufemistiseksi muodoksi ilmaisusta *olla kusessa*. Esimerkki 110 puolestaan käyttää eri verbiä ilmaisussa *pitää kusessa*. Tämä voisi toisaalta olla vain variaatiota ilmaisusta *olla kusessa*, mutta toisaalta se voi myös viitata sotilasslangin sanaan *kusetus*, jolla tarkoitetaan simputusta tai höykyä. Siinä tapauksessa esimerkkiä 110 ei voi välttämättä laskea idiomiksi.

Nenosen (2002: 7) määritelmän mukaan idiomi on lausetta lyhyempi eikä siis voi toimia itsenäisenä lauseena. Tästä syystä seuraavaa esimerkkiä ei voine määritellä idiomiksi.

- (111) *Hoida sinä äiti sitä poikaa vaan hyvin vaikka kuinka kävisi, eihän sitä koskaan tiedä missä puussa se piru istuu* (8.12.1939. SAK 23, Kper)

Esimerkin 111 ilmaisu *ei koskaan tiedä missä puussa se piru istuu* lienee liian pitkä idiomiksi, vaikka se vaikuttaa vakiintuneelta ilmaisulta. Merkitykseltään se kuitenkin jää epäselväksi sellaiselle, joka fraasia ei tunne. Tämä esimerkki vaikuttaa olevan jonkinlainen sananparsa, sanonta tai fraasi; kuten todettu, nämä termit ovat määritelmältään melko avoimia, mutta ne kelvannevat tässä yhteydessä.

Kuten tämä alaluku on osoittanut, aineistossa esiintyy jonkin verran tabusanoja sisältäviä vakiintuneita ilmauksia, vertauksia, idiomeja ja sanontoja. Se, voidaanko näitä esimerkkejä laskea varsinaiseksi kiroiluksi, jää kuitenkin joissain määrin epäselväksi, eikä tutkimuskirjallisuus tarjoa kovin paljoa työkaluja ongelman ratkaisemiseksi. Ljungin (2011) lisäksi tabusanojen metaforista käyttöä ei ole juuri kommentoitu aikaisemmassa tutkimuksessa.

5.6 Yhteenveto kieliopista

Tässä luvussa on käsitelty sitä, millaisissa lauserakenteissa ja syntaktisissa rooleissa kirosanat esiintyvät aineistossa. Katsaus teoriakirjallisuuteen on tehnyt selväksi, että kirosanojen suosimat rakenteet eivät jakaudu tai keskity luontevasti millekään tietyllä syntaksin tasolle, ja tästä syystä on välillä tarpeen keskittyä lausekkeisiin, välillä lauserakenteisiin ja välillä suurempiin kokonaisuuksiin. Analyysissa olen ensiksi keskittynyt kirosanoihin lauseenjäseninä, sitten osana lauseketta, seuraavaksi lauserakenteissa ja viimeiseksi vakiintuneemmissa kokonaisuuksissa, kuten kiteytyneissä konstruktioissa, idiomeissa ja sanonnoissa. Erilaisten rakenteiden määrästä on myös tehty kvantitatiivisia havaintoja, jotka esitetään kootusti seuraavassa taulukossa. Rakenteet esitetään taulukossa lukumäärän mukaan järjestettynä. Kiteytyneet konstruktio, vertaukset ja idiomit on laskettu yhdeksi luokaksi otsikolla ”vakiintuneet ilmaiset”, sillä kuten analyysissa tuli ilmi, niiden rajanveto on haastavaa.

Taulukko 3. Kieliopillisten rakenteiden määrät.

Rakenne	Määrä
genetiivimäärite	30
subjekti	22
adjektiivimäärite	21
vakiintuneet ilmaiset	20
verbin määrite	17
predikaatti	9
konjunktioilause	8
interjektio	8
predikatiivi	5
kysymyslause	4
kieltokonstruktio	3
muu lauseenjäsen	3
pronominin määrite	1

Kuten taulukko osoittaa, aineistossa kaikkein yleisimpiä ovat lausekkeen genetiivimuotoiset määritteet, joista adjektiiveja määrittävät ovat yleisimpiä. Melko yleisiä aineistossa ovat myös subjektin roolissa nimittelysanana toimivat kirosanat, määritteenä toimivat kirosana-adjektiivit sekä toisaalta

finiittiverbiä määrittävät *sti*-loppuiset adverbit. Myös erilaiset vakiintuneet ilmaisut eli kiteytyneet konstruktiot, vertaukset ja idiomit muodostavat yhdessä melko suuren ryhmän.

Yleisimpien rakenteiden lisäksi aineistossa esiintyy myös vaihtelevasti monia muita rakenteita, joita ei kutakin määrällisesti ole monta. Tällaisia ovat esimerkiksi konjunktioalkuiset lauseet, kysymyslauseet, pronominin määritteet sekä kieltolauseen vahvistukset ja erilaiset interjektiot. Siinä missä edeltävässä luvussa sanaston monipuolisuudesta kertoi erilaisten yksittäisten kirosanojen suhteellisen suuri määrä, myös erilaisten rakenteiden määrä kertoo aineiston kirosanojen moninaisista ja vaihtelevista lause- ja virkeympäristöistä.

Kieliopillisen analyysin kannalta aineiston haastavimmaksi osaksi osoittautuivat erilaiset enemmän tai vähemmän vakiintuneet ilmaukset, kuten kiteytyneet konstruktiot, vertaukset, idiomit ja sanonnat. Osaltaan analyysia hankaloitti myös määritteiden löyhyys, sillä esimerkiksi idiomien määritelmä jakaa tutkijoiden mielipiteet. Lisää problematiikkaa analyysiin toi myös kysymys siitä, lasketaanko tällaiset rakenteet ylipäättään kiroiluksi. Vakiintuneiden ilmausten joukossa esiintyi paljon tabusanojen metaforista käyttöä, jonka esimerkiksi Ljung (2011) on rajannut pois omasta kiroilun määritelmästä. Tällaisia ilmaisuja oli aineistossa yhteensä 20 eli suhteellisen suuri ryhmä, mikä kertoo siitä, että aihe voisi kaivata tarkempaa analyysia. Tarkempi tutkimus voisi olla paikallaan sen määrittämiseksi, pitäisikö tällaiset ilmaukset määritellä suomen kielessä kiroiluksi.

6 KIROSANOJEN AIHEET JA FUNKTIOT

Luvussa 4 käsiteltiin sitä, millaisia kirosanoja sota-ajan kirjeissä esiintyy ja luvussa 5 puolestaan sitä, millaisissa syntaktisissa rooleissa kirosanat esiintyvät kirjeaineiston lausekkeissa, lauseissa ja virkkeissä. Tässä luvussa siirrän tarkastelun pragmatiikan tasolle ja tutkin yleisemmällä tasolla sitä, millaisia kiroilun tapoja ja aiheita aineistossa esiintyy. Luvun tavoitteena on selvittää, mitä kirotaan ja millä tavalla.

Luvun ensisijainen fokus on siinä, millaisiin aiheisiin kirosanat kohdistuvat. Kyse voi olla sekä negatiivisista että positiivisista asioista, joskus myös jotain siltä väliltä. Joissain tapauksissa kiroamisen kohde on helppo määritellä: esimerkiksi genetiivimuotoisena määritteenä toimiva kirosana kohdistuu useimmiten nimenomaan edussanaansa, ja konjunktio-lauseetta edeltävä kirous puolestaan viittaa koko konjunktio-lauseeseen. Erityisesti interjektionomaisesti esiintyvä kirous saattaa kuitenkin kuvata yleisluontoisemmin käyttäjänsä mielentilaa. Tällaisissa tapauksissa kirosan ei välttämättä ole tarkoituskaan kohdistua mihinkään nimettävissä olevaan asiaan vaan se saattaa yleisemmällä tasolla tuoda lausumaan affektiivisuutta tai jotakin muuta sävyä. Kiroilun aihe ei siis ole aina yksinkertaista määritellä, mutta pyrin sekä lauseyhteyden että laajemman kontekstin kautta haaroittamaan, millainen merkitys kirosanalla on missäkin virkkeessä.

Aineistossa esiintyy hyvin erilaisia kiroilun aiheita, mutta tietyt toistuvat teemat nousevat melko selkeästi esiin. Näiden pohjalta olen luokitellut kiroiluaiheet karkeasti viiteen eri kategoriaan: vihollisen kiroaminen, mielialat ja olotilat, sota ja sotilaspalvelus, rintaman ja kodin arki sekä kirjeet ja ihmissuhteet. En ole tehnyt kategorioiden jakautumisesta juurikaan kvantitatiivisia havaintoja, sillä kategoriat ovat toisinaan hiukan limittäisiä. Esimerkiksi yksittäisen virkkeen voi tulkita viittaavan vaikkapa ärtyneeseen mielialaan ja toisaalta samalla toimivan myös sotaan kohdistuvan kritiikin ilmaisuna.

Kiroilun aihe ja kirosan käyttötapa ovat osin yhteneviä, osin eri asioita. Ne kulkevat aineistossa melko voimakkaasti rinta rinnan, ja siksi olen katsonut mielekkääksi käsitellä aiheita yhdessä. Tutkijat ovat esittäneet kiroilun erilaisille funktioille varsin erilaisia kategorioita, ja joissain luokituksissa kategorioita on lukuisia, toisissa vain muutamia. Esimerkiksi Andersson ja Trudgill (1990: 61) ovat jakaneet kiroilun funktiot yksinkertaisesti neljään ryhmään: tunteita ilmaiseviin, loukkaaviin, humoristisiin sekä avustaviin. Tämän määritelmän mukaan tunteita ilmaisevia ja loukkaavia kirouksia erottaa se, että ensiksi mainittua ei suunnata kehenkään toiseen henkilöön ja toinen puo-

lestaan on nimenomaan suunnattu loukkaavaan sävyyn johonkuhun. Humoristinen käytötapa taas voidaan suunnata toiseen henkilöön, mutta se tehdään ei-loukkaavalla, hyväntahtoisella tavalla. Kategorioista haastavin ja ehkä epäselkeimmin määritelty on avustava kiroilu, jonka Andersson ja Trudgill määrittävät kiroiluksi, jota ei suunnata erityisesti tilanteeseen eikä henkilöön. Kyse on eräänlaisesta puhetavasta, joka ei ole yleensä kovin painokasta. (Andersson & Trudgill mp.).

Siinä missä Andersson ja Trudgill ovat pitäneet kategoriansa yksinkertaisina ja laajoina, tutkimuskentällä esiintyy myös monimutkaisempia luokituksia. Esimerkiksi Ljungin (2011: 30) luokittelemat kiroilun funktiot² jakautuvat kahteen ryhmään, itsenäisiin (*stand-alones*) ja jotakin paikkaa täyttäviin kirouksiin (*slot-fillers*). Itsenäisiin kirouksiin luokitellaan tunnetta ilmaisevat interjektiot (*expletive interjections*), vannominen ja kiroaminen (*oaths and cursing*), vahvistaminen ja myöntäminen (*affirmations and contradictions*), epäystävälliset kehotukset (*unfriendly suggestions*), rituaalinomaiset loukkaukset (*ritual insults*) sekä nimittely (*name-calling*). Paikkaa täyttäviin kirouksiin taas lukeutuvat adverbi- ja adjektiivimuotoiset intensifioivat ilmaukset (*adverbial and adjectival intensifiers*), inhoa osoittavat adjektiivit (*adjectives of dislike*), painotus (*emphasis*), modaaliset adverbialit (*modal adverbials*), anaforinen nimittelysanojen käyttö (*anaphoric use of epithets*) sekä tukikäytössä olevat substantiivit (*noun support*). (Mts. 31–35.)

Ljungin kategorioiden tarkasteleminen osoittaa, että ne hyödyntävät semanttisten ja pragmaattisten käytötapojen lisäksi myös kieliopillisia funktioita. Nämä kaksi asiaa kietoutuvat yhteen, sillä kielioppi on yksi merkityksen rakentaja siinä missä sanavalinnatkin. Osa Ljungin kategorioista on vähintään epäsuorasti tullut jo esiin luvun 5 kieliopillisessa analyysissä, mutta tätä voidaan myös hyödyntää tämän luvun analyysissä. Toisaalta osa Ljungin kategorioista ei välttämättä sovi suomen kieleen, sillä esimerkiksi rituaalinomaisia loukkauksia ovat Ljungin mukaan esimerkiksi äitiin viittaavat kiroukset, joita käytetään melko paljon muun muassa englannissa ja espanjassa, mutta ei nähdäkseni juurikaan suomessa. Hyödynnän siis Ljungin sekä Anderssonin ja Trudgillin kategorioita analyysissäni siinä määrin kuin se soveltuu käsillä olevaan aineistoon.

Kuten Ljungin kategorisointi osoittaa, syntaksi vaikuttaa siihen, millainen sävy lauseelle muodostuu. Myös sanavalinnoilla on tähän vaikutusta. Tästä syystä olen päättänyt ottaa myös lukujen 4 ja 5 havainnot osaksi tämän luvun pragmaattista tarkastelua ja huomioida myös mahdollisia trendejä siinä, osuvatko esimerkiksi tietyt kiroilun tavat ja rakenne- tai sanavalinnat usein yksiin.

---

2 Käännökset ovat omiani, alkuperäiset englanninkieliset termit on esitetty sulkeissa.

6.1 Vihollisen kiroaminen

Aineiston kirjeissä kaikkein yleisin kiroilun aihe on sodan vastapuoli eli Neuvostoliitto ja sen sotajoukot. Monissa kirjeissä kirous suuntautuu yleisellä tasolla Neuvostoliittoa vastaan, ja usein kirjeissä käytetäänkin yksikkömuotoista sanaa *ryssä* viittaamaan sekä neuvostojoukkoihin että Neuvostoliittoon yleensä. Muutamassa kirjeessä mainitaan myös nimeltä Neuvostoliiton sen aikainen pääministeri Josif Stalin (esimerkki 112) sekä ulkoministeri Vjatšeslav Molotov (esimerkki 113). Esimerkissä 113 kyse ei kuitenkaan ole oikeastaan Molotovin kiroamisesta vaan pikemminkin yleisestä uhosta ja taisteluinnon ilmaisusta.

(112) *Emme tule alistumaan minkään Staliinin saatanaallisten [-] alle se on vakaumuksemme ja tulee olemaan* (23.12.1939. SAK 38, Kper)

(113) *Kova halu meillä olisi jo näyttää Molotoffille, että hän on pannut kätensä paskaan.* (3.3.1940. SAK 275, Kper)

Yllä olevista esimerkeistä huolimatta suurin osa vihollisen kiroamisesta ei kohdistu valtionpäämiehiin vaan yleisellä tasolla Neuvostoliittoon ja sen joukkoihin. Vihollisen kiroamisen tavat vaihtelevat, ja ne voi karkeasti jakaa kolmeen ryhmään: nimittelemiseen, paholaiseen rinnastamiseen sekä vastapuolen toimien kiroamiseen.

6.1.1 Nimitteleminen

Aineistossa tyypillisin tapa kirotta vihollista on nimittely. Tämä tuli jo jonkin verran ilmi luvussa 5.1.1, jossa käsiteltiin lauseessa subjektin roolissa toimivia kirosanoja. Lähes kaikissa näissä tapauksissa kirosanaa käytettiin haukkumasanana, ja erityisen usein kohteena ovat vastapuolen joukot. Useissa tapauksissa viholliseen viitataan kirosanalla, kuten esimerkissä 114. Joissain tapauksissa kirosana on muodostanut sanaliiton *ryssä*-sanan kanssa, kuten esimerkissä 115.

(114) *Kyllä täällä on vähän maisemat muuttuneet, sitten kun lähditte, vaikka kyllä pahemminkin luulis olevan siihen pommi määrään verrattuna mitä ne pirut ovat pudottaneet.* (31.1.1940. SAK 23, Kper)

(115) *En tiedä että jos te olette jo vaikka kuolleet kun en ole muutamaa päivään saanut kirjettä ja kun huomasin lehdestä että se ryssän piru on käynyt siellä Mikkeliäkin pommittamassa ja naisia ja lapsia on saanut surmansa [- -]* (10.1.1940. SAK 25, Kper)

Tämänkaltaisen kiroaminen on Anderssonin ja Trdugillin kategorioiden mukaan selvästi luokiteltavassa loukkaavaksi, sillä se kohdistuu negatiivisessa mielessä johonkin tahoon tai henkilöön. Vaikka kirjeissä esiintyy myös jonkin verran vihollisen pilkkaamista humoristiseen sävyyn, varsi-

naisia humoristisia kiroamisen tapoja ei ainakaan vastapuolesta puhumisen yhteydessä aineistossa esiinny.

Nimittely on myös yksi Ljungin määrittelemistä kategorioista, ja tämä on selvästi nähtävillä vastapuolen kiroamisessa. Toisaalta Ljung erottaa eri kategorioiksi nimittelyn itsenäisenä kirosana-ilmauksena (esim. *sinä senkin paskiainen*) ja lauseessa tapahtuvan anaforisen nimittelysanojen käytön. Aineistossa esiintyvä nimittely on nimenomaan anaforista nimittelysanojen käyttöä, sillä haukkumasanoilla viitataan pronomininomaisesti johonkuhun. Tämä näkyy erityisen selvästi seuraavissa esimerkeissä.

(116) *Vielä tänäänkin ryssä hyökkäilee, se saatana kun ei tahdo uskoa kuka on parempi.* (9.2.1940. SAK 263, Kper)

(117) *Siitä huolimatta ovat ryssän lentokoneet liikkellä. Lensivät juuri yli. Ovat pahukset ruvenneet yölläkin lentämään.* (18.2.1940. SAK 89, Kper)

Esimerkeissä 116 ja 117 vastapuoleen viitataan ensin *ryssä*-sanalla, ja seuraavassa lauseessa käytetään nimittelysanaa viittaamaan samaan asiaan. Kyse on siis anaforisesta nimittelysanojen käytöstä. Suoraa, kirjeen vastaanottajaan kohdistuvaa nimittelyä aineistossa ei esiinny.

Vihollisen nimittelyssä sanaston tasolla huomionarvoista on, että *piru* on aineistossa yleisin nimittelysana viittaamaan vihollisjoukkoihin. Tämän lisäksi käytetään kerran sanaa *saatana*, kerran *hitto* ja kolmesti sanaa *pahus*. *Piru* on siis selvästi yleisin sana nimittelyyn, mutta toisaalta se on ylipäänsä aineiston yleisin kirosana.

6.1.2 Vihollisen rinnastaminen paholaiseen

Piru on aineiston yleisin nimittelysana vihollisjoukoille, ja näin ollen vastapuolta siis sananmukaisesti nimitetään paholaiseksi. Tämän lisäksi aineistossa esiintyy myös jonkin verran toisenlaisia ilmaisuja, joissa Neuvostoliitto rinnastuu paholaiseen.

(118) *Vieköön piru veljensä ryssän.* (Päiväämätön kirje. SAK 88, Kper)

(119) *Mielet virkistyi, uusi rohkea mieli tuli sijaan, päin pirua ja ryssää niin kauvan kuin käsi kirpoaa irti kivääristä niin kauvan, kuin viimeinen veripisara on jälellä.* (1.3.1940. SAK 100, Kper)

Esimerkeissä 118 ja 119 neuvostojoukkoihin ei viitata *piru*-sanalla, mutta nämä kaksi on rinnastettu voimakkaasti nimittämällä Neuvostoliittoa pirun veljeksi sekä toisaalta rakentamalla vastakkainasettelua, jossa toisella puolella on suomalaissotilas ja toisella puolestaan Neuvostoliitto ja paholainen. Tällainen rinnastus ei ole välttämättä ole vain yksittäisten sotilaiden itsensä keksimää. Tillin (2014: 66) mukaan sotilaspappien puheissa Neuvostoliitto rinnastettiin usein antikristukseen,

petoon ja paholaiseen. Pappien retoriikkaan kuului ajatus siitä, että taistelun päälinja olikin henkiselä eikä maallisella tasolla, Jumalan ja antikristuksen välisessä taistossa (mts. 68). Tällainen ajatustapa on myös nähtävissä joissain sota-ajan kirjeissä.

Vihollisen rinnastaminen paholaiseen muistuttaa retoriikaltaan uskonnollista tematiikkaa, ja muutama aineiston esimerkeistä lähestyykin jo enemmän uskonnollista diskurssia kuin kiroilua. Muun muassa seuraavat esimerkit ovat tällaisia.

- (120) *Kertokaa siellä me kestämmä. Kyllä täällä. Jumala tukenamme sotaan, pirua ja ryssää vastaan.* (15.1.1940. SAK 100, Kper)
- (121) *[--] kun vain uskoo Jeesukseen Kristukseen Jumalan ainoaan poikaan. Hän on sovittanut kaiken puolestamme. Ja murskannut vihollisen perkeleen pään.* (2.4.1940. SAK 81, Kper)

Esimerkki 120 muistuttaa huomattavan paljon aiemmin esitettyä esimerkkiä 119: *päin pirua ja ryssää* sekä *pirua ja ryssää vastaan* luovat samankaltaista vastakkainasettelua, mutta esimerkissä 119 viittaus paholaiseen on kuvainnollisempi. Esimerkissä 120 puolestaan viittaus Jumalaan tuo myös viittauksen paholaiseen voimakkaammin uskonnolliseen diskurssiin. Samalla tavalla esimerkissä 121 viittaus Jeesukseen muuttaa myös ilmauksen *vihollisen perkeleen pää* konkreettisemmaksi viittaukseksi kristinuskon paholaiseen. Esimerkit osoittavat hyvin sen, millä tavalla erityisesti uskonnollisiin tabuihin liittyvät kiro sanat liikkuvat merkityksensä ja viittaussuhteensa kannalta skaalalla ja ovat erityisen haastavia määriteltäviä.

6.1.3 Vihollisen tekemisten kiroaminen

Kuten aiemmat esimerkit osoittavat, monissa tapauksissa vastapuolta nimitellään silloin, kun puhe tulee vahingoista, pommituksista ja muista vastapuolen tekemisistä. Vastapuolen tekemisiä myös kirotaan suoraan, ja erityisesti hyökkäysten intensiteettiä ja siitä aiheutunutta vahinkoa kirotaan.

- (122) *Niin se ryssä kävi sitten täällä Mikkelissäkin, ja teki p---n pahaa* (18.1.1940. SAK 25, Kper)
- (123) *Mutta kyllä pitivät eri rätinän, ennenkuin piti löydä maihin kun räiskivät konekiväärillä niin pirusti* (12.7.1941. SAK 43, Kper)
- (124) *[- -] joka päivä he käyvät lentokoneillaan pommittamassa ja piru sentään kun he ampuvat niitä seipäitä konekiväreillän* (Loppiaisena. SAK 38, Kper)

Funktioltaan vihollisen tekemisiin liittyvät kiroukset vaihtelevat hieman. Kaikissa esimerkeissä kiro sanalla on intensifioiva tehtävä, joka korostaa toiminnan määrää ja sen aiheuttamaa vahinkoa. Erityisesti esimerkki 122 onkin selkeämmin nimenomaan adjektiivia intensifioiva kuin tunteita ku-

vaava ilmaus ja myös esimerkki 112 korostaa määrää enemmän kuin tuntemuksia tilanteen suhteen. Esimerkki 124 puolestaan ilmaisee kahta edeltävää enemmän suuttumusta tai harmistusta. Rakenne vaikuttaa tässä selvästi: esimerkkien 122 ja 123 genetiivimuotoinen määrite ja *sti*-adverbi sekä toisaalta esimerkin 124 konjunktioalkuinen lause kohdistavat kirosan eri tavalla. Määritteet kohdistuvat spesifimmin edussanaansa siinä missä konjunktioilausesta edeltävä kirošana vaikuttaa viittavan yleisemmällä tasolla koko sitä seuraavaan lauseeseen.

Kun kirjeissä kirotaan vastapuolen joukkojen hyökkäystä ja muita tekemistä, tyypillisiä rakenteita ovat genetiivimuotoiset määritteet sekä *sti*-muotoiset adverbijohdokset, kuten esimerkeissä 122 ja 123. Molempia rakenteita käytetään tyypillisesti juuri intensiteetin tai paljouden kuvaamiseen, ja tällä tavalla ne toimivat myös vastapuolen hyökkäystä kuvatessa. *Piru* näyttäisi olevan hyvin yleinen kirošana myös näissä asiayhteyksissä ja rakenteissa; näissä tapauksissa voisi kuitenkin olla liioittelua yhdistää sanavalintaa aikalaisretoriikkaan.

6.2 Mielialat ja olotilat

Vastapuolen lisäksi toinen tyypillinen kiroamisen aihe on mieliala ja yleinen olotila. Erityisesti ärtymistä, suuttumusta, turhautumista ja muita negatiivisia piirteitä kuvataan kiro sanoilla höystettynä. Toisaalta aineistossa esiintyy myös muita tuntemuksia, kuten pitkästymistä, väsymystä ja turtumusta. Positiivisten tuntemusten kuvauksia on myös muutama. Kuten aihe jo osoittaa, tämän kategorian kiro sanailmaukset ovat funktioltaan pääosin tunteiden kuvausta.

6.2.1 Ärtymys ja suuttumus

Kirjeissä kuvaillaan kiro sanoilla höystettynä melko paljon negatiivisia tuntemuksia, erityisesti ärtymistä, suuttumusta ja turhautumista. Tyypillisesti negatiivisten mielialojen kuvaamiseen käytetään kiro sanoista johdettuja verbejä, kuten esimerkissä 125. Välillä käytetään myös muita tunneverbejä, joihin on yhdistetty intensiteettiä lisäämään kiro sanan sisältävä *sti*-adverbi, tai adjektiivia vahvistavaa genetiivimuotoista määritettä, kuten esimerkeissä 126 ja 127.

(125) *Kyllä täällä aika kuluu oikein mukavasti, mutta jos minä suaraan sanon niin
kyllä täällä mies kanssa kyrpiintyy niin ettei se mistään välitä.* (14.11.1939. SAK
214, Kper)

(126) *Nyt on keljuttanut niin pirusti kun olis ollu niin kiva olla siviilissä ja tänne piti
vaan tulla* (13.7.1942. SAK 52, Kper)

(127) *Olen ollut niin riivatun synkällä tuulella, joten se oli kuin valopilkku yössä - - -*
(19.5.1940. SAK 54, Kper)

Näiden esimerkkien funktio on varsin selvä, sillä ne kuvaavat kirjoittajansa tuntemuksia kohdistumatta kehenkään henkilöön. Kuten esimerkit osoittavat, kirjeissä kirotaan mielialaa rintamalla ja ilmaistaan myös suoraan harmistusta siitä, että kodin sijaan pitääkin olla sotilaspalveluksessa. Luvussa 3.2.2 tuli ilmi, että kaikenlainen valittaminen ja rutiseminen oli kielletty kenttäpostikirjeissä, ja sotilaiden odotettiin suorittavan velvollisuutensa nurisematta. Esimerkkien kaltaiset tunteenilmaisut ovat siis varsin selvästi sensuurisäädösten vastaisia, ja tällaiset lausahdukset ovatkin sotasensuurin pistokokeisiin joutuessaan saattaneet tulla poistetuksi.

Ärtymystä on tunneverbien lisäksi kuvattu myös sotilasslangiin kuuluvalla sanalla *v-käyrä* eli *vitutuskäyrä*. Kuten todettu, *v-käyrä* tarkoittaa 'kyllästymisen astetta, kuviteltua käyrää joka nousee ja laskee palvelustapahtumien mukaan' (SLS s. v. *v-käyrä*). Aineistossa sanaa käyttävät ainoastaan toisilleen kirjeitä kirjoittavat sotilaat, eikä aineistossa ole tapausta, jossa sanaa käytettäisiin kotirintamalle osoitetuissa tai sieltä kirjoitetuissa kirjeissä.

(128) *Ville, Jussi ja Masa ovat tainneet jo kertoa nämä täkäläiset niin tarkkaan, että minun lieenee tarpeetonta ruveta enää mitään v-käyriä kuvailemaan.* (15.4.1940. SAK 275, Kper)

(129) *Eipä silti, on se v-käyrä minullakin melko korkealla, ei voi kieltää. Mutta koitetaan hymyillä ja odottaa tulevaisuutta optimistisesti.* (27.2.1940. SAK 275, Kper)

Kuten esimerkit 128 ja 129 osoittavat, *v-käyrä* vaikuttaa käytännölliseltä sanalta sekä henkilökohtaisen että rintaman yleisen mielialan kuvaamiseen. Mielenkiintoista on, että vaikka sana itsessään viittaa parhaillaan voimakkaisiin tunnereaktioihin, aineistoesimerkeissä sanaa käytetään lauseissa, jotka ovat sävyltään melko neutraaleja tai toteavia, toisinaan kevyitäkin. Slangisana siis mahdollistaneekin vakavasta aiheesta puhumisen kevyeen, ei-tunteikkaaseen sävyyn. Toisaalta sotilasslangi usein pyrkiikin helpottamaan vaikeiden asioiden ja tuntemusten käsittelyä muun muassa huumorin keinoin (Jokinen 2000: 149).

Selvästi suurin osa aineiston mielialaa kiroavista esimerkeistä on sotilaiden kirjoittamia. Aineistossa on kuitenkin myös muutama esimerkki, joissa kotirintamalla tulleissa kirjeissä kuvataan kirosanojen avustuksella mielialaa ja olotilaa.

(130) *Mutta voi p-u, kun olen äkänen ryssän päälle! Ja sen radio-akan päälle!!* (16.1.1940. SAK 73, Kper)

Esimerkki 130 on peräisin siviilien, todennäköisesti naispuolisten ystävyksien, keskinäisestä kirjeenvaihdosta. Esimerkissä kirjoittaja on selvästi hyvin vihainen, ja kiukku kohdistuu viholliseen ja sen lisäksi ilmeisesti johonkuhun radiossa esiintyneeseen henkilöön. Kiroilun voisi kuitenkin

nähdä kuvaavan ensisijaisesti vihaista tuntemusta eikä välttämättä kohdistuvan loukkaavana Neuvostojoukkoihin ja radion henkilökuntaan – ne ovat kiukun lähde, mutta eivät kuitenkaan kirosanan ensisijainen kohde.

6.2.2 Pitkästyminen ja turtuminen

Ärtymyksen ja turhautumisen lisäksi rintamalla koettiin myös pitkästymistä ja tylsistymistä. Olo rintamalla ei ollut aina täynnä jännitystä ja sotimista, vaan välillä sotilaat viettivät pitkiäkin aikoja muissa töissä. Tietoa tulevaisuudesta ja sotilaspalveluksen loppumisesta ei ollut, ja sen aiheuttama turhautuminen näkyy kirjeissä, kuten esimerkit 131 ja 132 osoittavat.

(131) *Ei tässä kään kirjeessä mitään asiaa Mistä asiaa minulla on kun en mistään täällä osaa keksii on aina niin hiton yksitoikkoista aina täällä* (20.8.1943. SAK 105, Kper)

(132) *Terve, sinä onnen poika. Siellä ei voi olla näin helvetin yksitoikkoista eikä epävarmaa tulevaisuutta.* (27.2.1940. SAK 275, Kper)

Erityisesti jatkosodan asemasotavaiheen aikana aika on saattanut käydä pitkäksi, sillä monilta osin rintamaa sotatoimia ei juurikaan ollut ja aika kului usein puhdetöissä ja muissa touhuissa. Toisaalta esimerkki 132 on peräisin talvisodan ajalta, joten tylsistymisen kuvausta on myös tältä ajalta.

Kyllästymistä ja turtumista koettiin myös kotirintamalla. Seuraavassa esimerkissä kotoa kirjoittava vaimo kuvaa tuntemuksiaan.

(133) *Vaikka minun päässäni on aina se tunne niinkuin sinne olis valunut jotain paskasta tahmeeta ainetta aivot täyteen se ei tunnu koskaan tyhjälle eikä kevyelle* (7.11.1942. SAK 263, Kper)

Esimerkki 133 kuvaa kirjoittajan turtaa olotilaa, ehkä jopa huonoa terveydentilaa. On haastavaa tulkita tarkalleen, mitä kirjoittaja tarkoittaa, mutta tabusanasta *paska* johdettu adjektiivi tekee tuntemuksen kuvauksesta varsin orgaanisen ja kehollisen.

Aiemmin tuli jo ilmi, että ärtymistä ja suuttumusta kuvattiin erityisen usein kirosanaverbeillä tai *sti*-muotoisella kirosanalla määritetyllä tunneverbillä. Pitkästymisen ja turtumisen kuvaamisessa adjektiivin genetiivimuotoiset määritteet sekä adjektiivit itsessään vaikuttavat yleisemmiltä.

6.2.3 Iloiset mielialat

Selvästi suurin osa aineiston tuntemuksia kuvaavista kiroilutapauksista kuvaa tyytymättömyyttä, ärtymystä, kiukkua, pitkästymistä ja muita negatiivisia tuntemuksia. Aineistossa on kuitenkin myös muutamia tapauksia, joissa kirosanan avulla kuvataan iloista mielialaa ja tunnelmaa.

- (134) *Tultiin tänne ja jäätiin lojumaan II armeijakunnan esikuntaan. Hieno paikka. [-] kersantit yöpäivystäjinä, nauratti niin pirusti.* (9.6.1940. SAK 275, Kper)
- (135) *Söin juuri hyvää papusoppaa ja raukaisee niin turkasesti.* (25.2.1940. SAK 89, Kper)

Esimerkin 134 kirjeessä kirjoittaja kuvaa joutilaita oloja ja kertoo sotilasporukan vitseistä ja kommelluksista. Esimerkissä 135 puolestaan kuvataan rauhallisenoloista ruokailunjälkeistä tunnelmaa, ja kirjoittaja vaikuttaa tyytyväisen uniselta ”hyvän papusopan” jäljiltä. Mukaviakin tunnelmia on siis kuvattu kirjeissä kirosanojen avustuksella, mutta tällaiset esimerkit ovat selvässä vähemmistössä.

Kuten tässä luvussa esitetyt esimerkit todistavat, mielialojen kuvaamiseen käytetään tyypillisesti kirosanaverbejä sekä intensiteettiä lisääviä genetiivimääritteitä ja *sti*-adverbejä. Myös adjektiivit korostuvat erityisesti adjektiivien genetiivimääritteiden osalta, vaikka muutama kirosana-adjektiivikin on noussut esille. Sanaston osalta tässä kategoriassa ei ole nähtävissä muita trendejä kuin kirosanaverbit, jotka tyypillisesti vaikuttavatkin kuvaavan tunnetilaa ja mielialaa.

6.3 Sota ja sotilaspalvelus

Kirosanat kohdistuvat kirjeissä myös sotaan ja sotilaspalvelukseen. Aiheet vaihtelevat pommitusten ja sotatilanteen kuvauksista sotaan, sotilaspalvelukseen ja työhön liittyviin negatiivisiin tunteisiin, mutta toisaalta kirjeissä osoitetaan myös sotaintoa sekä pohditaan sodan lopputulosta.

6.3.1 Pommitukset ja sotatilanteet

Sekä rintamalta että kotoa lähetetyissä kirjeissä puhutaan melko usein pommituksista, sotilaiden kirjeissä myös tulitaisteluista. Erityisen monissa kirjeissä nousee esiin pommituksen ja tulitaistelun aiheuttama valtava melu ja meteli. Tähän kuvaukseen liittyy usein kirosanoja.

- (136) *ei voi millään kuvata sitä helvetillistä melua ja jyskettä mitä oli vuorokausi umpeen yötä ja päivää* (12.12.1939. SAK 38, Kper)
- (137) *Yritettiin kovasti eteenpäin ryssäin korsuja vastaan ja ammunta oli koko illan ja suuremman osan yöstä niin vilkasta, että ilman täytti vallan helvetillinen meteli.* (28.2.1940. SAK 89, Kper)

Esimerkeissä 136 ja 137 esiintyvä sana *helvetillinen* toistuu monissa aineiston esimerkeissä, joissa puhutaan pommituksista ja tulitaistelusta. Sillä kuvataan erityisesti juuri melun ja äänentason määrää. Kun ajattelee nykyaikaisen sodankäynnin aiheuttamaa massiivista tuhoa, meteliä, tulta ja savua, vertaus helvettiin lieneekin osuva.

Tämäkin aihe ja kiroilun tapa vaikuttaa nimenomaan intensifioivalta ja kuvaavalta. Tällaisessa adjektiivikäytössä voidaan toisaalta nähdä myös metaforista käyttöä, samanlaista kuin ilmaisussa *olla yhtä helvettiä*, jota käsiteltiin luvussa 5.5.2. Erityisesti sodan kuvauksen yhteydessä sana *helvetillinen* voi itse asiassa kuvauksena olla konkreettisempi kuin monissa muissa yhteyksissä, sillä kristillisessä kuvauksessa helvettiin yhdistyvä tuli, savu ja kuolema toteutuvat sotatantereella konkreettisesti. Toisaalta tässä yhteydessä *helvetillinen*-sanaa on käytetty kuvaamaan melua, ei itse taistelua.

Pommitusten lisäksi kirjeissä viitataan myös yleisemmällä tasolla taisteluihin ja muihin sotatilanteisiin. Tilanteita ei välttämättä aina kuvata erityisen tarkasti, ja esimerkiksi esimerkissä 138 kirjoittaja viittaa jonkinlaiseen taistelutilanteeseen sanoilla *pirun mylly*. Esimerkissä 139 puolestaan kirotaan mottia, jossa kirjoittaja on ollut.

(138) *Pistin kortin sen takia että tiedät että tämäkin lurjus on vielä hengissä vaikka täällä kävikin sellainen pirun mylly ettei sellaista liene monta nähty ilmotettiinhan siitä mylläkästä radiossakin.* (Helmikuussa 1940. SAK 73, Kper)

(139) *Mutta nyt sentään rupeaa vähitellen selkiään sikäli että tämä kirottu motti laukes, ja huomenna lähden kotiin* (18.8.1942. SAK 81, Kper)

Molemmissa esimerkeissä taistelutilannetta tai sen aiheuttamaa tunnetta ei kuvata sen tarkemmin, mutta kirosana toisaalta tuo lausumaan affektisuutta ja näin ilmaisee kirjoittajan tuntemuksia tilanteeseen liittyen. Ensimmäisen esimerkin voisi toisaalta ajatella myös intensifioivana tai painotusta tuovana ilmaisuna.

Sotilaiden kirjeissä kuvataan myös paikkaa, jonne sotilaspalvelus on heidät vienyt. Toisinaan se miellyttää enemmän, toisinaan vähemmän. Esimerkeissä 140 ja 141 on käytetty samaa adjektiivia, mutta ensimmäinen kuvaa varsin vaarallista ja haastavaa tilannetta siinä missä toinen puolestaan ilmaisee suorastaan tyytyväisyyttä tai ainakin tyytymättömyyden puutetta.

(140) *minä olen nyt sellaisessa kuisessa paikassa täällä ei henki ole suurenkaan arvoinen* (17.1.1940. SAK 25, Kper)

(141) *Olemme jo täysin kotiutuneita. Ei tämä niin kusinen paikka ole kuin puhutaan.* (26.5.1940. SAK 275, Kper)

Molemmissa esimerkeissä käytetään adjektiivia *kusinen*, ja ilmaisun voisi Ljungin kategorioiden mukaan luokitella inhoa kuvastavaksi adjektiiviksi. Ilmaisun kuvastaa niin paikkaa yleisesti kuin myös sen herättämiä tunteita kirjoittajassa. Erityisesti ensimmäisessä esimerkissä sana *paikka* ei todennäköisesti viittaa pelkästään konkreettiseen lokaatioon vaan yleisemmällä tasolla myös tilanteeseen ja sotaan.

6.3.2 Sodan herättämät tunteet

Pommitusten lisäksi kirjeissä puhutaan myös sodasta itsessään. Aineistossa esiintyy esimerkkejä, joissa sotaa kohtaan osoitetaan negatiivisia tuntemuksia ja sen toivotaan loppuvan. Samankaltaisia tuntemuksia tuli ilmi jo luvussa 6.2.2, jossa käsiteltiin kirjeissä esiintyviä kuvauksia turhautuneesta mielialasta ja pitkästymisestä. Negatiivisia tuntemuksia kuvaavat myös esimerkit 142 ja 143.

(142) *Mutta mitä tähän sotahommaan tulee niin on tämä nyt toisinaan ”vittumaista”, jos käyttää sitä poikien sanonta tapaa* (17.2.1942. SAK 53)

(143) *Kyllä tämä helvetillinen sota sais pian loppua ja tämä ainainen ulko ilma elämä.* (10.3.1940. SAK 64, Kper)

Esimerkissä 143 nousee jälleen esiin adjektiivi *helvetillinen*. Kuten luvussa 4.4.1 todettiin, se on aineiston adjektiivijohdoksista yleisin. Kiroilun aiheiden tarkempi tutkiminen osoittaa, että kyseistä sanaa käytetään aineistossa viittaamaan käytännössä yksinomaan sotaan ja pommituksiin. Ylipäänsä kirosana-adjektiivit nousevat esiin sotaan liittyvissä kuvauksissa, ja käyttötapsansa puolesta näitä voisi nimetä Ljungin mukaan inhoa kuvaaviksi adjektiiveiksi. Kirosana-adjektiivit siis kuvannevat samanaikaisesti kirjoittajan tuntemuksia että toisaalta kuvattavaa kohdetta.

Kirjeissä myös pohdiskellaan sotaa ja sen lopputulosta. Muun muassa sodan epäoikeudenmukaisuus ja välirauha ovat nostaneet tunteita pintaan, ja tunnereaktiota on kuvattu kirosanoin. Molemmat esimerkit 144 ja 145 ovat peräisin samalta kirjoittajalta, ja niissä on käytetty samantyyppistä interjektioimaista huudahdusta. Esimerkit kuvaavat selvästi kirjoittajan tuntemuksia, mutta toisaalta ensimmäinen esimerkki ilmaisee myös vastustusta.

(144) *Panee tosissaan ajattelemaan, että voiko olla mahdollista, että tällaista saa rankaisematta tehdä. Ei jumaliste – tai sitten ei enää löydy mitään oikeutta maan päällä.* (12.2.1940. SAK 89, Kper)

(145) *Kuulimme viimeiset rauhan uutiset. Mieli oli niin haikea, että melkein tulee ylö. Onko siis kaikki mennyt hukkaan. Voi Jumalauta! - Suo anteeksi! Ei enää ole millään väliä.* (13.3.1940. SAK 89, Kper)

Suurin osa aineiston henkilöön tai ihmistahoon kohdistuvista kirouksista on suunnattu vastapuoleen, mutta myös oman puolen väki on välillä saanut kuulla kunniansa kirjeissä. Esimerkeissä 146 ja 147 kiroukset ovat suuntautuneet muun muassa päälliköihin ja esimerkissä 148 myös lääkintähenkilökuntaan.

(146) *Ompa teillä pirullinen päällikkö kun ei päästä lomalle* (1.11.1941. SAK 29, Kper)

- (147) *Komennuksenani on divisioonan opetusupseeri, näes helvetin vanha ja hiton iso vattanen – ei kelpaa muuhun.* (Päiväämätön kirje. SAK 88, Kper)
- (148) *Tieks kun täällä ne pirut rokotti meidät kaikki ja nyt on käsi kainalon alta niin hiton kipee ettei tahdo saada sitä paljoa mihinkään heilumaan.* (7.2.1940. SAK 214, Kper)

Esimiesten halventaminen tuskin sisältyy sensuurisäännösten vaatimaan sotilaan arvoa kunnioittavaan kirjoittamiseen, mutta kuten esimerkit osoittavat, aineistossa esiintyy muutama tällainenkin tapaus. Yleisiä ne eivät kuitenkaan ole. Mielenkiintoista on, että esimerkeissä 146 ja 148 on käytetty ilmauksia *pirullinen* ja *piru* myös oman puolen väkeen kohdistuen. Vaikka aineistossa onkin siis nähtävissä joitain mahdollisesti uskonnollisen retoriikan innoittamia vihollisen rinnastuksia paholaiseen, *piru* näkyy olevan kirosanana monikäyttöinen ja kohdistuvan tarvittaessa niin oman puolen joukkoihin siinä missä viholliseenkin.

6.3.3 Työn määrä ja sotainto

Sodan, pommitusten ja pitkästymisen lisäksi myös työn määrä sotilaspalveluksessa on herättänyt kirjeissä närää ja kerännyt puoleensa muutaman kirosan. Varsinaisen rintaman lisäksi myös huoltajoukoissa työn määrä on kirjeiden perusteella ollut välillä suurta, ja aineistossa on esimerkkejä muun muassa viestijoukkojen ja ajoneuvojen huollon parissa työskenteleviltä sotamiehiltä. Työtä on saanut painaa välillä myöhään illalla, ja tätä on kommentoitu myös kirjeissä.

- (149) *Ne ...raalit ovat lisänneet töitä meillekin niin pirusti, että ennen Div.kom. Tuloa sai puskea töitä aina 11 saakka iltasilla* (5.5.1942. SAK 53, Kper)
- (150) *Autoissa on ollut aika heikkarin homma, vuoroo aina joku piiputtaa* (18.1.1940. SAK 23, Kper)

Esimerkissä 149 on käytetty *sti*-adverbijohdosta kuvaamaan paljoutta, tässä tapauksessa työn suurta määrää. Kirjoittajan voisi tulkita pikemminkin korostavan työn määrää kuin varsinaisesti valittavan siitä. Esimerkissä 150 esiintyy puolestaan genetiivimuotoinen määräite, joka toisaalta osin kuvaa tässä yhteydessä myös työn määrää, mutta ilmaisee ehkä adverbiä enemmän kirjoittajan tyytymättömyyttä tai harmistusta työn luonteesta tai määrästä.

Sotaan liittyvällä kiroilulla näytetään kuvattavan usein negatiivisia tuntemuksia tai tekemisen ja tapahtumien intensiteettiä, määrää ja melua. Tämän lisäksi aineistossa on kuitenkin myös muutamia esimerkkejä, joissa kirošana käytetään voimistamaan kuvausta sotainnosta ja halusta päästä rintamalle tositoimiin. Yksi tällainen oli myös aiemmin esitetty esimerkki 113, jossa mainittiin nimeltä

Neuvostoliiton ulkoministeri Molotov. Aineiston muut sotaintoa kuvaavat esimerkit ovat retorisia kysymyksiä.

(151) *Eräs poti vielä jalkaansa, mutta ”pirukos täällä kotona pysyy, kun ryssä höökii”.*
(15.6.1944. SAK 37, Kper)

(152) *Vain sitä kuuluvat miehet valittelevan, että mitäs pirua sitä orotethan, ryssiä päin vain ja – Moskovaan!* (18.11.1939. SAK 101, Kper)

Esimerkeissä 151 ja 152 kirosanalla näyttää olevan jonkinlainen emfaattinen, intensifioiva funktio. Tunneilmaisujen lisäksi intensifioivat ilmaiset vaikuttavatkin korostuvat aineistossa melko paljon.

6.4 Rintaman ja kodin arki

Sota kesti varsin pitkään, ja sen aikana sekä rintamalla että kotona alkoi muodostua omanlaisensa arki. Kodin ja rintaman välillä kulkevissa kirjeissä ei suinkaan kirjoitettu ainoastaan sodasta ja suurista tunteista, vaan arkisilla asioilla ja arjen ylläpitämisellä oli myös tärkeä rooli kirjeissä (ks. esim. Mustanoja toim. 2017). Tästä syystä aineistossa esiintyy paljon muuhunkin kuin sotaan ja sen aiheuttamiin tuntemuksiin liittyviä aiheita, ja myös näitä aiheita on kirottu.

6.4.1 Sää

Yksi sekä rintaman että kodin kirjeissä toistuvista teemoista on säästä puhuminen. Kyseessä on aihe, joka kuuluu melko yleisesti tyypillisiin small talk -aiheisiin. Kiro sanoja osakseen keräävät lähinnä äärimmäiset säätilat ja erityisesti kylmyys, kuten esimerkeissä 153, 154 ja 155.

(153) *Kevät pitäis alkaa tulla, mutta on niin hiton pakkanen.* (18.1.1942. SAK 104, Kper)

(154) *Mutta tulo oli vähän hankalampaa kun juna lähti Kello 11 toista niin saimme odottaa autoa kello 1 teen asti ja paleli niin pirusti kun luonnollisesti ei ollut tarpeeksi valleita päällä* (päiväämätön kirje. SAK 64, Kper)

(155) *Täällä on ollut tätä nykyä kai siinä 26 ja 24 astetta pakkasta ja keittiö on kuin ryssän helvetti, niin kuin sitä sanotaan.* (0.12.1940. SAK 263, Kper)

Kylmyyttä kirottiin niin rintamalla kuin kotonakin. Erityisesti mainintoja kylmyydestä on kertynyt talvisodan ajalta, jolloin kirjeiden mukaan lämpötila putosi paikoitellen jopa -40 asteeseen asti. Tyypillisesti kylmyyttä kuvataan genetiivimuotoisen kiro sanan avulla tai *sti*-adverbijohdoksena. Aineistossa on myös muutamia esimerkkejä idiomista *ryssän helvetti*, jolla viitattiin kylmyyteen.

Vaikuttaa siltä, että kyseessä on ollut jonkinlainen aikalaisten suuhun vakiintunut ilmaus, kuten esimerkistä 156 näkyy.

- (156) *lunta on satanut väliinsä ja kylmät tuulet että tämä riihi on kylmä kun ryssän h----tti* (5.5.1942. SAK 87, Kper)

Kylmyyden kiroamisen lisäksi aineistossa on myös yksi esimerkki, jossa pakkasen sijaan onkin kirottu kuumuutta. Tämä lämpöä kiroava esimerkki 157 hyödyntää myös kirosanaa genetiivimuotoisena määritteenä.

- (157) *Laita siihen pakettiin vielä ne verkkohousut ja toiset lyhkäset liinahousut kun täällä on niin turkasen kuuma.* (5.6.1941. SAK 89, Kper)

Säähän liittyvät kiroiluesimerkit ovat nämäkin kaikki funktioltaan Ljungin kategorioiden mukaan intensifioivia ilmaisuja, jotka korostavat määrää ja intensiteettiä. Ne alkavat aineiston valossa vaikuttaa varsin yleisiltä. Intensifioivien ilmaisujen huomattava määrä demonstroi aukkoa, joka puolestaan Anderssonin ja Trudgillin kategorioissa on, sillä tämä kiroilun tyyppi ei oikein sovellu tunteita ilmaisevien, loukkaavien, humorististen ja avustavien kiroiluilmausten ryhmiin.

6.4.2 Kotirintaman murheet

Kotirintamalla oli omat murheensa, ja myös niistä puhuttiin kirjeissä kirosanoja viljellen sekä kotoa että rintamalta kirjoitetuissa kirjeissä. Aineistossa esiintyvät kotirintaman ongelmiin viittaavat aiheet ovat kuitenkin sekalaisempia kuin rintaman, ja niitä on vaikea ryhmitellä. Kirjeissä on kirottu muun muassa lapsen sairastumista, eksymistä ja vuokralaista.

- (158) *Hoida sinä äiti sitä poikaa vaan hyvin vaikka kuinka kävisi, eihän sitä koskaan tiedä missä puussa se piru istuu* (8.12.1939. SAK 23, Kper)
- (159) *[- -] uskalsin viimein nousta ratikkaankin - tietysti väärään ja ajoin hiihen tuuttiin jonnekin Vallillan perukoille* (3.11.1940. SAK 45, Kper)
- (160) *Ja H:ska sanoi heti kun tuo meille tuli ”ettette saakkan niin mukavaa vuokralaista tuosta kun mitä Else oli että tuo valehtelee kuin piru.”* (23.8.1939. SAK 64, Kper)

Esimerkeissä 158, 159 ja 160 esiintyy enemmän tai vähemmän vakiintuneita ilmaisuja, kuten idiomeja ja vertauksia. Tämänkaltaisten ilmaisujen funktioiden määrittely on haastavampaa, mihin vaikuttaa myös se, ettei esimerkiksi Ljungin kategorioihin ole ylipäänsä sisällytetty metaforista tabusanojen käyttöä.

Myös kotirintamalla tulleissa kirjeissä käsiteltiin sotilaiden murheita. Yksi keskustelua herättänyt aihe ovat lomat ja erityisesti niiden puute. Pajunen (2017: 69) on tutkinut erään avioparin rii-

toja ja niiden aiheita, ja hänen mukaansa lomat ovat yksi jatkuvasti niissä toistuva aihe. Lomien saamisen vaikeutta on kirottu myös esimerkissä 161.

- (161) *Pistä lujalle lomastasi se on sitten helvettiä kun sieltä idästä ei pääse millään.*
(8.1.1942. SAK 263, Kper)

Kotirintamalla kiro sanoja keräävät aiheet ovat vaihtelevia ja melko arkisiakin, mutta toisaalta aineistossa on myös muutamia esimerkkejä, joissa kotoa kirjoitetussa kirjeessä ilmaistaan negatiivisia tuntemuksia varsin rajuinkin sanankääntein. Tällaiseen vuodatukseen on välillä mahtunut mukaan myös kiro sanoja, kuten esimerkissä 162 näkyy.

- (162) *pitää huolta kodista menoista lasten vaatteista ruoasta hoitaa ja vastustaa yön päivän kanssa kun toinen on vielä sylilapsi ja olla itse sairas koko ajan sitten kärsiä lopuksi se helvetillinen loppu ja taas kaksi vuotta pelkkää paskaa ja kusta lisää* (3.3.1943. SAK 263, Kper)

Kaiken kaikkiaan kotirintaman murheet ovat aiheiltaan vaihtelevia, ja samalla tavalla myös sanavalinnat, rakenteet ja funktiot vaihtelevat. Tämä aihepiiri ei muodostu samalla tavalla luontevaksi kokonaisuudeksi kuin esimerkiksi vihollisen kiroaminen.

6.4.3 Sekalaiset aiheet

Sodan venyessä sotilaat pääsivät harvoin kotiin, ja kirjeistä tuli ensisijainen viestinnän muoto monille perheille, pariskunnille ja ystäville. Kuten tavallisissa arjen keskusteluissa, myös kirjeissä juteltiin sodan ja arkiaskareiden lisäksi myös monista sekalaisista aiheista, kuten uutisista ja maailmanmenosta, harrastuksista ja mielenkiinnon kohteista, musiikista, kulttuurista ja niin edelleen. Kiro sanoja ovat saaneet kaverikseen muun muassa järven jäiden lähtemiseen, politiikkaan, silakoihin ja toivekonsertin slovareihin liittyvät lausahdukset.

- (163) *Sanon suoraan, etten arvannut oikein jäidenlähtöaikaa Äänisessä. Se peijakas jököttää vielä jäässä, vaikka arvelujeni mukaan jäiden piti lähteä jo 10 pvä tätäkuuta.* (18.5.1942. SAK 74, Kper)
- (164) *Jukupliut, melkeinpä tässä rupeaa uskomaan että Hitlerin aikanaan muodostamat tilapäishallitukset olivat samaa kaliberia kuin Kuusisen hallituskin.* (3.1.1940. SAK 88, Kper)
- (165) *Silakoista puheen ollen: Mihinkäs nekin juuttaat ovat paenneet, ovatko menneet miinoihin vai ovatko paenneet valkosuomalaisia bandiitteja Suomenlahden pohjamutiin.* (24.-25.10.1941. SAK 101, Kper)
- (166) *Istuessani tuossa takan ääressä oli radiossa keskiviikon toivekonsertti. Viimeiseksi soitettiin himputin hauska "slovari" "Hiekka erämaa".* (22.9.1943. SAK 365, Kper)

Ljungin funktiokategorioiden näkökulmasta esimerkeissä on paljon vaihtelua, sillä niissä esiintyy muun muassa anaforista nimittelysanon käyttöä (esimerkit 163 ja 165), interjektio (esimerkki 164) sekä intensifioiva ilmaisu (esimerkki 166). Toisaalta kaikki neljä voisi Anderssonin ja Trudgillin kategorian mukaan mahdollisesti nimetä avustavaksi kiroiluksi: kiroiluun ei liity kovin voimakasta tunnelatausta tai painotusta, se on ikään kuin osa puheenpartta.

6.5 Kirjeet ja ihmissuhteet

6.5.1 Kirjeenvaihdon hankaluudet

Sota-ajan kirjeiden tutkimuksessa on jo aikaisemmin huomattu, että kirjeissä kirjoitettiin yllättävän paljon kirjeistä ja niiden kirjoittamisesta itsestään. Kirjeistä kiiteltiin, kuvattiin kirjeen saapumisen tuomaa iloa sekä omaa kirjoittamistilannetta. Toisaalta kirjeiden viipyminen ja katoaminen aiheutti huolta, närää ja välillä myös ristiriitojakin (ks. esim. Pajunen 2017). Ei siis liene yllättävää, että myös kirjeet ja kirjeenvaihto olivat yksi aihe, johon kiroilu kohdistui.

(167) *peeveli kun tästä tulee aika sekava kun meiltä meni tässä valo vehjes vähän särki ja täytyy nyt katsella vaan kynttilän valolla* (31.1.1940. SAK 23, Kper)

(168) *mikäs piru siinä sitten on että ei siitä kirjeenvaihdosta R:n kanssa tule mitään yritä vaan kyllä se siitä vielä lutviutuu* (13.7.1942. SAK 52, Kper)

(169) *Meidän posti kiertää taas jossain hemmetissä ja sitten tulee oikein tukuttain.* (13.1.1940. SAK 89, Kper)

Kuten esimerkit 167, 168 ja 169 osoittavat, kiroilu ei välttämättä kohdistunut kirjeisiin itseensä vaan kirjeenvaihdon ongelmiin, kuten kirjoittamisolosuhteisiin, kirjeenvaihdon hankaluuteen ja postin epätasaiseen kulkuun. Toisaalta aineistossa on myös yksi esimerkki, jossa kirjeen vastaanottajaa sätitään kirjeiden kirjoittamisen puutteesta.

(170) *On vallan perkelettä kun et kirjoita ei riviäkään. Anna vaikka Esan kirjoittaa jos et itse viitsi.* (Päiväämätön kirje. SAK 53, Kper)

Esimerkissä 170 moite kohdistuu kirjeen vastaanottajaan. Toisaalta sävyä ei välttämättä voi kuitenkaan kuvata loukkaavaksi, sillä kirjoittaja ei nimittele eikä myöskään esitä Ljungin nimeämiä epäystävällisiä ehdotuksia (esim. *painu hiiteen, haista paska*). Tässäkin tapauksessa kiroamisen voisi tulkita ensisijaisesti tuntemusten ja tilanteen kuvailemiseksi. Kuten luvussa 5.1.3 todettiin, sanaa *perkele* käytetään tässä yhteydessä adjektiivimaiseen tapaan.

6.5.2 Ihmissuhteiden ilot ja ongelmat

Sota-ajan kirjeiden yksi tärkein tehtävä oli ihmissuhteiden ylläpitäminen, ja siksi kirjeissä esiintyy myös tapauksia, joissa kiroaminen liittyy tavalla tai toisella ihmissuhteeseen. Edeltävät alaluvut ovat osoittaneet, että valtaosa aineiston kiroamisesta kuvaa negatiivisia tuntemuksia, nimittelyä, kritiikkiä ja muuta vastaavaa. Ihmissuhteisiin liittyvä kiroilu muodostaa kuitenkin selvästi erottuvan ryhmän, jossa kiro sanat korostavat pikemminkin positiivisia, lämpimiä tunteita. Kiro sanoilla on muun muassa voimistettu kuvauksia ikävästä ja kiintymyksestä, kuten esimerkeissä 171 ja 172.

(171) *Ja kun et kerro kenellekään niin voin sanoa sulle että siellä "Kiinalaiskorttelissa" on eräs tyttö jonka niin turkasen mielelläni ottaisin syliini ja rutistaisin pikkuisen.* (9.5.1940. SAK 54, Kper)

(172) *Rakas poika, ei kait ole epäisänmaallista jos sanon, että minulla on sinua peijakkaan ikävä.* (20.11.1939. SAK 88, Kper)

Ikävän ja kiintymyksen lisäksi aineistossa on myös muutama esimerkki kiro sanoista osana virkettä, jossa haaveillaan yhteisestä tulevaisuudesta. Yhteisestä tulevaisuudesta puhuminen ja haaveksiminen on yksi sota-ajan kirjeissä esiintyvistä parisuhdediskursseista, kuten Silén (2017: 99) on osoittanut. Esimerkissä 173 esiintyy tämän kaltaista tulevaisuuden haavekuvien mietiskelyä.

(173) *Jukupliut, eiköhän sitä vaan, toivotaan ainakin niin, ensi kesänä taasen rullata Kiikelin ja Hietasaaren väliä ja siellä oteta yhtä hartaasti kuin ennenkin auringon kylpyjä ja uija-pulskutellaan.* (Tiistai-iltana. SAK 88, Kper)

Kirosana saattaa vaikuttaa epätodennäköiseltä sanavalinnalta osana romanttista diskurssia, mutta kuten esimerkit osoittavat, ne voivat tuoda virkkeeseen positiivista intensiteettiä. Kiro sana voi siis parhaimmillaan korostaa lämpimien tunteiden voimakkuutta. Kuten Beers Fägersen (2012: 99) on todennut, kiroilun yksi tärkeä tekijä on puhekumppaneiden läheisyys: se, että puhujat voivat avoimesti kirotta toistensa seurassa, voi myös olla merkki läheisestä ihmissuhteesta. Siten kiroilu voi omalla tavallaan olla jopa positiivinen osa ihmissuhdetta.

Lämpimien esimerkkien vastapainoksi aineistossa on kuitenkin myös muutama tapaus, jossa ihmissuhdetta kirotaan kielteiseen sävyyn. Esimerkissä 174 ihmissuhteen ongelmista kerrotaan ulkopuoliselle osapuolelle, mutta esimerkissä 175 sadattelu kohdistuu suoraan kirjeen lukijalle sinämuodossa.

(174) *Tämä viikko on ollut sellaista pientä helvettiä meille molemmille, sillä Kaija on jostakin saanut päähänsä, että minä muka olen ollut "uskoton" hänelle jne. [- -] Voi hyvät pirulaiset, mitä joku nainen voi saada päähänsä!* (25.8.1939. SAK 101, Kper)

- (175) *Painu pellolle kaikkine vakuutuksinesi kun minua rupeaa oikein kiukuttaan
kuinka helvetin tyhmänä sinä minua pidät niinkuin nainen ei huomaisi koska se
menettää viähätys voimansa mieheen* (Päiväämätön kirje. SAK 263, Kper)

Erityisesti esimerkki 175 on aineiston tapauksena uniikki, sillä siinä hyökkäävä sävy kohdistuu varsin suorasukaisesti kirjeen lukijalle. Tämä lienee aineiston ainoa kiroilutapaus, jossa kiroilu on tarkoituksellisen loukkaavaa nimenomaan kirjeen vastaanottajaa kohtaan. Pajunen (2017) on tutkinut laajemmin kyseessä olevaa kirjekokoelmaa, ja hänen tutkimuksessaan on käynyt ilmi, että kyseisellä kirjoittajalla esiintyy samankaltaista vastaanottajan puhuttelua useammankin kerran, niin kirosanon kanssa kuin ilman.

Ihmissuhteiden teeman kategoriassa tunteiden ilmaisu on tärkeää, mutta toisaalta myös kirosanon intensifioiva funktio nousee taas esille. Kiro sanoilla voidaan intensifioida niin positiivisia kuin negatiivisiakin ilmauksia, ja ihmissuhteiden yhteydessä ne vaikuttavat aineistossa kohdistuvan nimenomaan positiivisiin, kuten kaipaukseen ja kiintymykseen.

6.6 Yhteenveto kiroilun aiheista ja tavoista

Tässä luvussa on käsitelty aineistossa esiintyviä kirosanon aiheita ja kiroilun erilaisia funktioita. Funktioiden analysoinnin tukena on käytetty Anderssonin ja Trudgillin (1990) sekä Ljungin (2011) luokitteluja, joista ensimmäinen on varsin yksinkertainen ja keskittynyt merkitykseen, toinen puolestaan monimutkaisempi ja hyödyntää enemmän myös syntaktisia rakenteita ja rooleja. Analyysissa on myös hyödynnetty aikaisempien lukujen havaintoja aineiston sanastosta ja kieliopista.

Teeman osalta aineistosta nousee esiin viisi pääryhmää: vihollisen kiroaminen, mielialat, sota ja sotilaspalvelus, rintaman ja kodin arki sekä kirjeet ja ihmissuhteet. Vihollisen kiroamisen yhteydessä esiin nousevat erityisesti nimittelytarkoituksessa käytetyt haukkumasana, ja varsinkin *piru*-sanana yleisyys sekä vihollisen rinnastaminen paholaiseen ovat huomionarvoisia seikkoja. Tämä saattanee liittyä aikalaisretoriikkaan, mutta toisaalta *piru*-sanaa käytetään myös muissa yhteyksissä, joten kyse voi myös olla vain kyseisen sanan suhteellisesta yleisyydestä aineistossa. Vihollisen kiroamisen lisäksi aineistossa on myös melko paljon esimerkkejä erilaisten tunteiden, erityisesti ärtymyksen, turhautumisen ja kyllästymisen kuvaamisesta. Negatiivisia tuntemuksia kuvataan usein erityisesti kirosanaverbeillä, *sti*-adverbien määrittämällä tunneverbeillä sekä adjektiiveilla ja niiden määritteillä. Aineistossa on myös muutama esimerkki, joissa kiro sanat vahvistavat positiivisen tuntemuksen kuvausta.

Sotaan liittyvät kiroilun aiheet keskittyvät pommitusten ja sotatapahtumien kuvaamiseen, sotaan liittyviin negatiivisiin tuntemuksiin ja työn määrän kuvaamiseen. Toisaalta aineistossa on myös

esimerkkeitä sodan ilmaisemisesta. Sana *helvetillinen* nousee erityisesti esille pommituksiin ja sotaan viitattaessa, ja lisäksi intensifioivat ilmaukset ja myös tunteita kuvaavat interjektiot ovat yleisiä tässä luokassa. Rintaman ja kodin arkea kiroava luokka on ehkä aineiston monipuolisin, sillä se pitää sisällään kuvauksia säästä, kotirintaman murheista ja erilaisista sekalaisista aiheista. Tässä luokassa ei ole sanaston, funktion tai rakenteiden suhteen erityisiä trendejä.

Edellä mainittujen teemojen lisäksi kirjeissä kirotaan myös kirjeenvaihdon ongelmia sekä ihmissuhteisiin liittyviä teemoja. Ihmissuhteiden aihepiiri nousee muista aiheista erillaiseksi siinä, että tässä kategoriassa esiintyy erityisen paljon positiivisia tunteita korostavia kirosanailmauksia. Toisaalta tähän luokkaan kuuluu myös aineiston ainoa esimerkki, jossa kirjeen vastaanottajaa puhutellaan kirosan kanssa loukkaavaan sävyyn.

Kaiken kaikkiaan analyysin myötä on huomattavissa, että suurin osa kiroilun aiheista ovat erilaisia negatiivisia tuntemuksia aiheuttavat asiat, ja tunteiden aiheuttajat vaihtelevat sodasta, olosuhteista ja pitkästymisestä aina säähän ja kodin murheisiin asti. Funktioiden kannalta tunteita kuvaavat ja erityisesti myös intensifioivat ilmaisut nousevat aineiston yleisimmiksi.

7 LOPUKSI

7.1 Yhteenveto tutkimustuloksista

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen tutkinut kiroilua sota-ajan kirjeissä. Työn pääfokuksena on ollut selvittää, millaisilla sanoilla ja tavoilla kirjeissä kiroillaan. Tutkimusta varten on kerätty 151 kirosanailmausta käsittävä aineisto Kansanperinteen arkiston sota-ajan kirjeiden SAK-kokoelmasta, johon sisältyy talvi- jatko- ja Lapin sodan aikaisia kirjeitä. Taustateorianana on hyödynnetty aiempaa sota-ajan kirjeiden tutkimusta sekä lingvististä kirosanoihin kohdistuvaa tutkimusta. Tutkimuskysymyksiä oli neljä: 1) millaisia kiro sanoja sota-ajan kirjeissä käytetään, 2) millaisissa syntaktisissa rakenteissa kiro sanat esiintyvät, 3) mitä kirjeissä kirotaan ja millaisilla tavoilla sekä 4) miten kansainvälinen kiroilun määritelmä toimii suomen kielen kontekstissa?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastauksia toi sanastotason analyysi. Aineistossa esiintyy 33 erilaista kiro sanaa: *piru/pirulainen, helvetti, vittu, hitto, kusi, pahus/paus, jukupliut, paska, peijakas, turkanen, saatana, perkele, helkkari/heikkari, kirottu, perhana/perrana, peeveli, jumalauta/jumalavita, riivattu, peijooni/peijuuni, jumaliste, juutas, hemmetti, himpsatti, himputti, hiivatti, hiisi, saakeli, sakuritu, halvattu, julmettu, kyrpä, helkutti ja perse*. Näistä kaikkein yleisin on *piru*, joka esiintyy aineistossa 35 kertaa. Seuraavaksi yleisimmät ovat 16 kertaa esiintyvä *helvetti* sekä 14 kertaa esiintyvä *vittu*. *Vittu*-kirosana toisaalta esiintyy aineistossa ainoastaan johdoksina, kuten adjektiivina ja verbinä *vittumainen* ja *vituttaa* sekä sotilasslangi-ilmauksessa *v-käyrä*. Muita kiro sanoja esiintyy kutakin vain muutama, mikä kertoo aineiston kiroilusanaston monipuolisuudesta ja hajanaisuudesta. Nykyajan kiroilusanastoon verrattuna aineistossa nousee esiin erityisesti se, että nykyisellään selvästi suosituin kiro sana on *vittu*, kun taas sotakirjeaineistossa yleisimmäksi osoittautui *piru*.

Aineiston temaattinen jaottelu osoittaa, että ylivoimainen enemmistö aineiston kiro sanoista on alkuperältään uskonnollisia, ja erityisesti erilaisia paholaiseen viittaavia kiro sanoja on paljon. Tämän lisäksi aineistossa esiintyy myös sukuelimiin, eritteisiin ja sairauteen liittyviä kiro sanoja sekä muutama sellainen kirous, jonka alkuperäistä viittaussuhdetta ei ole mahdollista tulkita edes etymologian kautta. Johtamattomien kiro sanojen lisäksi aineistossa esiintyy myös johdoksia: 45 kiro sanaa eli vajaa kolmasosa koko aineistosta on erilaisia kiro sanajohdoksia. Yleisimpiä ovat erilaiset adjektiivijohdokset sekä *sti*-johtimella johdetut adverbit. Aineistossa on myös verbijohdoksia, substantiivijohdoksia sekä muutama kiro sanan sisältävä yhdyssana.

Toisen tutkimuskysymyksen selvittämiseksi aineistoa analysoitiin kieliopin näkökulmasta. Analyysissa tuli ilmi, että aineiston kiro sanat esiintyvät hyvin erilaisissa rakenteissa: adjektiivien, substantiivien ja adverbien genetiivimuotoisena määritteenä, adjektiivimääritteenä sekä verbin ja pronominin määritteenä, subjektina, predikaattina, predikatiivina ja muina lauseenjäseninä, konjunktioalkuisissa lauseissa, kysymyslauseissa, kieltolauseissa, interjektiona sekä itsenäisinä jaksoina että osana virkettä, kiteytyneissä konstruktioissa, idiomeissa ja vertauksissa. Rakenteista yleisimpiä olivat erilaiset määritteet, erityisesti genetiivimuotoiset määritteet. Toisaalta myös subjektin roolissa nimittelysanana toimivat kiro sanat olivat melko yleisiä aineistossa, ja myös erilaisia vakiintuneita ilmauksia, kuten kiteytyneitä konstruktioita, idiomeja ja vertauksia oli melko paljon. Muita rakenteita esiintyi vaihtelevasti, monia vain muutama kutakin. Aineistossa on siis paljon vaihtelua sekä sanastotasolla että kieliopin tasolla.

Kolmas tutkimuskysymys keskittyi kiroilun aiheisiin ja tapoihin. Aiheiden tasolla aineistosta nousi esiin viisi pääryhmää: vihollisen kiroaminen, mielialat, sota ja sotilaspalvelus, rintaman ja kodin arki sekä kirjeet ja ihmissuhteet. Erityisen yleiseksi aiheeksi ja kiroilun tavaksi aineistossa nousi vihollisen kiroaminen toisaalta nimittelysanoilla ja toisaalta myös rinnastuksilla paholaiseen.

Myös erilaiset negatiivisten tunteiden kuvaukset, kuten ärtymyksen, turhautumisen ja väsymyksen kuvaukset olivat aineistossa melko yleisiä. Tunteita kuvattiin sekä yleisesti tunnetilaa kuvaamalla että selvästi tuntemusten kohteen osoittamalla: muun muassa sota ja sotilaspalvelus, kotirintaman murheet sekä kirjeenvaihdon ongelmat nostivat esiin negatiivisia tuntemuksia. Erityisesti ihmissuhteiden saralla toisaalta kiro sanojen avulla kuvattiin myös positiivisia tuntemuksia, kuten kiintymystä ja kaipausta. Nimittelyn ja tunteiden kuvaamisen lisäksi kolmanneksi tärkeäksi kiroilun tavaksi nousivat myös intensifioivat ilmaukset, joilla kuvattiin moninaisia aiheita aina vihollisten tekemisistä ja pommitusten melusta kylmyyteen ja työn määrään asti.

Viimeinen tutkimuskysymys nousi teoriakirjallisuudesta ja pyrki selvittämään sitä, miten kansainvälisestä tutkimuskirjallisuudesta koottu kiroilun määritelmä toimii suomen kielessä. Määritelmään kuuluvat seuraavat kriteerit: 1) kiroilu on sosiaalista toimintaa, jonka voi kuvastaa ja herättää tunteita, 2) kiroilu on määriteltävissä ainoastaan kontekstissa, 3) kiro sanaksi tulkittava sana viittaa asiaan, joka on kyseisessä kulttuurissa tabu, 4) sana ei ole tulkittavissa sananmukaisesti sekä 5) tietyt rakenteet ovat kiroilulle tyypillisiä. Määritelmän toimivuutta ja sen vahvuuksia sekä ongelmia on kommentoitu analyysin ohessa kaikissa tutkimuksen tasoissa.

Tutkimus on tuonut ilmi, että määritelmä antaa melko hyvän pohjan suomen kielen kiro sanojen määrittelemiselle. Määritelmän kaksi ensimmäistä kriteeriä toimivat melko ongelmitta, sillä ana-

lyysissa on selvästi noussut esiin toisaalta tunneilmaisun tärkeä funktio kiroilussa, toisaalta myös kontekstin tarpeellisuus tabusanan kirosanastatusta määrittellessä. Myös viides kriteeri vaikuttaa pätevältä, sillä kieliopillinen analyysi toi esiin pääosin juuri sellaisia rakenteita kuin mitä teoriakirjallisuudessakin on esitetty.

Täysin aukoton määritelmä ei kuitenkaan ole. Määritelmän suurimmat ongelmat keskittyvät sen kolmanteen ja neljänteen kriteeriin. Kolmannen kriteerin heikkouden osoittaa se, että aineistossa esiintyi selvästi kiroilukäyttöön vakiintuneita suomen kielen sanoja, kuten *turkanen* ja *peijooni*, joiden alkuperäinen merkitys ei ole selvillä. Sanojen alkuperäinen merkitys on aikojen saatossa kadonnut eikä mitään selvää viittaussuhdetta tabuaiheisiin siis ole, mutta sanat ovat nykykielessä jääneet nimenomaan kiroilukäyttöön. Neljännän kriteerin ongelmana taas on rajapinta ei-sananmukaisen ja metaforisen merkityksen välillä. Tarkempaa rajantekoa tarvittaisiin määrittämään sitä, lasketaanko esimerkiksi tabusanoja sisältäviä idiomeja ja sananlaskuja kiroiluksi vai ei.

Kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden hyödyntäminen fennistisen kirosanatutkimuksen pohjana on tuonut selvästi esiin sen, että vaikka kiroilusta onkin mahdollista muodostaa joitain yleismaailmallisia ja suurimpaan osaan kielistä päteviä johtopäätöksiä ja määritelmiä, ne eivät aina riitä yksittäisen kielen kirosanatutkimukseen. Suomen kieleen keskittyvälle kirosanatutkimukselle voisi-kin olla fennistisellä tutkimuskentällä tarvetta.

7.2 Jatkotutkimuksen aiheita

Tämä pro gradu -tutkimus on keskittynyt kahdellakin eri tavalla vielä melko vähän kartoitettuun alueeseen suomen kielen tutkimuksessa: sekä sota-ajan kirjeisiin että kirosanoihin keskittyvä fennistinen tutkimus on ollut tähän asti melko vähäistä. Tässä mielessä ei liene ihme, että tutkimus on melkeinpä herättänyt uusia kysymyksiä enemmän kuin se on niihin vastannut. Jatkotutkimukselle riittää siis paljon aiheita.

Erityisesti suomen kielen kirosanatutkimuksessa riittää paljon vielä koskematonta työnsarkaa. Suomenkielisen kirosanatutkimuksen ongelmana tuntuu olevan se, että sitä on tehty sieltä täältä keskittyen suhteellisen rajattuihin aineistoihin ja ihmisryhmiin, mutta suurempaa kokonaiskuvaa ei ole. Tästä syystä laajempi ja perustavanlaatuisempi sanastoon ja kielioppiin keskittyvä tutkimus voisi auttaa teoriapohjan ja esimerkiksi suomen kielen kirosanoille sopivan määritelmän vahvistamiseen. Määritelmällisten ongelmien apuna voisi olla myös kansanlingvistinen lähestymistapa, joka selvittäisi enemmän sitä, mitä tavalliset kielenkäyttäjät pitävät kiroiluna ja mitä eivät. Tämän lisäksi mahdollisuuksia on toki lukemattomia: kirosanatutkimuksessa on mahdollista keskittyä spesifimmin esimerkiksi eri viestintämuotoihin, ikäryhmiin, murteisiin tai slangeihin.

Myös sotakirjeiden kielitieteellisen tutkimuksen parissa riittää vielä tutkittavaa. Tämän pro gradu -tutkielman aineisto on varsin suppea, joten pelkästään laajempi katsaus samaan aiheeseen voisi olla mielekäästä. Jos sota-ajan kirjeitä esimerkiksi jossain vaiheessa digitoidaan laajemmiksi sähköisiksi kokoelmiksi, tämä voisi mahdollistaa paremmin korpustyyllisen, kvantitatiivisen tutkimuksen vaikkapa juuri kirosanojen käytöstä. Työssä on noussut myös esiin muun muassa muutamat kirjeissä esiintyvät sotilasslangi-ilmaukset, ja voisi olla kiinnostavaa tutkia laajemmin, missä määrin sotilasslangia käytetään sota-ajan kirjeissä. Myös erilaiset sanonnat, idiomit ja aikalaisten ilmaukset kuten aineistossa esiintynyt kylmyyteen viittaava *ryssän helvetti* ovat yksi mahdollinen tutkimuksen kohde.

LÄHTEET

- ANDERSSON, LARS – TRUDGILL, PETER 1990: *Bad Language*. Oxford: Blackwell.
- ARTYUKHINA, OLGA 2016: *Suomen kielen kiro sanat sosiaalisessa mediassa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- BEERS FÄGERSTEN, KRISTY 2012: *Who's swearing now? The social aspects of conversational swearing*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- HAGELSTAM, SONJA 2011: Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen sodan poikkeusoloissa. – Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Kirjeet ja historian tutkimus* s. 299–328. Historiallinen Arkisto 134. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAGELSTAM, SONJA – TASKINEN, ILARI 2015: Hiljaisuuden myytit. Postisensuuri, vaikeneminen ja etulinjan kokemukset sota-ajan kirjeissä. – Marko Tikka, Ilari Taskinen ja Seija Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen merkitykset ja tavat kriisiaikoina* s. 44–59. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura.
- HJORT, MINNA 2007: Kiro sana vai voimasana ja muita karkeita terminologisia pohdintoja. – Nina Niemelä, Esa Lehtinen (toim.), *Erikoiskielet ja käännösteoria* s. 63–75. VAKKI-symposium XXVII. Vaasa: University of Vaasa.
- HJORT, MINNA 2014: Perkele. A literary companion. – Marianne Rathje (toim.), *Swearing in the Nordic Countries. Copenhagen 6 December 2012*. Sprognævnets Konferencserie 2. Copenhagen: Dansk Sprognævn.
- HJORT, MINNA 2015: Aikuisten taitolaji. Kiroilun kasvatuksellista metadiskurssia. – Daniel Rellstab & Nestori Siponkoski (toim.), *Rajojen dynamiikkaa* s. 260–269. VAKKI-symposium XXXV. Vaasa: University of Vaasa.
- HUOTARI, LYYDIA 2016: Havainnointitutkimus Jyväskylän toisen asteen oppilaiden kiroilusta. Kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA-RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JAY, TIMOTHY 1999: *Why we curse. A neuro-psycho-social theory of speech*. Philadelphia & Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- JOKELAINEN, JESSI 2018: *Helvetti, saatana ja perkeleenvittu. Ikäryhmien väliset erot alatyylisessä kielenkäytössä*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen laitos.

- Kenttäpostiopas (joukkoja varten)* 1941. Puolustusvoimain pääesikunta, koulutusosasto. Helsinki.
- KETOLA, JULIA 2015: *Tulevaisuuden odotukset jatkosodan kirjeissä*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston historian laitos.
- KIELITOIMISTON OHJEPANKKI 2019: Kirjeen aloitus.
<http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/146> (28.3.2019)
- KULONEN, ULLA-MAIJA 1990: Miten suomalaiset kiroilivat ennen kristinuskoo? – *Kielikello* 1/1990.
<https://www.kielikello.fi/-/miten-suomalaiset-kiroilivat-ennen-kristinuskoo-> (20.1.2019)
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Verkkojulkaisu. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone oy 2017.
<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>
- LAMMINPÄÄ, HANNELE 2014: ”Kirjeet täällä korvessa ovat ainoat, jotka tuovat jonkinlaista merkitystä”. *Jatkosodan kirjeet sotilaan ja kotiväen selviytymisen välineenä*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston historian laitos.
- LAHTINEN, ANU – LESKELÄ-KÄRKI, MAARIT – VAINIO-KORHONEN, KIRSI – VEHKALAHTI, KAISA 2011: Kirjeiden uusi tuleminen. – Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus* s. 9–27. Historiallinen Arkisto 134. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LESKELÄ-KÄRKI, MAARIT – LAHTINEN, ANU – VAINIO-KORHONEN, KIRSI (toim.) 2011: *Kirjeet ja historiantutkimus*. Historiallinen Arkisto 134. Saarijärvi: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LJUNG, MAGNUS 2011: *Swearing. A cross-cultural linguistic study*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- LUOMA, URSULA 1995: *Tuhannet terveiset, suukot ja kaikki hyvät. Kuulemiin näkemiin! Pauli isi. Jatkosodan kirjeitä diskurssianalyttisesti tarkasteltuna*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen laitos.
- MAAMIES, SARI 2008: Mikä on aggressiivi? – *Kielikello* 1/2008. <https://www.kielikello.fi/-/mika-on-aggressiivi-> (7.3.2019)
- Merriam-Webster Online Dictionary*. <https://www.merriam-webster.com>
- METSBERG, KIMMO 2015: Kirjeenvaihdon valvojat. Kenttäpostin ja kirjesensuurin järjestäminen talvi- ja jatkosodassa. – Marko Tikka, Ilari Taskinen ja Seija Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen merkitykset ja tavat kriisiaikoina* s. 30–43. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura.
- MOHR, MELISSA 2013: *Holy shit. A brief history of swearing*. Oxford: Oxford University Press.
- MONTAGU, ASHLEY 1967: *The Anatomy of Swearing*. University of Pennsylvania Press.

- MUSTANOJA, LIISA (toim.) 2017: *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita. Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944*. Tampere Studies in Language, Translation and Literature B5. Tampere: Tampereen yliopisto.
- MUSTANOJA, LIISA 2017: Johdanto. Kirjeitä sodasta ja rakkaudesta. – Liisa Mustanoja (toim.), *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita. Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944* s. 8–20. Tampere Studies in Language, Translation and Literature B5. Tampere: Tampereen yliopisto.
- MUSTANOJA, LIISA 2018: Sydämellisiä kirjeitä talvisodasta. Hämmäläisten sotilaiden kiitoskirjeet aikansa kielen ja kirjeenvaihtokulttuurin heijastajina. – Sisko Brunni, Niina Kunnas, Santeri Palviainen ja Jari Sivonen (toim.), *Kuinka mahottomasti nää tekkiit. Juhlakirja Harri Mantilan 60-vuotispäivän kunniaksi* s. 251–285. *Studia humaniora ouluensia* 16. Oulu.
- NENONEN, MARJA 2002: *Idiomit ja leksikko. Lausekeidiomien syntaktisia, semanttisia ja morfologisia piirteitä suomen kielessä*. Väitöskirja. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 29. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- NORDLUND, TARU 2013: Kirjeet. Keskustelua yli ajan ja paikan. – Lea Laitinen & Kati Mikkola (toim.), *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NSES = HÄKKINEN, KAISA 2013: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: SanomaPro.
- NS = *Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY 1951–1961.
- PAJUNEN, MARJO 2017: ”Sinulla, kultaseni, tuntuu olevan jotakin hampaan kolossa minua vastaan!” Erään avioparin kiistanaiheet sodanaikaisessa kirjeenvaihdossa. – Liisa Mustanoja (toim.), *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita. Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944* s. 62–93. Tampere Studies in Language, Translation and Literature B5.
- PEHKONEN, ERKKA 2015: Kirjetutkimuksen etiikkaa. Yksityistä sota-ajan kirjeenvaihtoa tutkivan eettismetodologiset haasteet. – Marko Tikka, Ilari Taskinen ja Seija Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen merkitykset ja tavat kriisiaikoina* s. 60–73. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura.
- RATHJE, MARIANNE (toim.) 2014: *Swearing in the Nordic Countries. Copenhagen 6 December 2012*. Sprognævnets Konferenciserie 2. Copenhagen: Dansk Sprognævn.
- RIIHONEN, HELMI 2017: ”Voi hyvin ja höykyttömästi!” Toveruus, tunteet ja kokemukset miesten välisessä sota-ajan kirjeenvaihdossa. – Liisa Mustanoja (toim.), *Arjen sirpaleita ja suuria tuntei-*

ta. Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944 s. 40–61. Tampere Studies in Language, Translation and Literature B5.

RINTALA, JENNI 2018: *Etelä-Pohjanmaan murre sota-ajan kirjeissä*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen laitos.

RINNE, ANNE 1989: *Kirosanojen käyttö keskustelussa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

SILÉN, SARA 2017: ”Täällä ollessa vasta aukee silmä ja sydän tajuamaan omat tunteensa”. Parisuhdediskursseja sota-ajan kirjeissä. – Liisa Mustanoja (toim.), *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita. Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944 s. 94–111*. Tampere Studies in Language, Translation and Literature B5.

SKES = *Suomen kielen etymologinen sanakirja*. 1955–1981. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.

SLS = PENTTINEN, ANTTI 1984: *Sotilasslangin sanakirja*. Juva: WSOY.

Structure and Functions of the Brain 2019. Lumen Boundless Psychology -nettisivu.

<https://courses.lumenlearning.com/boundless-psychology/chapter/structure-and-function-of-the-brain/> (26.3.2019)

SUOJANEN, M. K. (toim.) 1984: *Sota-ajan kirjeet*. Tampereen yliopiston Kansanperinteen laitoksen moniste 6. Tampere: Jäljennepalvelu, 1985.

TAMMI, JARI 1993: *Suuri kirosanakirja*. Turku: Kuippana.

TASKINEN, ILARI 2012: *Sopeutumiskyvyn dokumentit: Sodan kokemusten hallinta jatkosodan kirjeissä*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston historian laitos.

TASKINEN, ILARI 2015: Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta. – Marko Tikka, Ilari Taskinen ja Seija Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen merkitykset ja tavat kriisiaikoina s. 12–29*. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura.

TIETEEN TERMIPANKKI 2019a: Kielitiede. Slangi. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:slangi> (31.3.2019)

TIETEEN TERMIPANKKI 2019b: Kirjallisuudentutkimus. Vertaus.

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:vertaus> (3.4.2019)

TIETOSUOJAVALTUUTETUN TOIMISTO 2019: Pseudonymisoidut ja anonymisoidut tiedot.

<https://tietosuoja.fi/pseudonymisointi-anonymisointi> (28.3.2019)

TIKKA, MARKO – TASKINEN, ILARI – NEVALA-NURMI, SEIJA (toim.) 2015: *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen merkitykset ja tavat kriisiaikoina*. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura.

- TIKKA, MARKO – TASKINEN, ILARI – NEVALA-NURMI, SEIJA 2015: Kirjeiden tutkimaton maailma. – Marko Tikka, Ilari Taskinen ja Seija Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen merkitykset ja tavat kriisiaikoina* s. 6–9. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura.
- TILLI, JOUNI 2014: *Suomen pyhä sota. Papit jatkosodan julistajina*. Jyväskylä: Ateena.
- TOLONEN, ANNI 2017: Naisen sukuelin oli vanhan kansan väkevä taikakalu. Pyllyttäminen oli varttuneiden naisten oikea ammatti. – *Aamulehti* 13.6.2017. <https://www.aamulehti.fi/a/200196481> (1.4.2019)
- YLI-VAKKURI, VALMA 1986: *Suomen kielipillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Turku: Turun yliopisto.